

ERKEN
ÇOCUKLUKTAN
GENÇLİĞE:
SANATLA
BÜYÜMEK
EKİM 2019

ERKEN ÇOCUKLUKTAN GENÇLİĞE:
SANATLA BÜYÜMEK
EKİM 2019

**ERKEN
ÇOCUKLUKTAN
GENÇLİĞE:
SANATLA
BÜYÜMEK**

EKİM 2019

Bu rapor,
İstanbul Kùltür Sanat Vakfı'nın
kùltür politikaları çalışmaları
kapsamında Prof. Dr. Feyza
Çoraıçı tarafından
hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

1	YÖNETİCİ ÖZETİ	7
2	GİRİŞ	10
3	METODOLOJİ	16
4	ÇOCUK GELİŞİMİ VE KÜLTÜR-SANAT	18
4	1 ERKEN ÇOCUKLUK GELİŞİMİNDE SANATIN ROLÜ	18
4	1 A SANAT İLE İLK ETKİLEŞİM NASIL KURULABİLİR?	24
4	2 ORTA ÇOCUKLUK VE ERGENLİKTE TEMEL GELİŞİMSEL DENEYİMLER NELERDİR?	37
4	2 A ORTA ÇOCUKLUK VE ERGENLİK DÖNEMİNDE SANAT HANGİ GELİŞİM ALANLARI İLE İLİŞKİLİDİR?	41
5	SANAT ATÖLYELERİNE ERİŞİM, KATILIM VE DEVAMLILIK	51
5	1 SANAT ATÖLYELERİ NERELERDE DÜZENLENİYOR?	51
5	2 KATILIMI ETKİLEYEN UNSURLAR	55
6	VAKA ANALİZİ: İKSV ALT KAT ATÖLYE ÇALIŞMALARI	64
6	1 ÇOCUKLAR VE GENÇLER SANATÇILARLA ÜRETİYOR	65
6	2 BİRLİKTE GÜÇLÜ SESLER KOROSU	75
6	3 İSTANBUL MASALLARI YAZIM VE ANLATIM ATÖLYESİ	86
6	4 ÇOCUKLAR İÇİN İKSV KİTAPLARI	96
7	BİR YOL HARİTASI: SANAT ATÖLYELERİ İÇİN TEMEL İLKELER	100
8	ÖNERİLER	113
8	1 İŞBİRLİKLERİ	113
8	2 ERİŞİM VE KATILIM	114
8	3 PROGRAMLAMA	115
8	4 MEKÂN TASARIMI	117
9	YAZAR HAKKINDA	118

1 YÖNETİCİ ÖZETİ

Avrupa'nın en genç nüfuslu ülkesi konumunda bulunan Türkiye'de 0-17 yaş arasındaki çocuklar TÜİK verilerine göre¹ toplam nüfusun %28'ini oluşturuyor. Nüfusunun %8'ini 4 yaşın altındaki çocukların oluşturduğu Türkiye aynı zamanda Avrupa ülkeleri arasında en yüksek küçük çocuk nüfusuna sahip olan ülke. Bu veriler ışığında, çocukların ve gençlerin iyi olma halini güçlendirecek ve gelişim süreçlerine katkı sağlayacak adımların atılması, kültür politikalarının da öncelikli konuları arasında yer alıyor.

İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın (İKSV) kültür politikaları çalışmaları kapsamında Prof. Dr. Feyza Çorapçı tarafından hazırlanan *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek* başlıklı bu rapor, erken çocukluk döneminden itibaren sanat ile tanışmanın birey üzerindeki etkisini, gelişim psikolojisini temel alarak tartışmaya açıyor. 46 yıldır kültür-sanat alanında faaliyet gösteren İKSV'nin çocuk dostu bir kültür kurumuna dönüşüm sürecinde hazırlanan bu araştırma, vakfın alandaki ihtiyacı göz önünde bulundurarak attığı adımlardan biri. Raporunda farklı sanat disiplinlerinin, erken çocukluktan başlayarak ergenlik dahil olmak üzere farklı dönemlere özgü temel gelişimsel özellikler üzerindeki rolü değerlendiriliyor.

¹ TÜİK (2018). İstatistiklerle Çocuk, 2017. Erişim adresi <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30708>

Bu alandaki araştırmalar, çocukların en erken yaşlardan itibaren sanat ile buluşmasının dönüştürücü gücüne özellikle işaret ediyor. Hayatlarının ilk yıllarından itibaren resim, müzik, hareket-dans gibi sanatsal etkinliklerle temas etmeleri, çocukların ileriki yıllarda kültür-sanata olan ilgi ve katılımlarının en belirleyici etmenlerinden biri olarak görülüyor.² Orta çocukluk ve ergenlik döneminde ise, yapılandırılmış, bir diğer deyişle düzenli yürütölen, çocuklardan belirli bir çaba isteyen, hedefleri net tanımlanmış sanat programlarına katılmanın, okul başarısından kimlik gelişimine kadar pek çok gelişimsel alanı nasıl etkilediği veriler üzerinden anlatılıyor.

Rapor, sanatla uğraşmanın sorgulama, araştırma, hayal gücünü kullanma, yaratıcı ve eleştirel düşünebilme, kendini ifade etme, empati kurma gibi becerileri kazandırma potansiyeline de işaret ediyor. Sosyal problemler sanat yoluyla odağa alındığında, çocukların içinde yaşamak istedikleri çevreyi daha iyi düşünmeleri ve toplumsal sorumluluk duygularının artması mümkün oluyor.³ Bunun yanında “Sanat etkinliklerine ailelerin ve çocukların ilgisi nasıl çekilebilir? Farklı gruplara yönelik olarak hazırlanan programlara erişim ve katılım imkânları nasıl artırılabilir? Sanatçılar tarafından tasarlanan ve yürütölen atölye çalışmalarında olumlu bir öğrenme ve etkileşim ortamı nasıl yaratılabilir?” soruları raporu şekillendiriyor.

² Zakaras, L., & Lowell, J. (2008). *Cultivating demand for the arts: Arts learning, arts engagement, and state arts policy* (Vol. 640). Rand Corporation. Erişim adresi https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG640.pdf

³ Stevenson, L. (2014). *National creative youth development summit: Setting the agenda*. Boston, MA: Massachusetts Cultural Council. Erişim adresi <https://nasaa-arts.org/wp-content/uploads/2018/01/National-Summit-on-Creative-Youth-Development-Setting-the-Agenda.pdf>

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), sanatın ve sanat eğitiminin çocuk gelişimi üzerinde oynadığı önemli rolü vurgularken sosyoekonomik durum, mültecilik, kültürel azınlık olma veya engellilik statüsünden bağımsız olarak toplumdaki her çocuğun sanata erişimini evrensel bir insan hakkı olarak savunuyor.⁴ Oysa Türkiye’de sanat derslerinin okul müfredatındaki ağırlığının giderek azalmasıyla, özellikle dezavantajlı ailelerin çocukları nitelikli sanat deneyimlerinden mahrum kalıyor. Dolayısıyla, çocukların ve ailelerinin erken yaşlardan itibaren sanatla tanışmaları ve sanat yoluyla öğrenme deneyimleri kazanmaları için okul ortamı dışındaki sanat atölyeleri, önemli bir alternatif öğrenme ortamı olarak önem kazanıyor.

Bu bağlamda rapor, sosyo-ekonomik durumundan bağımsız olarak her çocuğun boş zamanlarında sanat programlarına erişebilmesi, kültür-sanat kurumları veya belediyeler tarafından tasarlanan programların nicelik ve niteliğinin iyileştirilmesi, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliklerinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı amaçlıyor. Raporda gündeme getirilen bu verilerin ve iyi örneklerin, uzun vadede kültür politikalarının oluşturulmasına temel olacak bilgi birikimine katkıda bulunması ve gerekli yatırımların yapılabilmesine aracılık etmesi hedefleniyor.

⁴ UNESCO (Mart, 2006). *Road map for arts education. The world conference on arts education: Building creative capacities for the 21st century*. Lizbon, Portekiz. Erişim adresi http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_en.pdf

2 GİRİŞ

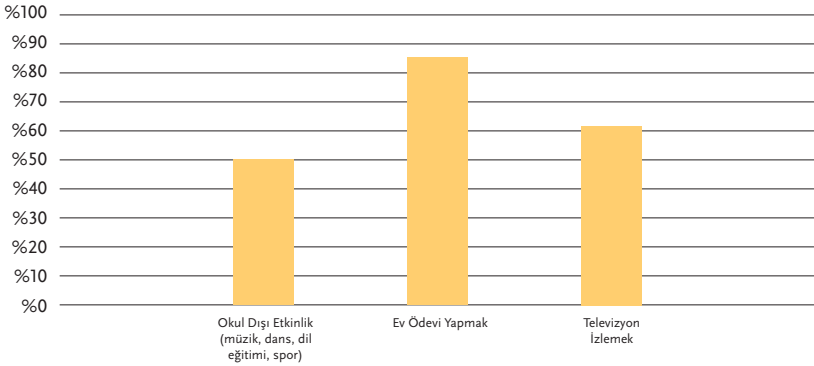
Tüm çocukları ve gençleri kaynaklarla eşit şekilde buluşturmanın gerekliliğine değinen olumlu gençlik yaklaşımı, çocuklar ve gençlere sahip oldukları yaratıcı potansiyeli ortaya koyabilecekleri fırsatlar sunmanın önemini vurguluyor.⁵ Dünyada giderek ivme kazanan bu yaklaşım, aile hayatı ve okul dışında kalan serbest zamanlarda nitelikli etkinliklere katılmanın sağlıklı bir gelişim yolunda değerli fırsatlar sunduğunu savunuyor. Araştırma bulguları, serbest zamanlarında spor, sanat, bilim gibi farklı alanlarda atölye veya kulüp etkinliklerine düzenli olarak katılan çocukların okulda daha başarılı olduklarını, kendilerini daha yetkin ve özgüvenli hissettiklerini ve geribildirim vermek, liderlik yapmak gibi grup süreçlerine ilişkin deneyimleri daha fazla tecrübe ettiklerini, hatta ileri yaşlarda gönüllü etkinliklere katılım, oy verme gibi toplumsal sorumlulukları daha fazla yerine getirdiklerini ortaya koyuyor.⁶ Bu veriler, ders dışındaki zamanlarda bir yetişkin eşliğinde düzenli olarak yürütülen, çocukların ve gençlerin hem eğlenmelerine hem de ilgi duydukları alanlarda bilgi ve beceri kazanmalarına olanak sağlayan yapılandırılmış etkinliklerin önemine işaret ediyor. Türkiye’de çocuklar ve gençlerin okul sonrası serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiğine ilişkin araştırmalara baktığımızda, spor, sanat, bilim gibi farklı alanlarda yapılandırılmış etkinliklere katılım oranlarının oldukça düşük olduğunu görüyoruz.

⁵ Lerner, R. M., & Benson, P. L. (Ed.). (2003). *Developmental assets and asset-building communities: Implications for research, policy, and practice*. Springer Science & Business Media.

⁶ Durlak, J. A., Weissberg, R. P., & Pachan, M. (2010). A meta-analysis of afterschool programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45, 294-309.

Çocuğun iyi olma hali araştırmaları, çocukların nesnel yaşam koşulları ile bu yaşam koşullarına ilişkin değerlendirmelerini kapsıyor. Türkiye’de 8-12 yaş grubundaki çocukların iyi olma halini araştıran bir çalışmada ağırlıklı olarak devlet okullarında öğrenim gören 3.000 çocuk yer aldı.⁷ Bu çalışmadaki çocukların yaklaşık yarısı, serbest zamanlarında okulda görmedikleri bir konuda (örneğin, müzik, dans, dil eğitimi, spor) ders almak ya da bir takım veya kulüp etkinliğine katılmak için fırsat bulabildiğini bildiriyor. Sanatsal faaliyetler diğerlerinden ayrı değerlendirildiğinde oran daha da düşüyor. Okul dışındaki zamanlarda, **ev ödevi yapmak** çocukların %86’sı tarafından dile getirilen en sık yapılan serbest zaman etkinliği olurken, %62’si **televizyon seyrettiğini** ifade ediyor.

Türkiye’de 8-12 yaş arasındaki çocuklar serbest zamanlarını nasıl değerlendiriyor?*

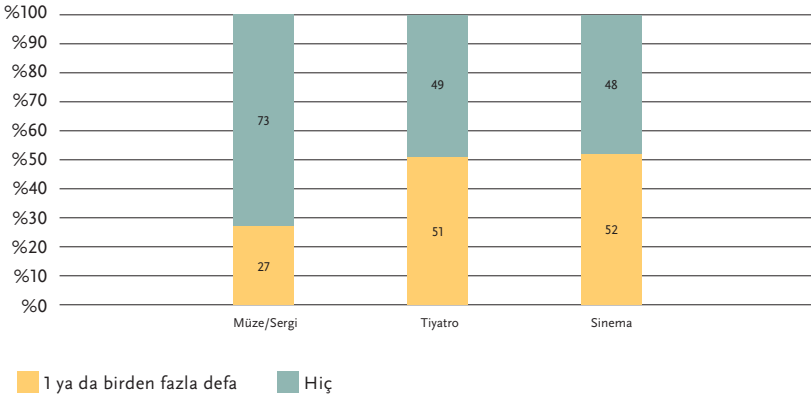

* Çocukların Dünyası Türkiye Ulusal Raporu (2015)

7 Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Uyan-Semerci, P. & Ekim-Akkan, B. (2015). Children’s worlds: International study country report TURKEY. G. Rees. & G. Main, (Ed), *Children’s views on their lives and well-being in 15 countries: An initial report on the children’s worlds survey, 2013-14* içinde. York, UK: Children’s Worlds Project (ISCWeb). Erişim adresi http://www.isciweb.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/Turkey_NationalReport_Final.pdf

2013 yılında gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, İstanbul'un kentsel alanlarında yaşayan ve devlet okullarına giden 6-11 yaş arasındaki 800'e yakın çocuğun okul dışındaki zamanlarını nasıl değerlendirdikleri araştırıldı.⁸ Çocukların gün içinde **televizyon seyretmeye** diğer tüm aktivitelerden daha çok zaman ayırdıkları görüldü. Günde 3-4 saat televizyon seyreden çocukların oranı %30 civarında iken televizyon seyretmeyi, sırası ile **evde oynamak** ve **ders çalışmak** gibi faaliyetler izliyor. Çocukların %73'ü müze/sergiye, %49'u tiyatroya, %48'i sinemaya hiç gitmediğini bildiriyor. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ne kadar yüksekse çocukların televizyon karşısında geçirdikleri vakit o kadar az ve müze/sergi, tiyatro ve sinemaya gitme sıklığı da o kadar fazla. Serbest zamanlarında izleyici olarak değil, aktif olarak bir sanat faaliyetine katılan çocukların oranı üst, orta ve alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerde sırasıyla %19, %7 ve %1 olarak görülüyor.

6 -11 yaş arası çocukların kültür-sanat etkinliklerine katılma oranları*

* Özge Üstünel, A. & İlden Koçkar, A. (2017)

⁸ Özge Üstünel, A. & İlden Koçkar, A. (2017). Çocuklar okul dışında neler yapıyor? İstanbul'da yaşayan 6-11 yaş grubu çocukların okul dışı faaliyetlere erişimi ve katılımı. *Türkiyede ve dünyada çocuk üniversitesi uygulamaları* içinde, (ss. 33-49). İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Nüfusbilim Derneği ile Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun⁹ 2007 yılında birlikte yürüttüğü bir araştırmada, Türkiye'yi temsil ettiğine inanılan 3.500 haneden 15-24 yaş grubu gençten veri toplandı. Bu yaş grubunun en fazla tercih ettiği boş zaman etkinlikleri **arkadaşları ile sohbet etmek** ve **alışveriş merkezlerine gitmek** olarak belirlendi. Sinemaya gitmek, konsere gitmek veya bir enstrüman çalmak gibi etkinlikler katılımcıların %20-25'i tarafından dile getirildi.

15-24 yaş arası gençlerin en çok tercih ettikleri boş zaman etkinlikleri*

* Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfusbilim Derneği (2007)

Habitat Derneği'nin 2016'da yayımladığı *Gençlerin İyi Olma Hali* araştırmasına katılan ve Türkiye'nin kentli genç nüfusunu temsil eden 1.209 genç arasında öğrenci olanların %82'si için **arkadaşlarıyla dolaşmak** serbest zamanlarında en sık gerçekleştirdikleri etkinlik olurken, %68 oranı ile ikinci sırada, haftada en az bir kez **arkadaşla kafeye gitmek** geliyor. Kültürel tüketim alışkanlıkları bağlamında, tiyatro veya konsere giden gençlerin oranı ise %20-22 civarında.¹⁰

⁹ http://sagliktagenc.org/zile/uploads/2018/01/Turkiyede_Genclerin_Csus_Durumu.pdf

¹⁰ Erdoğan, E. (2016). *Türkiye'de gençlerin iyi olma hali saha araştırması bulguları*. Erişim adresi <https://habitatdernegi.org/wp-content/uploads/turkiye-de-genclerin-iyi-olma-hali-raporu.pdf>

Yukarıda ele alınan araştırma bulguları, Türkiye’de çocukların ve gençlerin serbest zamanlarını ağırlıklı olarak yapılandırılmamış etkinliklerde geçirdiklerine, kendilerini ve ilgilerini daha iyi tanımaya, yeni beceriler geliştirmeye yönelik olarak yapıcı bir şekilde kullanamadıklarına işaret ediyor. Kültür ve sanat temelli etkinliklere erişim ve ilginin ise oldukça düşük olduğu, özellikle de bu gibi etkinliklerden en çok fayda sağlayabilecek dezavantajlı çocukların kısıtlı erişim imkânlarına sahip oldukları görülüyor.

Bunun yanı sıra gençlerin eğitim, sağlık ve istihdam olanakları ile siyasi ve sivil katılım içeren beş alandaki verilerini kriter olarak bir değerlendirme sunan Gençlik Gelişmişlik Endeksi’ne¹¹ göre dünyadaki 183 ülke arasında Türkiye, 2016 yılında genel ortalamada 62. sırada yer alıyor. Beş alan içinde özellikle spor, sanat ve kültürel etkinliklerde yer almayı da içeren sivil katılımı Türkiye’nin 177’nci sırada yer alması, gençlerin toplumsal hayata bu gibi etkinliklerle ne kadar az katıldığını ortaya koyuyor. Diğer alanlarda ise Türkiye sağlıkta 31., eğitimde 49., istihdamda ise 71. sırada yer alıyor.

¹¹ <https://www.thecommonwealth-healthhub.net/global-youth-development-index-ydi/>

Son 20 yıldır yapılan araştırmalar, özellikle dezavantajlı ailelerdeki çocukların sanat temelli programlara katıldığında okulu terk etme oranının beş kat azaldığını, üniversiteden mezun olma şanslarının iki kat arttığını ve genç yetişkinlik yıllarında oy kullanma gibi vatandaşlık sorumluluklarını daha çok yerine getirdiklerini gösteriyor.^{12, 13}

Gelişim için kritik olan erken çocukluk ve okul öncesi dönemde çocukların sanatsal olarak desteklenmesi ise sosyal ve duygusal açıdan daha yetkin, iletişim becerileri daha güçlü ve psikolojik uyumu daha yüksek bireyler olma şanslarını önemli derecede artırıyor. Hayatın ilk yıllarında sürekli bir merak ve keşif ihtiyacı içinde olan çocuklar için sanat, hem tüm duyarlarını kullanarak keşifler yaptıkları ve bir nevi duyuşsal okuryazarlık kazandıkları hem de kendilerini doğal olarak, içlerinden geldiği gibi ifade edebildikleri zevkli bir uğraş. Öte yandan sanat etkinlikleri ile küçük yaşlardan itibaren çocuklar kendilerini tanıyor, neleri sevip neleri sevmediklerine dair ipuçları ediniyor, etraflarında gördüklerini ve deneyimlerini sanat etkinlikleri ile ifade ederken planlama, seçim yapma, deneme, düzeltme, başladığı işe devam edip bitirme gibi bilişsel yetilerini geliştiriyor, oyun bağlamında ise hayal güçlerini harekete geçiriyorlar.¹⁴ Dolayısıyla, çocuklara erken yaşlardan itibaren sanat açısından zengin bir çevre sunmak çocukların gelişimini desteklediği kadar sanata olan ilgilerini de canlı tutuyor.^{15, 16}

12 Catterall, J., Dumais, S., & Hampden-Thompson, G. (2012). *The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies*. Araştırma Raporu #55. Washington, DC: National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/Arts-At-Risk-Youth.pdf>

13 Arts Education Navigator: Facts & Figures. Americans for the Arts. Erişim adresi <https://www.americansforthearts.org/by-program/networks-and-councils/arts-education-network/tools-resources/arts-ed-navigator/facts-figures>.

14 Menzer, M. (2015). *The arts in early childhood: social and emotional benefits of arts participation: a literature review and gap-analysis (2000-2015)*. National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/arts-in-early-childhood-dec2015-rev.pdf>

15 French, G. (2013). *The place of the arts in early childhood learning and development*. Commissioned paper from the Arts Council, Ireland. Erişim adresi <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=aaschslrep>

16 Rabkin, N., & Hedberg, E. C. (2011). *Arts education in America: What the declines mean for arts participation*. Araştırma Raporu# 52. National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/2008-SPPA-ArtsLearning.pdf>

3 METODOLOJİ

Raporda ilk olarak farklı yaş gruplarında sanatın gelişim üzerindeki etkisi ele alınıyor. Akademik araştırmalar derlenerek kültür-sanata ilgi tohumlarının atıldığı **erken çocukluk döneminde** gelişim özellikleri incelenirken, bebeklikten okul öncesi döneme dek geçen sürede müzik, drama ve görsel sanatlar alanlarında etkinliklere katılımın bu süreç ile ilişkisi inceleniyor. Taranan ve özetlenen makalelerin seçiminde, araştırmaların güncelliği, nicel bilimsel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş olmaları ve hakemli dergilerde yayınlanmış olması kriterleri göz önünde bulunduruldu. Sonrasında **orta çocukluk ve ergenlik döneminde** okul sonrası sanat atölyelerine katılımın hangi gelişim alanlarını olumlu yönde desteklediği inceleniyor. Çocukların okul dışındaki serbest zamanlarını değerlendirmelerine ilişkin kuramsal yaklaşım ve güncel araştırma bulgularına yer veriliyor. Derlenen araştırmalar ile sanat atölyelerinin estetik gelişimin ötesinde, sanat aracılığıyla çocuklara ve gençlere kazandırabildiği akademik, sosyal ve duygusal yetkinlik alanlarının öne çıkarılması amaçlandı.

Çocuk ve gençlerin sanat atölyelerine erişimi ve katılımı raporda ayrı bir başlık olarak ele alınıyor. Sanat atölyelerinin hangi kurumlar tarafından düzenlendiği özetlenirken, ailelerin ve çocukların gözünden katılımı etkileyen unsurlar değerlendiriliyor.

Raporda akademik literatür taramasının yanında, aşağıda özetlenen verilerden ve vaka analizlerinden faydalanılıyor:

1) İstanbul95 projesinin paydaşı belediyelerle yapılan yüz yüze görüşmeler:

Rapor araştırması kapsamında, Haziran-Ağustos 2019 tarihleri arasında İstanbul’5 projesinin paydaşı olan dört belediyenin (Beyoğlu, Maltepe, Sarıyer ve Sultanbeyli) kültürle ilgili müdürlükleriyle yüz yüze görüşmeler yürütülerek, çocuklar ve gençler için yapılan kültür-sanat etkinliklerine dair yaklaşımları incelendi. Sultanbeyli ilçesinde yaşayan mülteci nüfusun yoğunluğu göz önünde bulundurularak, proje ortakları arasında belediyenin de bulunduğu Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile özellikle Çocuk ve Gençlik Merkezi özelinde ayrı bir görüşme gerçekleştirildi.

2) İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı’nda düzenlenen atölye çalışmalarının yürütücüleri, katılımcıları ve katılımcıların velileri ile yapılan odak grup görüşmeleri:

Raporda İKSV bünyesinde faaliyet gösteren İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı’nda farklı yaş gruplarıyla gerçekleştirilen **atölye çalışmalarının analizine** yer veriliyor. Bu kapsamda Mayıs-Temmuz 2019 tarihleri arasında yürütülen müzik, görsel sanatlar ve masal-drama temelli üç farklı atölyenin yürütücüleri ile bireysel görüşmeler gerçekleştirildi. Bu atölyelere katılan tüm çocuklar ve gençlerin yanı sıra, müzik ve masal-drama atölyesine katılan çocukların velileri ile odak grup görüşmeleri yapıldı. Görüşmelerde atölye deneyimleri gözden geçirilerek, bu programların temel fikirlerini ve yaklaşımlarını sunmak, ortak ilkelerine ışık tutmak amaçlandı.

3) 15. İstanbul Bienali kapsamında hazırlanan çocuk kitabı *Opti ile Pesi: Komşuluk Şarkısı*’na dair görüş ve izlenim alınması için 125 katılımcıyla yürütülen anket çalışmasının sonuçlarına yer verildi.

Rapor boyunca ana temalara eşlik edecek şekilde dünyadan ve Türkiye’den iyi uygulama örneklerine yer verilirken, son yıllarda yürütülen araştırmalar ve yayımlanan raporlar ışığında **nitelikli sanat programlarının ortak özellikleri** tespit edilerek Türkiye’deki mevcut uygulamaların kalitesini iyileştirmek ve yeni programlar geliştirmek için temel ilkeler detaylı olarak ele alınıyor. Raporunda son olarak, nitelikli programlar gerçekleştirmek ve kültür politikalarına ışık tutmak amacıyla oluşturulan **öneriler** sunuluyor.

4 ÇOCUK GELİŞİMİ VE KÜLTÜR-SANAT**4 1 ERKEN ÇOCUKLUK GELİŞİMİNDE SANATIN ROLÜ**

Erken çocukluk (0-3 yaş) ve okul öncesi dönem (4-6 yaş), çocukların fiziksel, bilişsel ve sosyo-duygusal becerileri en hızlı kazandıkları dönemlerin başında gelir. Türkiye’de toplam nüfusun yaklaşık %8’ini 4 yaşın altındaki çocuklar oluşturuyor. Bu oran ile Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında en yüksek küçük çocuk nüfusuna sahip ülke konumunda. Gelişimde kritik bir dönem olan bu yaş grubundaki dört çocuktan birinin yoksul olduğu dikkate alındığında, erken çocukluğun desteklenmesinin en öncelikli gereksinimlerden biri olduğu görülüyor.

Erken çocukluk alanında yapılan bilimsel araştırmalar, bu dönemde gelişim desteklenmediğinde psikolojik, sosyal ve ekonomik bedeli ağır bir tablo oluştuğuna dikkati çekiyor. Nobel ödüllü ekonomist James Heckman (2006), gelişim potansiyellerini ortaya koyamayan çocuklar için uzun vadede sağlık, özel eğitim, psikolojik ve sosyal hizmet harcamalarının arttığına, öte yandan nitelikli işgücü ve istihdamın azaldığına dikkat çekiyor. Dolayısıyla, erken çocukluk döneminde gelişimi desteklemek, yalnızca çocukların bireysel gelişimleri için değil, aynı zamanda ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişliği ile sürdürülebilir kalkınması için de büyük önem taşıyor.

Genetik özellikler kadar çevresel deneyimlerin de erken çocukluk gelişimine katkısı yadsınamaz. Nörobilim alanında son yıllarda yapılan araştırmalar ışığında Harvard Üniversitesi profesörü Jack Shonkoff, ilk yılları özel kılan bu hızlı değişimi beynin çevresel uyaranlara daha açık olması ve deneyimler karşısında diğer dönemlere kıyasla daha çabuk gelişmesi ile açıklıyor.¹⁷ Potansiyelini en üst düzeyde ortaya koyabilmesi için her çocuğun zengin bir dil çevresi, duyarlı etkileşimler, oyun ve keşif fırsatları gibi çevresel deneyimlere ihtiyaç duyduğuna dair pek çok bilimsel bulgu vardır. Beyindeki 100 milyar nöronun birbiriyle bağlantılar kurma hızının en yüksek olduğu hayatın ilk 3 senesinde bu çevresel uyaranlar ve deneyimler beynin belli bölgelerindeki nöronlar arasındaki bağlantıların oluşması için önemli birer katalizör görevi görür. Bu bağlantılar ise bellek, duygu, davranış, hareket ve dil becerilerinin gelişmesini destekler. Sonuç olarak, beyin gelişiminin temelleri en erken yaşlardaki bu deneyimler ile atılır.

¹⁷ Shonkoff, J. P. (2010). Building a new biodevelopmental framework to guide the future of early childhood policy. *Child Development*, 81, 357-367.

Sanatın beyin gelişimi için nasıl bir rolü olabilir? Ritmik bir müzikle hareket etmek, renkli boyalarla resim yapmak pek çok çocuğun dikkatini belli bir süre boyunca bu etkinliğe kesintisiz bir şekilde vermesini sağlar. Ayrıca bu gibi etkinliklerde çocuklar birkaç farklı şeyi aynı anda zihinlerinde tutmak ve farklı tepkiler arasından doğru tepkinin ne olduğuna karar vermek durumunda kalabilir; örneğin doğru zamanda doğru notayı çalmak ya da müzik yavaşladığında hareketlerini yavaşlatmak gibi. Dolayısıyla, sanat etkinliği içinde olmak çocuğun dikkatini daha etkin bir şekilde kullanmasını ve bir nevi “davranış ayarı” yapmasını gerektiren deneyimler sunar. Dikkatin odaklanmasını gerektiren bu tarz deneyimler, beyindeki bilişsel kontrol sistemini destekleyen prefrontal bölgede daha fazla bağlantı kurulmasına, olan bağlantıların ise güçlenmesine katkıda bulunur.¹⁸ Bunun yanı sıra en erken yıllardan başlayarak ritim tutulan müzikler ve söylenen şarkılar beyinde dil, soyut düşünce ve matematikten sorumlu alanlardaki nöronlar arasındaki bağlantıları güçlendirir.¹⁹ Türü ne olursa olsun sanat beyinin hem mantıksal düşünme ve dil becerileri gerektiren alanlarını hem de uzamsal farkındalığı ve duygulanımı destekleyen alanlarını bir arada etkin bir şekilde kullanılmasını gerektiren etkinlikleri içerir. Dolayısıyla, yaratıcı ifade içeren sanat etkinlikleri çocukların fiziksel, bilişsel, sosyo-duygusal gelişimini bir bütün olarak desteklerken düzenli olarak sanat etkinlikleriyle uğraşmanın çocuklarda beyin gelişimini destekleyici rol oynadığına dair bilimsel bulgular da çoğalmaktadır.²⁰

18 Center on the Developing Child at Harvard University (2011). Building the Brain’s ‘Air Traffic Control’ System: How Early Experiences Shape the Development of Executive Function. Erişim adresi <https://developingchild.harvard.edu/wp-content/uploads/2011/05/How-Early-Experiences-Shape-the-Development-of-Executive-Function.pdf>

19 Schlaug, G., Norton, A., Overy, K., & Winner, E. (2005). Effects of music training on the child’s brain and cognitive development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1060, 219–230.

20 Asbury, C. H., & Rich, B. (Eds.). (2008). *Learning, arts, and the brain: The Dana Consortium report on arts and cognition*. Dana Press. Erişim adresi https://hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/Learning_Arts_and_the_Brain.pdf

Erken çocuklukta düzenli olarak sanat etkinlikleri içinde yer almanın özdenetim becerilerine olan katkısını inceleyen araştırmalar son yıllarda artmaktadır. Özdenetim, biyolojik düzeyde, beynin prefrontal bölgesinin gelişimi ile ilişkilidir. Davranışsal düzeyde, belli kurallara uymaları gerektiğinde, çocukların hayal kırıklığı, kızgınlık gibi duygularını ve sonucunu düşünmeden verdikleri tepkileri kontrol etmeyi öğrenmelerini içerir. Bu bilişsel kontrol mekanizmasının gelişimi erken çocukluk döneminin en önemli süreçlerinden biridir.²¹ Çocukların kendilerine verilen yönergeleri zihinlerinde tutmalarını, dikkatlerini odaklayıp planlama yapabilmelerini ve belli bir hedefe yönelik çalışabilmelerini sağlayan özdenetimin, ilerideki akademik başarı, akran ilişkileri ve sosyo-duygusal yetkinlik için önemi tartışılmazdır.²²

0-6 yaş döneminde sanat, çocukların dünyayı keşfettikleri, yeni kavramları deneme-yanılma yolu ile öğrendikleri, iletişim becerilerini geliştirdikleri ve oyun bağlamında hayal güçlerini harekete geçirdikleri bir süreç olarak görülüyor. Bu dönemde, müzik temelli etkinlikler müzik dinlemeyi, şarkı söylemeyi, müziğin ritmine göre hareket ve dans etmeyi veya bir şarkıya basit enstrümanlarla ritim tutmayı içerir. Drama temelli etkinlikler, bir hikâye anlatmayı veya anlatılan hikâyeyi belli bir karakterin rolüne bürünerek canlandırmayı, görsel sanat temelli etkinlikler ise resim çizmeyi, boyama yapmayı veya çamurdan, kilden ve büyük bloklardan somut objeler yaratmayı içerir. Özet olarak, erken çocuklukta sanat, çocuğun sözel becerilerini nispeten daha az kullandığı, ağırlıklı olarak performans temelli etkinliklerdir. Küçük çocuklar hareketlerini belli bir uygulamaya dönüştürme yoluyla sanatsal süreçleri deneyimler.²³

21 Calkins, S. D. (2007). The emergence of self-regulation: Biological and behavioral control mechanisms supporting toddler competencies. C. A. Brownell ve C. B. Kopp (Ed.), *Socioemotional development in the toddler years: Transitions and transformations* içinde (261-284). New York: Guilford Press.

22 Hendry, A., Jones, E. J., & Charman, T. (2016). Executive function in the first three years of life: Precursors, predictors and patterns. *Developmental Review*, 42, 1-33.

23 Wrights, S. (2003). *The arts, young children, and learning*. Boston: Allyn & Bacon.

Özellikle iki yaş itibari ile benlik algısı ve sözcük dağarcığının gelişmesi, yürüme, koşma, el-göz koordinasyonu gibi motor yetileri ve özbakım becerilerinin artmasıyla çocukların sanat etkinliklerine olan ilgileri de artar. Erken çocukluk yıllarında müzik, dans, drama gibi etkinliklerde çocukların hem izleyici hem de katılımcı olarak yer almaları yetişkinlik döneminde kültür ve sanat etkinliklerine gösterdikleri ilgi ve katılımı belirleyen en önemli etkenlerin başında gelir.²⁴

Sanatın erken çocuklukta sosyo-duygusal gelişime olan katkısını inceleyen bir derleme,²⁵ müzik, dans, drama gibi programların çocukların empati, paylaşma, işbirliği ve özenetim gibi sosyo-duygusal yetkinlikleri ile olumlu yönde ilişkili olduğunu da gösteriyor.

New York şehrindeki Guggenheim Müzesi'nde ayda bir kere düzenlenen ve bir saat süren **Pusetli Turlar**'a²⁶ ebeveyn ve bakım verenler, 0-2 yaş arasındaki çocukları ile katılıyor. Bir rehber eşliğinde gezilen ve küçük çocukların duyularını kullanarak keşiflerde bulunmalarına fırsatlar veren bu etkileşimli turlarda, bakım veren ve çocukların birlikte dokunup, tutabilecekleri, sallayabilecekleri, koklayıp inceleyebilecekleri objeler bulunuyor. Sergiyi gezdikten sonra ebeveyn/bakım verenler, çocukları ile birlikte sanat atölyelerine katılabiliyor.

²⁴ Rabkin, N., & Hedberg, E. C. (2011). *Arts education in America: What the declines mean for arts participation*. Araştırma Raporu# 52. National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/2008-SPPA-ArtsLearning.pdf>

²⁵ Menzer, M. (2015). *The arts in early childhood: social and emotional benefits of arts participation: a literature review and gap-analysis (2000-2015)*. National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/arts-in-early-childhood-dec2015-rev.pdf>

²⁶ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.guggenheim.org/event/stroller-tours>

Amsterdam'da bulunan **Mocca**,²⁷ kültür-sanatın çocuğun eğitiminin ve yetiştirilmesinin temel taşlarından biri olması gerektiği fikrinden yola çıkıyor. Bu kapsamda 4-12 yaş grubunda sanatla tanışmayan çocuk kalmaması için, Amsterdam Belediyesi adına, kültür kurumları ve sanatçıları okullarla bir araya getiriyor ve birlikte bir kültürel eğitim müfredatı oluşturmalarına aracılık ediyor. Aynı amaçla, kurumlara, kültürel eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda danışmanlık veriyor. Kültürel eğitim alanında çalışan profesyonellerin kapasitelerinin güçlendirilmesi için programlar düzenliyor. Kültür otobüsü programıyla, ilkokul öğrencilerinin müzeleri, tiyatroları, konser salonlarını, sergileri ücretsiz olarak ziyaret etmelerini sağlıyor.

İstanbul Bienali ve İstanbul Tasarım Bienali mekânlarında, 0-18 ay bebekli ebeveyn ve bakım verenlerin ücretsiz olarak katılabildiği **Bebekli Sabahlar**²⁸ adlı rehberli sergi turları düzenleniyor. Küçük bebeği olan ailelerin sanatsal ve kültürel etkinliklerde etrafı rahatsız etme kaygısı yaşamadan rahatlıkla yer almalarını sağlayan bu turlarda bakım verenler bienal mekânını bebekli diğer aileler ile uzman rehberler eşliğinde gezme olanağına sahip oluyor.

²⁷ Daha fazla bilgi için bkz. <https://mocca.amsterdam/about-mocca-2-hoodpagina-over-mocca/>

²⁸ Daha fazla bilgi için bkz. <https://bienal.iksv.org/tr/haberler/uccretsiz-bebekli-sabahlar-turlari>

4 1 A SANAT İLE İLK ETKİLEŞİM NASIL KURULABİLİR?

Erken çocukluk döneminde sanatla tanışma olanakları, müzik ve dans, drama ve görsel sanatlar, okuma kültürü ile oyun başlıkları altında incelenebilir.

1. Müzik ve dans

Hayatın ilk yıllarında ebeveyn-bebek ilişkisindeki sıcaklık ve duyarlılık, yetişkinin heyecanını, sevgi ve ilgisini bebeği ile paylaşıp bebeğinin de bu duyguları hissetmesi ile gelişir. Ebeveynin, bebeğın seslenmelerine, bakışlarına dokunarak, seslenerek, konuşarak, şarkı söyleyerek karşılık vermesi, sesiyle, jestleriyle ve vücut diliyle bebeğiyle koordineli bir şekilde etkileşime girmesi beraber olma hissini pekiştirir.²⁹ İlişkide müzik ve dans ritmini andıran bu senkronizasyon, bebekte güven hissine ve ileri yaşlardaki sosyoduygusal yetkinliğe katkıda bulunur.³⁰

29 Trevarthen, C., & Aitken, K. J. (2001). Infant intersubjectivity: Research, theory, and clinical applications. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42, 3-48.

30 Feldman, R. (2015). Sensitive periods in human social development: New insights from research on oxytocin, synchrony, and high-risk parenting. *Development and Psychopathology*, 27, 369-395.

Az sayıda da olsa, ritmik müzik, şarkı ve dans içeren programların ebeveyn ve bebek arasındaki bu senkronize etkileşimi daha da zenginleştirici bir unsur olup olmadığını değerlendiren bilimsel çalışmalar mevcuttur. Kindermusik, Music Together gibi müzik ve hareket temelli grup programlarında, anneler ve bebekleri bir müzik eğitimcisi ile şarkı, hareket, dans yoluyla ve basit enstrümanlar çalarak müziğin ritmine eşlik ederler. Yapılan pek çok etkinlik, keyifli anlar yaşatmanın yanı sıra, müziğin ritmi, temposu ve stiline göre hareketleri yavaşlatmayı ya da hızlandırmayı, sıra beklemeyi içerir. Bu özelliği ile müzik ve dans programları çocukların dikkatli dinleme, ayırım yapma ve özdenetim gelişimlerine katkıda bulunur. Araştırma bulguları, müzik ve dans programlarının anne ile bebeğin ilişkisinde güvenli duygusal bağı güçlendirdiği ve daha fazla olumlu duygulanım, göz kontağı, senkronizasyon sağladığı gibi çocuklarda özdenetim becerisine katkıda bulunduğuna da işaret ediyor.^{31, 32, 33} Ayrıca müzik ile hareket eden, basit müzik aletleri çalan, akranları ile şarkı söyleyen, dans eden, sırasını bekleyen çocukların bir bütün olarak fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarının desteklendiği söylenebilir. Tüm bu bulgular, küçük çocuklarla günlük yaşam içerisinde her fırsatta müzik, şarkı ve hareket içeren etkinlikleri yapmanın önemine dikkat çekiyor.

31 Vlismas, W., Malloch, S., & Burnham, D. (2013). The effects of music and movement on mother–infant interactions. *Early Child Development and Care*, 183, 1669-1688.

32 Mualem, O., & Klein, P. S. (2013). The communicative characteristics of musical interactions compared with play interactions between mothers and their one-year-old infants. *Early Child Development and Care*, 183, 899-915.

33 Winsler, A., Ducenne, L., & Koury, A. (2011). Singing one's way to self-regulation: The role of early music and movement curricula and private speech. *Early Education and Development*, 22, 274-304.

Son yıllarda, sanat etkinlikleri ile zenginleştirilmiş okul öncesi eğitim müfredatının risk altında yaşayan yoksul çocukların gelişim becerilerini destekleme potansiyelini inceleyen araştırmalar yapıldı. Sözü edilen bu programlarda, günlük akışta yer alan okula hazırlık çalışmaları her gün müzik, dans, yaratıcı hareket ve görsel sanat etkinlikleri ile pekiştiriliyor. Örneğin, haftanın öğrenme teması şekiller ise, hafta içindeki müzik dersinde çocuklar farklı şekillerdeki enstrümanlar seçmeyi, resim dersinde farklı şekiller çizmeyi, dans dersinde vücutları ile farklı şekillere girmeyi deneyimliyor. Araştırmalar, sene boyunca her gün müzik, yaratıcı hareket ve görsel sanat ile zenginleştirilmiş müfredata sahip çocukların, normal müfredata devam eden çocuklara göre sosyal açıdan daha yetkin algılandıklarını, sayı ve kelime bilgileri ile özdenetim becerilerinin daha ileri düzeyde, stres hormonu olarak bilinen kortizol seviyelerinin ise daha düşük olduğunu gösteriyor.^{34, 35, 36, 37, 38, 39, 40} Son olarak, okul öncesi bir müfredatı 8 haftalık bir yaratıcı dans/hareket programı ile zenginleştirmenin dahi, özellikle göçmen çocukların sosyal beceri kazanımı için etkili olduğunu gösteren bulgulara da rastlanıyor.⁴¹

34 Brown, E. D., & Sax, K. L. (2013). Arts enrichment and preschool emotions for low-income children at risk. *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 337-346.

35 Ritblatt, S., Longstreth, S., Hokoda, A., Cannon, B., & Weston, J. (2013). Can music enhance school-readiness socioemotional skills? *Journal of Research in Childhood Education*, 27, 257-266.

36 Rauscher, F. H., & Hinton, S. C. (2011). Music instruction and its diverse extra-musical benefits. *Music Perception: An Interdisciplinary Journal*, 29, 215-226.

37 Brown, E. D., Garnett, M. L., Velazquez-Martin, B. M., & Mellor, T. J. (2018). The art of Head Start: Intensive arts integration associated with advantage in school readiness for economically disadvantaged children. *Early Childhood Research Quarterly*, 45, 204-214.

38 Brown, E. D., Benedett, B., & Armistead, M. E. (2010). Arts enrichment and school readiness for children at risk. *Early Childhood Research Quarterly*, 25, 112-124.

39 Greene, M. L., & Sawilowsky, S. (2018). Integrating the arts into Head Start classrooms produces positive impacts on kindergarten readiness. *Early Childhood Research Quarterly*, 45, 215-223.

40 Brown, E. D., Garnett, M. L., Anderson, K. E., & Laurenceau, J. P. (2017). Can the arts get under the skin? Arts and cortisol for economically disadvantaged children. *Child Development*, 88, 1368-1381.

41 Lobo, Y. B., & Winsler, A. (2006). The effects of a creative dance and movement program on the social competence of Head Start preschoolers. *Social Development*, 15, 501-519.

Londra’da yer alan Kraliyet Opera Evi her Pazar opera binasının fuaye alanında “**Bale Noktaları**”, “**Opera Noktaları**” ve “**Minik Noktalar**” isimli programlar ile 0-5 yaş arasındaki çocuklar ve ailelerine müzik, şarkı, hikayeler ve danstan oluşan 45 dakikalık etkileşimli gösteriler sunuyor.⁴²

Danimarka’da 2016 yılında açılan **KU.BE Kültür ve Hareket Evi**,⁴³ bulunduğu mahallenin her yaştan sakini için tasarlanmış bir toplum merkezi. Belediye bünyesinde hizmet veren ve tasarımıyla öne çıkan 3.200 metrekarelik binada, hareketin alternatif biçimleri teşvik ediliyor. Tırmanış, dans, yoga, tiyatro, parkur sporu gibi etkinlikler için farklı boyutlarda renkli ve ilgi çekici alanların bulunduğu mekân, erken çocukluktan yetişkinliğe her yaş grubu düşünülerek tasarlanmış. Bu sayede küçük çocukların içeride özgürce hareket etmesi, pek çok yaratıcı etkinliğe katılması ve ebeveyninin de onlara eşlik ederken kendi deneyimini yaşaması mümkün oluyor.

⁴² Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.roh.org.uk/workshops/dots-day>; <https://www.roh.org.uk/workshops/opera-dots>; <https://www.roh.org.uk/workshops/ballet-dots>

⁴³ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.mvr.nl/projects/50/kube-house-of-culture-and-movement>

2. Drama ve görsel sanatlar

Özellikle okul öncesi dönemde dikkatli dinleme, öğrenme ve problem çözme yetileri gelişen çocuklar, kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlayıp isimlendirmek, empati göstermek, işbirliği yapmak gibi sosyo-duygusal becerileri de hızla öğrenmeye başlar. Okul öncesi programlarda sene boyunca çocukların serbest oyun saatinde sınıf öğretmenleri ile bir hikâye yazıp daha sonra bu hikâyeyi sınıf arkadaşları ile canlandırmalarını içeren drama temelli etkinliklerin çocuk gelişimi üzerindeki etkisi incelendi. Çocuk merkezli ve oyun temelli bir yaklaşıma sahip olan bu etkinliklerin çocuklarda dil becerileri, paylaşma, sırasını bekleme, başkalarını dinleme, arkadaşlarına empati gösterme gibi sosyal beceri ve özdenetim gelişimini desteklediği görüldü.^{44, 45}

Howard Gardner'a göre,⁴⁶ okul öncesi dönemde çocuklar sezgisel şekilde yaratıcı olup müzik, sanat, drama ve dil etkinlikleri ile uğraşmaktan çok zevk alır. İki yaşındaki çocuklar kalem tutarak yüzeyleri karalar, üç yaşındaki çocuklar ise geometrik şekiller çizebilir. Anaokulu sonunda ise çocuklar renkli, özgün resimler yapar. Görsel sanat etkinliklerinin sosyo-duygusal gelişimle ilişkisine yönelik olarak yürütülen bir çalışma üzüntü, korku veya kızgınlık hisseden çocukların resim yoluyla bu olumsuz duygularını azaltabildiklerine işaret ediyor.⁴⁷ Araştırma kapsamında, üzüntü ve hayal kırıklığı hisseden çocuklar 3 gruba atandı. İlk gruptaki çocuklardan istedikleri gibi bir ev resmi, ikinci gruptaki çocuklardan onları üzen bir olayı, üçüncü gruptaki çocuklardan ise onlara verilen bir resmi aynen çizmeleri istendi. İsteddiği ev resmini çizen gruptaki çocukların üzüntü duygusu ile en iyi başa çıkabilen grup olduğu gözlemlendi.

⁴⁴ Schellenberg, E. G. (2004). Music lessons enhance IQ. *Psychological Science*, 15, 511-514.

⁴⁵ Nicolopoulou, A., Cortina, K. S., Ilgaz, H., Cates, C. B., & de Sá, A. B. (2015). Using a narrative-and play-based activity to promote low-income preschoolers' oral language, emergent literacy, and social competence. *Early Childhood Research Quarterly*, 31, 147-162.

⁴⁶ Gardner, H. (1980). *Artful scribbles: The significance of children's drawings*. New York: Basic Books.

⁴⁷ Drake, J. E., & Winner, E. (2013). How children use drawing to regulate their emotions. *Cognition & Emotion*, 27, 512-520.

Erken çocuklukta farklı sanat dalları ile uğraşmanın farklı gelişim alanları üzerinde etkili olduğuna dair bulgular mevcut. Örneğin, Schellenberg (2004) tarafından yapılan deneysel desenli bir çalışmada 6 yaşındaki çocukların bir kısmı müzik eğitimine, diğerleri ise drama etkinliklerine atandı. Bir sene boyunca atandıkları grubun etkinliğine katılan çocuklarda drama grubunda sosyal beceri kazanımı görülürken müzik derslerine katılan çocukların IQ puanlarında artış gözlemlendi.

İsveç'te bulunan **Dockteatern Tittut**⁴⁸ isimli tiyatro topluluğu, 0-24 aylık çocukların aileleri ile birlikte katılabildikleri ve müzik, gölge oyunları, renkler ve şekillerin hareket ettiği, bebeklere pek çok keşif imkânı veren performanslar sergiliyor. Bu performanslar, geleneksel tiyatro salonunda değil, bir çadır tiyatrosu şeklinde ebeveyn ve bebeğin yerde oturup gösterinin bir parçası olduğu deneyimler olarak gerçekleştiriliyor.

2016'dan bu yana her yıl İstanbul ve Ankara'da düzenlenen **Atta Festivali**, Türkiye'de bebekler ve çocuklar için düzenlenen tek uluslararası sanat festivali. Atta Festivali'nde 0-3 yaş arası bebekler, 0-18 yaş arası çocuklar, gençler ve beraberindeki yetişkinleri hedefleyen performanslar da dahil olmak üzere tiyatro, dans, müzik, sinema ve güncel sanat alanında etkinlikler gerçekleştiriliyor. Hem yurtiçi hem de yurtdışından topluluklara programında yer veren bu çocuk ve gençlik festivalinde, interaktif içerikler de bulunuyor.

48 Daha fazla bilgi için bkz. <https://dockteaterntittut.se/english/>

Okul öncesi eğitim yaklaşımlarından **Waldorf**, **Montessori** ve **Reggio Emilia** ekolleri, çocukları içten gelen bir öğrenme isteğine sahip, öğrendiklerini düşünen ve düşündüklerini oyunla veya sanat etkinlikleri ile ifade eden bireyler olarak görüyor. Özellikle Reggio Emilia yaklaşımında sanat çalışmaları, çocukların duygu ve düşüncelerinin eyleme yansması olarak görülüyor ve sanat etkinliklerine sıkça yer veriliyor. Aktif olan ve yaparak öğrenen çocuklara ortamı keşfetme, malzemeleri seçme, sürece yön verme, sorumluluk üstlenme fırsatları verilirken, çocuğun yaratıcı sürecinin aşamaları öğretmen tarafından fotoğraflanıyor, videoya alınıyor ve notlar tutuluyor. Bu yaklaşımda, çocuklara problem çözme ve araştırmayı içeren birçok fırsat veriliyor ve özellikle küçük grup etkinlikleri sırasında çocuklar, birbirleri ile iletişim içinde olma yönünde cesaretlendiriliyor.

3. Okuma kültürü

1980'li yıllarda ABD'de iki psikolog, 9-16 aylık bebeği olan 42 aileyi üç sene boyunca ayda bir defa olmak üzere ziyaret ederek evdeki tüm konuşmaları kaydetti. Bu çalışma sonucunda yoksul ailelerde çocukların saatte ortalama 616 kelime, yüksek eğitimli ailelerde ise çocukların saatte ortalama 2153 kelime duyduğu belirlendi. Bu sayılardan yola çıkarak, ilk 3 senede yoksul ailelerde çocukların işitecekleri toplam kelime sayısının yaklaşık 13 milyon, eğitimli ailelerde ise 45 milyon olduğu düşünülüyor.⁴⁹

⁴⁹ Hart, B. & Risley, T.R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experiences of young American children*. Baltimore: Brookes.

30 Milyon Kelime Farkı olarak ortaya konan bu bulgu, çocuklarla konuşma ve okuma etkinliklerini artırmaya yönelik olarak, başta ABD olmak üzere pek çok ülkede geniş kapsamlı kampanyalara yol açtı. Bu kampanyalar, günlük konuşmalar dışında çocukların yazılı ve görsel eserlerle buluşmalarını teşvik ederek çocukların kelime dağarcığını genişletmeyi ve dinleme, konuşma gibi dil yetilerini geliştirmeyi amaçladı.

Kelime öğrenmek ve dil yetilerini en erken yıllarda geliştirmek niçin önemlidir? Çocukların duydukları kelimelerle biyolojik düzeyde beynin dil bölgesi gelişirken, bu bölge aynı zamanda beyinde dikkat ve öğrenme becerilerine destek olan prefrontal korteksin de etkin şekilde çalışmasını destekliyor.⁵⁰ Dolayısıyla, erken çocukluktaki kelime dağarcığı çocukların okuma, anlama ve konuşma becerilerinin yanı sıra duygu ve davranış kontrolünü de geliştirerek, okul başarısı üzerinde önemli bir rol oynuyor.⁵¹

Bir çocuğun dil ortamını zenginleştiren, düş kurmak ve kurgulamak gibi soyut düşünme becerilerini geliştiren kitaplarla en erken dönemlerden itibaren tanışıp zevk alması, okumayı yaşamında önemli bir yere koyması, okuma kültürü kazanmanın temelini oluşturuyor. Bu bağlamda, parklarda, çocuk kütüphanelerinde, sokak şenliklerinde okuma saatleri düzenlemek ve en önemlisi aile içinde kitap okuma alışkanlıklarını artırmak, çocukların dil ortamını ve okuma-yazma kültürünü zenginleştirmek için büyük önem taşıyor.

⁵⁰ Asaridou, S. S., Demir-Lira, Ö. E., Goldin-Meadow, S., & Small, S. L. (2017). The pace of vocabulary growth during preschool predicts cortical structure at school age. *Neuropsychologia*, 98, 13-23.

⁵¹ Morgan, P. L., Farkas, G., Hillemeier, M. M., Hammer, C. S., & Maczuga, S. (2015). 24-month-old children with larger oral vocabularies display greater academic and behavioral functioning at kindergarten entry. *Child Development*, 86, 1351-1370.

Son yıllarda belediyeler tarafından, çocukların kitap ve okuma sevgisi kazanmaları, akranlarıyla sosyalleşebilmeleri, aynı zamanda gözlemleyerek, deneyerek ve keşfederek öğrenme fırsatlarına sahip olmaları için **Kitap Okuyan Çocuklar: Oyun Kitaplığı**⁵² uygulamaları başlatıldı. **Oyun Kitaplığı**, ailelerin çocukları ile altıncı aydan itibaren oyun ve yaratıcı kitap okuma saatlerine, sanat aktivitelerine ve çocuk gelişimi konusunda kendilerini geliştirebilecekleri seminerlere ücretsiz olarak katılabildikleri öğrenme merkezleri. İlk oyun kitaplığı 2014'te Kadıköy Belediyesi tarafından Özgürlük Parkı'nda, ikincisi 2015'te Mersin Mezitli Belediyesi tarafından kuruldu. Şişli Belediyesi de 2016 yılında biri Feriköy'de, diğeri 19 Mayıs Mahallesi'nde iki oyun kitaplığı açtı.

2012 yılında TC Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Çocuk Kütüphanelerini İyileştirme Projesi kapsamında yeniden düzenlenen Halk Kütüphanesi, **İstanbul Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi**'ne dönüştürüldü. Selimiye Çocuk Kütüphanesi'ni diğer çocuk kütüphanelerinden ayıran önemli bir özelliği, giriş katında 0-6 yaş arası çocuklar ve aileleri için düşünülmüş okul öncesi bölümü. Bu bölümde, erken çocukluğa yönelik kitapların yanı sıra oyuncaklar, boyama masaları, film seyretme alanı gibi çeşitli bölümler bulunuyor.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından ise Türkiye'deki ilk **Uygulamalı Çocuk Kütüphanesi** kuruldu. 2018 yılında bu kütüphaneden faydalanan çocuk sayısının 34 bin 208, yetişkin sayısının ise 27 bin 429 olduğu açıklandı. Kütüphanede hikâye saati, yaratıcı yazarlık ve masal, müzik, görsel sanatlar etkinliklerinin yapıldığı atölye alanı, çocuklar için sergi alanı, aileler ve çocuklarla söyleşiler için uygulama alanı ve bir dinlenme alanı bulunuyor.

Hollanda’da dört farklı kurumun ortaklığıyla geliştirilen **Maakplaats 021**⁵³ programı, Amsterdam halk kütüphanelerinde birer *maker* alanı⁵⁴ oluşturulmasını ve bu merkezleri yönetecek eğitimci eğitimlerinin gerçekleştirilmesini kapsıyor. Program kapsamında Amsterdam’daki 26 kütüphaneden 10 tanesinde, *maker* alanları oluşturuldu. *Maker* alanları, okul sonrası programlar sunduğu gibi, okullar bu mekânları sınıf olarak da kullanabiliyor ve burada grup çalışmaları gerçekleştirebiliyor. Programın amacı, bir öğrenme merkezi olarak kütüphaneleri, kitap okumanın ve ödünç almanın ötesinde bir fonksiyona kavuşturarak 21. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılar hale getirmek. Program, yakın gelecekte eğitimin, müzeler, kütüphaneler ve benzeri farklı öğrenme alanlarının bir bileşimini sunması gerektiği fikrinden yola çıkıyor.

4. Oyun

Sanat, bireyin kendi deneyimleri, duygu ve fikirleri hakkında düşünmesini ve bunları semboller ile ifade etmesini içerir. Dolayısıyla, sanat semboliktir ve farklı anlamlar yaratır.⁵⁵ Oyun, her ne kadar bir sanat dalı olarak görülmesi de çocuklar daha önce yapılmamış şeyleri oyunda yapmayı hayal ederler. Dolayısıyla, oyun çocuklara hem yaratıcı becerilerini sergilemeleri hem de sembolik temsiller kullanmaları için ilk fırsatları sağlar. Hayal ürünü öğelerin yer aldığı yaratıcı oyunlar, çocukların sosyo-duygusal yetileri ve dil becerilerinin gelişmesine katkıda bulunurken, çocukların oyun esnasında canlandırdıkları durumlarla ilgili akıl yürütmelerini de teşvik eder.⁵⁶

⁵³ Daha fazla bilgi için bkz. <https://maakplaats021.nl/>

⁵⁴ Türkçede yerleşmiş bir karşılığı bulunmayan *maker* alanı (*makerspace*) Oxford Dictionary’de özellikle donanım ve teknoloji gibi alanlara ilgi duyan insanların bir araya gelerek fikirlerini, ekipmanlarını ve bilgilerini paylaşıp yeni projeler üzerine çalışabildiği mekânlar olarak tanımlanıyor.

⁵⁵ Heath, S. B., & Wolf, S. A. (2004). *Art is all about looking: Drawing and detail* (pp. 64-84). London: Creative Partnerships.

⁵⁶ Berk, L. E. (1994). Vygotsky’s theory: The importance of make-believe play. *Young Children*, 50, 30-39.

Çocuklar pahalı ve ticari oyuncaklar olmadan da yaratıcılıklarını oyun yolu ile ifade edebilir. Sağlam ve dayanıklı boş karton kutular, renkli hulahop halkalar çocuklar tarafından bir tünele, robota, roket gemisine dönüştürülebilir. Sadece bant, boya kalem gibi ek malzemeler çocukların yaratıcılıklarını zenginleştirme ve eserlerini kişiselleştirme fırsatları verir.

İstanbul’da, Superpool Mimarlık ve belediyelerin ortak girişimi olan **HOP Seyyar Oyun Parkı**, 0-6 yaş çocuklara yönelik seyyar bir oyun parkı. Karton kutular, kumaşlar, bantlar, hulahop halkalar, minik toplar ve ipler gibi basit ve hafif malzemelerin açık bir alanda oyun kurucular tarafından çocuklara sunulması ile alan hızlıca bir oyun parkına dönüşüyor. Oyun kurucu yetişkinler kolaylaştırıcı bir rol oynuyor ve çocukların yaratıcı yönlerini keşfetmelerini sağlamayı ve keyifli vakit geçirmelerini hedefliyor.

Anne Çocuk Eğitim Vakfı’nın Türkiye Vodafone Vakfı işbirliğiyle hayata geçirdiği **İlk6Yıl⁵⁷** isimli mobil uygulama ile ebeveynler 0-6 yaş çocukların gelişim dönemine dair bilgi sahibi olup etkinlik önerilerine erişebiliyor. Çocuğun gelişim özelliklerine göre farklı başlıklar altında sunulan bilgiler, fotoğraflar, eğitici videolar ve animasyon filmlerle destekleniyor. Oyun başlığı altında, gelişim dönemine dair bilgilerin yanı sıra farklı yaş gruplarına uygun, ebeveynlerin çocuklarla birlikte yapabileceği müzik, dans, oyun ve okuma gibi etkinlik önerileri de sunuluyor.

1965 yılından beri dünyada 50'den fazla ülkede çocuk yoksulluğunu azaltmak için akademisyenler, uzmanlar ve siyasi liderlerle çalışan Bernard van Leer Vakfı'nın başlattığı **Kent95**⁵⁸ programı İstanbul'da da İstanbul95⁵⁹ adıyla uygulanıyor. Kent95, dünya çapında kent yöneticileri, şehir planlamacılar, mimarlar, yenilikçi girişimciler ve sosyal bilimcilere cesur ve basit bir soru soruyor: "Eğer bir kenti 3 yaşındaki sağlıklı bir çocuğun boyu olan 95 cm'den görebiliyor olsaydınız, neyi değiştirirdiniz?"

2017 Şubat ayından beri, öncelikli olarak Beyoğlu, Maltepe, Sarıyer ve Sultanbeyli belediyeleri ile işbirliği içinde uygulanan İstanbul95 projesi, 95 santimetre yükseklikten İstanbul'a bakma farkındalığı kazandırarak, kent planlanması ve kamu hizmetleri açısından kentle ilgili karar vericilerin bu yönde yatırımlar yapmalarını, aynı zamanda ilçe belediyelerinin yürüttüğü çocuk ve ailelere yönelik programlar için kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlıyor.

⁵⁸ Daha fazla bilgi için bkz. <https://bernardvanleer.org/tr/urban95-city/urban95-city-istanbul/>

⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz. <https://belediye.istanbul95.org/>

Bernard van Leer Vakfı'nın yayımladığı ve Türkçeye de çevrilen *Kent95 Başlangıç Kiti: Harekete Geçiren Fikirler*,⁶⁰ beş yaşın altındaki çocuklar için kentlerde yapılabilecek değişikliklere yönelik bir rehber sunuyor. Kit öncelikli olarak yerel yönetimlere yönelik hazırlansa da, küçük yaştaki çocuklar ile onlara bakım verenler için daha iyi kentler inşa edilmesinde rol oynayan farklı paydaşların da yararlanabileceği nitelikte. Başlangıç kiti, kamusal alan, hareketlilik, erken çocukluk dönemi hizmetleri ve veriye dayalı yönetim başlıklarında, 29 farklı fikir sunuyor ve bunların uygulanabilmesi için gerekli adımlar ile dünyadan çeşitli uygulama örneklerini paylaşıyor. Kamusal alanda sanat uygulamalarından hikâye anlatımına, kültür-sanat alanında atılabilecek farklı adımlara da bu kit kapsamında yer veriliyor.

⁶⁰ Daha fazla bilgi için bkz. <https://bernardvanleer.org/app/uploads/2018/05/BvLF-KENT95-Baslangic-Kiti.pdf>

4 2 ORTA ÇOCUKLUK VE ERGENLİKTE TEMEL GELİŞİMSEL DENEYİMLER NELERDİR?

Orta çocukluk olarak tanımlanan, 7-11 yaş aralığı çocukların yeni şeyler öğrenmeye en merak duydukları ve bilişsel açıdan öğrenmeye en hazır oldukları dönemlerin başında gelir. Okul öncesi döneme kıyasla, dikkatlerini daha uzun süre odaklayabilir ve yeni öğrendikleri bilgileri daha kolay hatırlar, karmaşık sayılabilecek dilbilgisi kurallarını kullanarak sözlü ve yazılı iletişim becerileri sergiler, bir konuya ilişkin kendi düşüncelerini ifade edebilirler. Bunun yanı sıra, başkalarının bakış açılarını kavrama, onların duygu ve düşüncelerini anlama becerileri bu dönemde ilerleme gösterir. Orta çocukluk, başarı hissini yaşamamanın önem taşıdığı, “Ben yapabilirim” inancının geliştiği ve özgüvenin temellerinin atıldığı bir dönemdir.

Orta çocukluk döneminde, *spor* (basketbol, futbol, yüzme vb.), *sanat* (müzik, dans, drama, resim vb.), *bilim* (robotik kodlama vb.) ve *akademik* (satranç, münazara) atölyelerinin yanı sıra izcilik ve sosyal sorumluluk projeleri gibi yapılandırılmış etkinliklere de katılım artar. Bu etkinlikler takım çalışması ve kimlik keşfi süreçlerini içerir. Ayrıca, çocuklar bu programlar esnasında öfke, kaygı ve stres yaratan durumlarla da karşı karşıya geldiklerini ve özellikle atölye yürütücülerinin desteği ile bu duygularla başa çıkma becerilerini geliştirdiklerini bildiriyorlar.⁶¹

⁶¹ Hansen, D. M., Larson, R. W., & Dworkin, J. B. (2003). What adolescents learn in organized youth activities: A survey of self-reported developmental experiences. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 25-55.

Okul dışı programların çocuklarda başarı ve öğrenme motivasyonu ile yetkinlik hislerini güçlendirerek okul başarısına katkıda bulunduğu dair bulgular mevcut.⁶² Ayrıca, belli bir hedef sağlayarak çocukları serbest zamanlarında riskli davranışlardan uzaklaştırması, olumlu davranışlar sergileyen akranlarla buluşturması ve gruba aidiyet bağı oluşturmaya yapılandırılmış etkinliklerin koruyucu rolünü açıklayan mekanizmalar.⁶³ Çocukların programdaki yetişkinler ve akranları ile kuvvetli sosyal bağlar kurmalarının ve özellikle sosyal becerileri daha az olan çocuklar için olumlu örnek davranışlar sergileyen akranlarla bir arada olmalarının da koruyucu birer mekanizma olduğu yönünde bulgular da var.^{64, 65}

Gelişimde bir diğer kritik dönem 12-18 yaş kapsayan ergenlik. Bu hızlı psikolojik değişim ve geçiş döneminde, ergenlerin sosyal çevreleri ile özellikle de aile ve arkadaşları ile destekleyici ilişkiler içinde olmaları, kendilerini yetkin ve özgüvenli hissetmeleri, içinde buldukları çevrede (örn. okul, toplum) aktif ve daha bağımsız olmaları, kimlik algısı ile benlik saygısı kazanmaları olumlu ergen gelişiminin temel unsurları olarak ortaya çıkıyor.⁶⁶ Ancak, bu dönem dürtüsellik, kolay risk almayı, ani kararlar vermeyi, duygusal yakınlık arayışını ve değişen fiziksel duruma ve beden yapısına uyum gösterebilmeyi de kapsıyor.

62 Covay, E., & Carbonaro, W. (2010). After the bell: Participation in extracurricular activities, classroom behavior, and academic achievement. *Sociology of Education*, 83, 20-45.

63 Larson, R. W., Hansen, D. M., & Moneta, G. (2006). Differing profiles of developmental experiences across types of organized youth activities. *Developmental Psychology*, 42, 849-863.

64 Eccles, J. S., & Barber, B. L. (1999). Student council, volunteering, basketball, or marching band: What kind of extracurricular involvement matters? *Journal of Adolescent Research*, 14, 10-43.

65 Mahoney, J. L. (2000). School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns. *Child Development*, 71, 502-516.

66 Lerner, R. M., Dowling, E. M., & Anderson, P. M. (2003). Positive youth development: Thriving as the basis of personhood and civil society. *Applied Developmental Science*, 7, 172-180.

Olumlu gençlik gelişimi yaklaşımı, çocuklar ve gençlerin güçlü yanlarına odaklanır. Gelişim sürecini ele alırken yalnızca oluşabilecek davranış sorunlarını önlemeyi değil, aynı zamanda çocuklar ve gençlerin sahip oldukları enerji, öğrenme ve yaratıcılık potansiyelini harekete geçirmeyi hedefler. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkması için çocuklar ve gençlerin en temel gelişimsel deneyimleri aşağıdaki gibi sıralanabilir⁶⁷:

- Yeni kişiler, fikirler, roller ve durumlarla karşılaşmaları,
- Farklı beceriler öğrenmek, hayal etmek, tasarlamak ve yaratmak için fırsatlar bulmaları,
- Öğrendikleri bilgi ve beceriler arasında bağlantılar kurabilmeleri,
- İlgi alanları içinde seçimler yapıp karar verebilmeleri,
- Geleceğe dair ideal ve hedeflere sahip olmaları,
- Hedeflerini gerçekleştirmek için kararlılık ve gayret göstermeye teşvik edilmeleri.

Tüm çocuk ve gençleri yukarıda sözü edilen temel gelişimsel deneyimler ve fırsatlarla eşit şekilde buluşturmak önceliklidir. Olumlu gençlik gelişimi yaklaşımı, bu deneyimlerin, başarılı, kararlı, duyarlı, kendine güvenen, girişken, etkin şekilde iletişim kurabilen, yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel kurallarına saygılı bireylerin yetişmesine temel sağladığını savunur.

⁶⁷ Nagaoka, J., Farrington, C. A., Ehrlich, S. B., & Heath, R. D. (2015). *Foundations for Young Adult Success: A Developmental Framework. Concept Paper for Research and Practice*. University of Chicago Consortium on Chicago School Research. Erişim adresi <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED559970.pdf>

Örgün eğitim saatleri dışında belediyeler, merkezi yönetim ve sivil toplum aktörleri tarafından yürütülen sanat atölyeleri (müzik, dans, drama, resim vb.), sözü edilen bu gelişimsel deneyimleri içerir. Çocukların hem eğlenmelerine, farklı sanat alanlarına ilişkin ilgi ve farkındalık oluşturmalarına, hem de yaratıcılıklarını geliştirmelerine olanak sağlarken, toplumsal yaşama da aktif bir şekilde katılmalarına katkıda bulunur.^{68, 69} İçerik olarak örgün eğitim müfredatı ile kısıtlanmadığı için, sanat atölyeleri güncel akımlardan etkilenerek çocuklar ve gençlerin merak, ilgi alanlarını genişletme potansiyeline sahipler.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle, kitle iletişim araçları çocuklar ve gençleri baskın kültürün değerleri, ürünleri ve imgelerine maruz bırakırken, özellikle bireysel bir kimlik duygusu geliştirme sürecinde olan gençler için sanat, kendilerini tanıyıp özgün yanlarını keşfedebilmelerine, kendi seslerini duyurmalarına olanak sağlar. Sanat atölyelerindeki yaratıcı süreç, düşünme, keşfetme, öğrenme, planlama, kurgulama, çözüm arama, değerlendirme, düzeltme, gayret etme, işbirliği yapma, empati gösterme gibi pek çok becerinin bir arada kullanılmasını da içerir.⁷⁰ Dolayısıyla, sanatsal faaliyet çocukların hem estetik, hem de bilişsel ve sosyo-duygusal açıdan gelişimlerine katkıda bulunan kritik bir süreç olarak kabul edilir.

68 Rapp-Paglicci, L. A., Ersing, R., & Rowe, W. (2007). The effects of cultural arts programs on at-risk youth: Are there more than anecdotes and promises? *Journal of Social Service Research*, 33, 51-56.

69 Heath, S. B. (2001). Three's not a crowd: Plans, roles, and focus in the arts. *Educational Researcher*, 30, 10-17.

70 Heath, S. B., & Roach, A. (1999). Imaginative actuality: Learning in the arts during the nonschool hours. *Champions of change: The impact of the arts on learning*, 19-34.

4 2 A

ORTA ÇOCUKLUK VE ERGENLİK DÖNEMİNDE SANAT HANGİ GELİŞİM ALANLARI İLE İLİŞKİLİDİR?

Kültür-sanatın öncelikli olarak ilişkili olduğu gelişim alanları; bilişsel gelişim ve akademik başarı, dil gelişimi, sosyo-duygusal gelişim ve kimlik gelişimi olarak özetlenebilir.

1) Bilişsel gelişim ve akademik başarı

Müzik, dans, resim ya da tasarım, sanat atölyesinin içeriği ne olursa olsun, bu atölyelerdeki çalışma sürecinde çocukların gözlem ve planlama yapmaları, kendilerine verilen yönergeleri hatırlamaları, yaptıkları işe odaklanmaları, dikkatlerini dağıtabilecek tepkiler vermekten kaçınmaları ve yaptıkları işi her adımda değerlendirmeleri gerekir. Dolayısıyla, sanat etkinlikleri pek çok bilişsel becerinin gelişimini destekleyebilecek potansiyele sahiptir.⁷¹

Yapılan bilimsel çalışmalar, okul dışında drama ve müzik etkinliklerine katılmanın okula devamlılık, okul başarısı ve akademik hedeflerle ilişkili olduğunu gösterir.^{72, 73, 74} On dokuz çalışmaya dayanan bir derleme, enstrüman çalan ve en az 2-3 sene müzik dersi alan çocukların görsel uyaranları tanıma ve düzenlemede (mekânsal akıl yürütme) ve planlama, hedefe yönelik çalışma yetisi olarak tanımlanan özdenetim becerilerinde daha başarılı olduklarını da ortaya koyuyor.^{75, 76}

⁷¹ Stevenson, L. (2006). The arts: New possibilities for teaching and learning. *Principal's Research Review* 1, 1-6.

⁷² Metsäpelto, R. L., & Pulkkinen, L. (2012). Socioemotional behavior and school achievement in relation to extracurricular activity participation in middle childhood. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56, 167-182.

⁷³ Winner, E., & Cooper, M. (2000). Mute those claims: No evidence (yet) for a causal link between arts study and academic achievement. *Journal of Aesthetic Education*, 34, 11-75.

⁷⁴ Holochwost, S. J., Propper, C. B., Wolf, D. P., Willoughby, M. T., Fisher, K. R., Kolacz, J., ... & Jaffee, S. R. (2017). Music education, academic achievement, and executive functions. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11, 147-166.

⁷⁵ Hetland, L., & Winner, E. (2001). The arts and academic achievement: What the evidence shows. *Arts Education Policy Review*, 102, 3-6.

⁷⁶ Jaschke, A. C., Honing, H., & Scherder, E. J. (2018). Longitudinal analysis of music education on executive functions in primary school children. *Frontiers in Neuroscience*, 12, 103-114.

Yakın bir geçmişte, ulusal veritabanlarındaki verilerin analiz edilmesi ile ortaokul-lise döneminde okulda veya okul sonrasında sanat temelli etkinliklere farklı düzeyde katılan çocukların daha sonraki akademik sonuçları karşılaştırıldı. *Sanat ve Başarı* isimli, 25.000 çocuğun ABD’de 10 yıl takip edildiği projede dört büyük, ulusal eğitim veritabanı analiz edildi.⁷⁷ Bu araştırma projesi, sanat etkinliklerinde yer almanın özellikle de risk altında yaşayan düşük gelirli ailelerdeki gençlerin akademik ve sosyal başarılarına önemli katkıda bulunduğunu gösteriyor. Projenin bulguları, sanat etkinliklerine daha fazla katılan çocukların, daha az katılan akranlarına kıyasla, okulda daha fazla başarı gösterdiklerini, daha iyi notlar aldıklarını ve üniversiteye başlayabilme oranlarının daha yüksek olduğunu ortaya koydu. Sanat etkinliklerine katılanların üniversite derecesi alma şanslarının üç kat daha fazla olduğu, sanat etkinliklerine az katılan çocukların ise okuldan mezun olmama risklerinin beş kat daha fazla olduğu görüldü.

⁷⁷ Catterall, J., Dumais, S., & Hampden-Thompson, G. (2012). *The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies*. Araştırma Raporu #55. Washington, DC: National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/Arts-At-Risk-Youth.pdf>

2) Dil gelişimi

Stanford Üniversitesi'nde dil antropolojisi üzerinde çalışan Shirley Brice Heath, 1987 yılında başlayıp on yıl süren çalışmasında ABD'de yer alan 124 gençlik kuruluşunda incelemelerde bulundu. Heath, spor, toplum hizmeti, sanat gibi farklı alanlarda programlar sunan bu kuruluşlardan, özellikle ekonomik açıdan dezavantajlı gençlerin faydalandığını belirtiyor. Tiyatro prodüksiyonu (senaryo yazımı, oyunculuk, müzik, dekor tasarımı), müzik ve görsel sanatlar içeren programların en önemli özelliği, gençlerin uzun soluklu çalışmalara (bir sene boyunca haftada üç gün) katılmalarının yanı sıra halka açık bir performans veya sergi planlama ve geliştirmede aktif rol almaları. Heath, bu yaklaşımın gençlere her bir aşamada yaşanabilecek zorluk ve sorunları deneyimleyip bu sorunların üstesinden gelmek için bir arada olmayı öğrenmeleri ve çözüm yolları üretmeleri için fırsatlar sunduğuna dikkat çekiyor.

Araştırma ekibi gençlerin öğrenme ve dil gelişimlerini daha iyi anlamak için etkinliklerin planlanmasından uygulama ve provalar ile son gösteriye dek her aşamada gençlerin konuşmalarını kaydederek birbirleri ile olan etkileşimlerini gözlemliyor.⁷⁸ Spor ve toplum hizmeti odaklı programlara kıyasla sanat temelli programlarda yer alan gençlerin söylemlerinde daha çarpıcı bir gelişim görülüyor. Programın ilk aylarında gençlerin birbirleri ile konuşurken konuları sık sık değiştirdikleri, yapacakları projelerde başarısızlık temasına vurgu yaptıkları gözlemlenirken zaman içinde farklı sorumluluklar üstlendikçe birbirlerine daha çok soru sormaya başladıkları ve neden-sonuç ilişkisi içeren söylemlerde belirgin bir artış olduğu belirleniyor. Neden-sonuç içeren söylemlerin yanı sıra, “Eğer böyle yaparsak, paramız kalacak mı? Bu çözüm ne kadar başarılı olabilir? Bunu yapabilme ihtimalimiz nedir?” gibi farklı olasılıkları da düşündüklerini yansıtan ifadeleri daha sık kullandıkları gözlemleniyor. Profesör Heath, gençlerin çevrelerindeki yetişkinleri gözlemleyip konuşmalarını taklit etmeye yatkın olduklarını ifade ederken, atölye yürütücülerinin kullandıkları dilin önemine dikkati çekiyor. Örneğin, “Eğer böyle yaparsak, bunun getirebileceği sonuçlar neler olabilir?” gibi sorularla planlama, gelişimi izleme gibi aşamalarda atölye yürütücülerinin gençlere örnek olabileceklerini vurguluyor.

⁷⁸ Heath, S. B. (2001). Three's not a crowd: Plans, roles, and focus in the arts. *Educational Researcher*, 30, 10-17.

3) Sosyo-duygusal gelişim

Yine ABD’de yapılan bir çalışmada, sekizinci sınıf öğrencilerinin okul sonrasında katıldıkları farklı programlardaki öznel deneyimleri araştırıldığında, akademik oyunlar (satranç, münazara gibi) ve grup oyunları içeren etkinliklere kıyasla çocukların dikkatlerini yoğunlaştırıp becerilerini kullanmaya odaklandıkları spor ve sanat etkinliklerinden daha çok keyif aldıkları gözlemleniyor.⁷⁹ Farklı okul sonrası etkinliklerinde bulunan gençlerin deneyimlerini karşılaştıran bir diğer çalışmada⁸⁰, gençlerin en fazla orkestra, koro, drama, dans, yaratıcı yazarlık gibi programlarda kendilerine bir hedef koyup kararlılıkla çaba sarf ettikleri ve zaman planlaması yaptıkları bulunuyor. Özellikle de atölye sonunda seyirciye sunulacak bir iş ortaya çıkarma hedefinin bulunması, çocukları kendilerine verilen yaratma özgürlüğünü daha büyük bir sorumluluk bilinciyle ve daha verimli kullanmaya, kararlılık ve gayret göstermeye teşvik ediyor.⁸¹

⁷⁹ Shernoff, D. J., & Vandell, D. L. (2007). Engagement in after-school program activities: Quality of experience from the perspective of participants. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 891-903.

⁸⁰ Larson, R. W., Hansen, D. M., & Moneta, G. (2006). Differing profiles of developmental experiences across types of organized youth activities. *Developmental Psychology*, 42, 849-863.

⁸¹ Heath, S. B. (2001). Three’s not a crowd: Plans, roles, and focus in the arts. *Educational Researcher*, 30, 10-17.

Tüm bu bulgular, psikoloji profesörü Mihaly Csikszentmihaly'nin⁸² “ideal deneyimler” diye tanımladığı, anlamlı ancak zor bir etkinliği başarmak için kişinin yoğun bir konsantrasyon içinde kendini tamamen elindeki işe vermesini içeren “akış” anlarına benzer bir deneyimi çocukların sanat atölyelerinde yaşadıklarını düşündürüyor. Bunun yanı sıra sanat atölyelerinde kazanılan “kararlılık” gösterme yetkinliği, pek çok psikolog tarafından temel bir karakter gücü ve okul ile meslek başarısı üzerinde en kritik etken olarak görülüyor.⁸³ Sanat temelli programlara katılan çocuk ve gençlerin estetik bir iş ortaya koyarken özgüvenlerinin arttığı da vurgulanıyor.^{84, 85}

Kanada’da yürütülen bir ulusal sanat ve gençlik projesinin etkisi, Kanada ve ABD’nin önde gelen üniversiteleri tarafından yürütülen bir araştırmada, nicel ve nitel yöntemler kullanılarak değerlendiriliyor. Katılımcı çocukların kaygı, depresyon gibi duygusal sorunlarının sanat atölyelerine katıldıkları süre zarfında katılmayan çocuklara kıyasla azaldığı bulunuyor. Yapılan görüşmelerde aileler, çocuklarının güven ve özsaygılarının gözle görülür şekilde arttığını, akranlarıyla daha olumlu ilişkiler içinde olduklarını ve kararlarını daha bağımsız şekilde verebildiklerini dile getiriyor. Buna ek olarak aileler, programın çocuklarına sorumluluk hissini aşıladığını, takım olarak çalışma disiplinini ve birbirini dinleme, uzlaşma ve ortak karar verme becerilerini kazandırdığını paylaşıyor. Atölye esnasındaki gözlemler de çocukların hem iletişim, yardımlaşma, işbirliği yapma, problem çözme gibi sosyal becerilerinin hem de sanatsal becerilerinin geliştiğine işaret ediyor.

⁸² Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperCollins.

⁸³ Duckworth, A. L., Peterson, C., Matthews, M. D., & Kelly, D. R. (2007). Grit: Perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 1087-1101.

⁸⁴ Stevenson, L., Limón, C. J., & Reclosado, T. (2013). Community-based afterschool and summer arts education programs: Positive impact on youth and community development. *Expanding and Opportunities*, 79-82.

⁸⁵ Hunter, M. A. (2005). *Education and the arts research overview*. Australia Council for the Arts. Erişim adresi <https://www.ampag.com.au/wapap/Campaign/2-education-EducationAndTheArtsResearchOverview.pdf>

Atöyelere düzenli devam etmiş olan 32 öğrenciye beş sene sonra ulaşılarak yüz yüze görüşmeler yapılıyor. Gençler, bir ürün ortaya koymanın verdiği yetkinlik hissini gelişimlerine en belirgin katkıyı yapan unsur olarak tanımlıyor. Atölye yürütücüleri ve kursa katılan diğer çocuklarla geliştirdikleri olumlu ilişkileri, özellikle gruptaki farklılıkları kabullenmeyi ve bir gruba ait olma hissini yaşamayı iki diğer önemli deneyim olarak dile getiriyorlar. Sözü edilen grup aidiyeti, işbirliği ve güvenli ilişkiler ağı, sosyal sermayeyi güçlendiren deneyimleri yansıtıyor.

Kanada’da 2001-2004 yılları arasında yürütülen **Ulusal Sanat ve Gençlik** projesinde, tiyatro, görsel sanatlar (örneğin, set tasarımı, boyama, maske yapımı) ve dijital teknolojiler bir arada kullanılıyor. Bu programa 9-15 yaşları arasındaki toplam 183 çocuk haftada iki gün, okuldan sonra dokuz ay boyunca katılıyor. Bir atölye yürütücüsü ile iki veya üç asistanın bir arada yürüttükleri bu programda, çocukların hem sanatsal hem de sosyal becerilerinin gelişmesi hedefleniyor.

Toplam üç dönemden oluşan programda, çocukların birbirlerini tanıyıp keyifli vakit geçirmeleri ve olumlu grup dinamiklerinin kurulması için ilk dönem etkinlikleri emprovizasyon, maske yapımı, senaryo yazımı ve film çekimine giriş gibi her bir sanat alanını tanımaya yönelik olarak tasarlanıyor. İkinci dönem, çocukların kendi seçtikleri alanda bir grup olarak çalışmalarını, son dönem ise tüm grupların bir arada çalışarak sanatsal ve takım becerilerini ortaya koydukları bir sahne performansı gerçekleştirmelerini veya bir video çekmeyi içeriyor.

4) Kimlik gelişimi

Ergenlik döneminde gençlerin soyut ve geleceğe yönelik düşünme yetileri gelişir. Verecekleri kararların uzun dönemdeki sonuçlarını zihinlerinde canlandırmaya, yapacakları seçimlerin hayatlarını nasıl şekillendirebileceğine dair sorular sormaya başlarlar. Geleceğe yönelik bilişsel sorgulamanın yanı sıra gençler, hayatlarında önem verdikleri konular üzerine düşünmeye başlar, değerlerini keşfetmeye ve kendilerini akranlarından farklılaştıran özellikleri anlamaya çalışırlar. Farklı rolleri ve kimlikleri deneyimlemek kendini keşfetme sürecinin bir parçası ve gencin kimlik gelişimindeki en temel unsurdur. Ergenlikte önem kazanan bir diğer ihtiyaç ise özerkliktir. Gençlerin kendi başlarına belli işleri yapabilmeleri ve kendi kararlarını başkalarından bağımsız olarak alabilecek fırsatlara sahip olmaları, özerklik gelişimini destekler.⁸⁶

Okuldaki ortamı kısıtlayıcı olarak algılayan gençler için okul sonrası programlar kimlik ve özerklik gelişimine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Bu gibi programlarda gençlerin farklı roller ve sorumluluklar alabilmeleri, örneğin tiyatro atölyesinde rol canlandırmanın yanı sıra isteyen gençlerin sahne tasarımından sorumlu olması veya gitar kursundaki çocuklardan gösterileri için poster tasarımlarını istemek, sahne düzeni için fikirlerini sormak, kimlik ve özerklik gelişimini destekleyici bir ortam sağlar.

⁸⁶ Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9, 69-74.

Akademik etkinliklere kıyasla yaratıcı potansiyellerini ortaya koyabildikleri sanat temelli programlar, gençlere kendilerini keşfetmek için daha fazla fırsat tanıyor.^{87, 88} Özellikle, tiyatro ve film gibi sanat dallarında gençlerin bir hikâyeye oluşturmaları veya bir role bürünmelerinin kendilerini keşif sürecine önemli bir katkı sağladığı düşünülürse⁸⁹, rol seçme ve deneme kısıtlılığı olan çocuklar için bu gibi programların önemi yadsınamaz.

Bir diğer sahne sanatı olan dans, bireye beden ile kendini ifade etme becerisinin yanı sıra duyuşsal ve bedensel farkındalık kazandırıyor, mekân-hareket ilişkisine odaklanmayı sağlıyor. Avustralya, Kanada, İngiltere, İspanya ve Amerika'nın farklı eyaletlerinden yaşları 3 ile 18 arasında değişen ve farklı düzeyde dans deneyimi olan 600 çocukla gerçekleştirilen görüşmelerde, dans derslerinin duyuşsal düzeyde rahatlatıcı, heyecan ve özgürlük hissi veren bir deneyim sağladığı görülüyor. Ortaokul ve lise çağındaki çocuklar, bedensel farkındalıklarının arttığını ve kendilerini daha enerjik hissettiklerini dile getiriyor. Yaşça daha büyük olan çocuklar "iç dünya" kavramını sıkça vurgulayarak dans etmenin iç dünyalarını keşfedip dışa vurma fırsatı sağladığını belirtiyor.⁹⁰

87 Hansen, D. M., Larson, R. W., & Dworkin, J. B. (2003). What adolescents learn in organized youth activities: A survey of self-reported developmental experiences. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 25-55.

88 Larson, R. W., Hansen, D. M., & Moneta, G. (2006). Differing profiles of developmental experiences across types of organized youth activities. *Developmental Psychology*, 42, 849-863.

89 Halverson, E. R. (2010). Film as identity exploration: A multimodal analysis of youth-produced films. *Teachers College Record*, 112, 2352-2378.

90 Stinson, S. W. & Bond, K. (2000). "I feel like I'm going to take off!": Young people's experiences of the superordinary in dance. *Dance Research Journal*, 32, 52-87.

ABD'nin en başarılı gençlik sanat programlarından biri seçilen **Mozaik Gençlik Tiyatrosu**⁹¹, 1992'de ABD'nin Detroit şehrinde profesyonel bir oyuncu ve yönetmen olan Rick Sperling tarafından hayat geçirildi. Farklı sosyoekonomik ve etnik gruplardan gençleri bir araya getirdiği için "Mozaik" adını alan bu program, 12-18 yaş arasındaki gençlere tiyatro, vokal müzik ve sahne tasarımı alanlarında ücretsiz atölyeler sundu. Gençlerin profesyonel sanatçılar ile çalıştıkları bu programda Mozaik Oyuncuları, Mozaik Şarkıcıları ve Mozaik Teknik Ekip olmak üzere üç grup birlikte çalışarak sene sonunda bir tiyatro oyunu sahneledi. Michigan Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışma, profesyonel standartlarda tiyatro oyunu sergilemenin gençlerin disiplinli çalışma, grup dayanışması, problem çözme ve grup içinde saygıya dayalı iletişim kurma becerilerini geliştirdiğini gösteriyor.

Ergenlik döneminde beyinde duygusal tepkilerin merkezi olan limbik sistem akıl yürütme, karar verme gibi bilişsel yetileri destekleyen prefrontal korteksten daha aktiftir. Bu durum gençleri strese daha tepkili kılarken, aynı zamanda onları heyecan veren, yenilik ve risk içeren deneyimleri aramaya yöneltir. Shirley Brice Heath, sanat temelli okul sonrası programlarda gençlerin farklı rolleri ve riskleri programın güvenli ortamı içinde deneyimlemelerinin önemini vurguluyor. Okul sonrasında sanat programlarına katılmanın madde kullanımına karşı koruyucu bir rol oynadığını gösteren bilimsel çalışmalar da mevcut.^{92, 93}

⁹¹ Daha fazla bilgi için bkz. <https://mosaicdetroit.org/>

⁹² Fauth, R. C., Roth, J. L., & Brooks-Gunn, J. (2007). Does the neighborhood context alter the link between youth's after-school time activities and developmental outcomes? A multilevel analysis. *Developmental Psychology*, 43, 760-777.

⁹³ Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2005). Developmental benefits of extracurricular involvement: Do peer characteristics mediate the link between activities and youth outcomes? *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 507-520.

5 SANAT ATÖLYELERİNE ERİŞİM, KATILIM VE DEVAMLILIK

5 1 SANAT ATÖLYELERİ NERELERDE DÜZENLENİYOR?

Dünyanın pek çok ülkesinde ve Türkiye’de okul dışındaki saatlerde sanat atölyeleri ağırlıklı olarak belediyeler, gençlik merkezleri, halk eğitim merkezleri, çocuk kütüphaneleri gibi kamu kurum ve kuruluşlarında, sivil toplum kuruluşlarında, müzeler ve galeriler gibi kültür-sanat kurumlarında gerçekleştiriliyor. Yaygın eğitim sisteminde farklı kapsam ve yoğunluklarda sunulan bu eğitim programları, bireylerin kültürel okuryazarlık yeteneklerini geliştirip kültüre erişim fırsatı tanıyor, sanatın izleyicilere daha geniş bir yelpazede ulaşmasını sağlıyor.⁹⁴

Bu alanda faal olan kamu kuruluşları arasında bulunan **Gençlik Merkezleri**, 2004 yılında TC Gençlik ve Spor Bakanlığı⁹⁵ tarafından açıldı. Türkiye genelinde 286, İstanbul’da ise 6 Gençlik Merkezi bulunuyor. Bu merkezlerde müzik, karakalem, karikatür, ebru, resim, halk oyunları, tiyatro gibi sanat kurslarının yanı sıra model uçak, matematik, bilgisayar ve robot eğitimi gibi bilimsel kurslar da yer alıyor.

⁹⁴ Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek (2014) https://www.iksv.org/i/content/230_1_sanat-egitimi-2014.pdf

⁹⁵ TC Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2013 yılında yürürlüğe giren Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, “okuyan, düşünen, sorgulayan, kendini ifade edebilen, sporu, sanatı ve bilimi yaşam tarzı haline dönüştüren” bir gençliğin yetişmesini ilke olarak belirliyor. Gençlerin serbest zamanlarını etkili değerlendirmelerini sağlayacak eğitimlerin sayısını %200 oranında artırmak Gençlik ve Spor Bakanlığı Stratejik Planı’nda da yer alıyor. Bunların yanı sıra, ders saatleri dışındaki zamanlarda öğrencilerin bilim, sanat, kültür, spor ve toplum hizmeti gibi etkinliklere daha fazla katılmalarını desteklemek amacı ile 2017 yılında TC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği yayımlandı. 2019 yılı ders dönemi sonunda Türkiye genelinde tüm öğrencilere akademik karnelerinin yanı sıra yıl içinde katıldıkları etkinlikleri gösteren “Sosyal Etkinlik Belgesi” verilmeye başlandı.

Görece daha az bilinen **Çocuk Üniversiteleri** ise 2009 yılından beri çeşitli üniversitelerin ve belediyelerin girişimleri ve işbirlikleri sonucunda kuruluyor. Türkiye’de yedisi İstanbul’da olmak üzere toplam 27 Çocuk Üniversitesi bulunuyor.⁹⁶ Çocuk Üniversiteleri okul saatlerinde, hafta sonu veya tatil günlerinde 7-14 yaş arasındaki çocuklara programlar sunuyor. Bu programlar, çocukların ilgi ve yeteneklerini keşfedip desteklemeye olanak sağlayan, yaratıcı ve bilimsel düşünme temelli atölye ve uygulamalı dersleri içeriyor. Güncel sanat, müzik ve sahne sanatları, web tasarımı, kentsel tasarım, programlama ve robotik gibi teknoloji atölyelerini de içeren üniversiteler, çoğunlukla devlet okullarında öğrenim gören çocuklara ulaşmayı hedefliyor.

Çocuklara ve gençlere okul dışında yeni bir eğitim alanı sunan bu programların büyük bir bölümü de **yerel yönetimler** tarafından düzenleniyor. Özellikle kolay erişilebilir olan bu sanat atölyeleri, çocuklara yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri bir alan ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri yeni olanaklar sunması açısından oldukça önemlidir. Buna karşılık, farklı grupların ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanmaması halinde, çocukların sanatı diğer disiplinlerle ve gündelik hayatla ilişkilendirmesini sağlayacak bu tarz eğitim aktivitelerinin gelişim üzerinde yaratacağı etkiler, yerel yönetimlerin tüm olumlu çabalarına rağmen sınırlı kalıyor.

⁹⁶ İlden Koçkar, A. (2017). *Türkiye’de ve dünyada çocuk üniversitesi uygulamaları*. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Rapor kapsamında İstanbul95 ortağı Beyoğlu, Maltepe, Sarıyer ve Sultanbeyli belediyelerinin kültür birimleriyle yapılan görüşmeler, çocuklar ve gençler için düzenlenen kültür ve sanat faaliyetlerinin içerikleri, planlaması ve uygulamasına ilişkin bilgiler sağladı. Araştırmaya katılan belediyelerde aşağıda özetlenen bulgulara ulaşıldı.

- Çocuklar ve gençlere yönelik sanat atölyeleri, müzik (enstrümantal ve vokal müzik), sahne sanatları (dans, bale, halk oyunları, tiyatro), edebiyat (hikâye ve masal atölyeleri, yaratıcı yazarlık), tasarım ve görsel sanatlar (resim, heykel, seramik, fotoğraf) ve geleneksel el sanatları (ebru, çini) gibi farklı dalları içeriyor.
- Bu atölyelerin ağırlıklı olarak 7-14 yaş grubuna yönelik oldukları görülüyor.
- Çocukların aktif olarak katıldıkları atölyelerin yanı sıra her belediyede çocuklara yönelik sinema ve çocuk tiyatrosu etkinlikleri sezon boyunca düzenli olarak gerçekleştiriliyor.
- Çocuklar ve gençlere kitap okumayı sevdirmek için her belediyede bir çocuk kütüphanesi veya kütüphane içinde çocuklar için düzenlenmiş bir oda bulunuyor.
- Çocuk ve gençlerin atölye çalışmaları, halka açık gösteriler olarak sunuluyor.

Beyoğlu Belediyesi bünyesinde hizmet veren **Gençlik Merkezi ve Bilgi Evi / Akademi⁹⁷**'de, TC Gençlik ve Spor Bakanlığı ile birlikte projeler yürütülüyor. 2018 yılında Akademi'ye 2.000'e yakın gencin düzenli devam etmiş olması gençlerin bu gibi merkezlere olan ilgi ve gereksinimini ortaya koyuyor. Sanat kurslarının yanında, e-spor salonu, robotik kodlama atölyesi, yeşil kutu gibi imkânların bulunduğu merkezi, sivil toplum kuruluşlarının kullanması da teşvik ediliyor.

Sultanbeyli Belediyesi edebiyat alanında çocuklara ve gençlere yönelik pek çok çalışma yürütüyor. 2010'dan bu yana her yaz şiir ve yazarlık atölyeleri düzenleniyor, atölye katılımcıları ve yürütücüleri *Aydos* ve *Teferrüç* başlıklı iki edebiyat dergisinin içeriğini hazırlıyor. Bunun yanında çocukların ve gençlerin yazdığı şiirler **Uluslararası İstanbulensis Şiir Festivali⁹⁸**'yle uluslararası platforma taşınıyor. Sultanbeyli Fatih Gençlik Merkezi'nde, tematik bir kütüphane olan İstanbulensis **Şiir Kütüphanesi** bulunuyor.

Maltepe Belediyesi bünyesinde 2016'dan bu yana 7-15 yaş arası çocuklardan oluşan 63 kişilik **Çoksesli Çocuk Korosu** faaliyet gösteriyor. Sekiz ay boyunca haftada bir gün Sanatçılar Sanatseverler Kültür ve Dayanışma Derneği'nde (SANSEV) bir müzik öğretmeni tarafından çalıştırılan koro, festivallere ve yarışmalara katılıyor. Bunun yanında bir gençlik orkestrası kurulması hedefleniyor.

Sarıyer Belediyesi'nde, İstanbul Felsefeciler Derneği işbirliğiyle çocuklar için **felsefe atölyeleri** düzenleniyor. 7-10 ve 10-14 yaş aralığındaki iki ayrı gruba yönelik olarak 6 hafta boyunca yürütülen atölyelerin sonunda çocukların çıkardığı işlerden bir sergi açılıyor. Bunun yanında **Engelli Çocuk ve Ailelerine Destek Merkezi⁹⁹**'nde (EÇADEM) 79 zihinsel engelli çocuğa Sarıyer Halk Eğitim Merkezi tarafından görevlendirilen ritim, piyano, el sanatları, drama öğretmenlerinin yanı sıra gönüllü arp ve dans eğitimleriyle Sarıyer Belediyesi'nde görevli halk oyunları eğitimleri haftanın belirli günlerinde merkezde ders veriyor.

⁹⁸ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.istanbulensissiiir.org/>

⁹⁹ Daha fazla bilgi için bkz. <https://ecadem.ku.edu.tr/>

5 2 KATILIMI ETKİLEYEN UNSURLAR

Giriş bölümünde referans verilen araştırma bulgularının işaret ettiği gibi, Türkiye’de çocukların izleyici olarak veya aktif rol alacağı kültür-sanat etkinliklerine katılımı oldukça sınırlı. Bu bulgular, katılımın önündeki engellerin neler olabileceğini düşündürüyor.

Yapılandırılmış okul sonrası etkinliklere erişim ve katılımında çocukların cinsiyetine, engellilik statülerine, ailelerinin sosyoekonomik düzeyine, azınlık veya mülteci olma durumlarına bağlı olarak farklılıklar görülüyor. Tüm bu bulgular, toplumun belli kesimlerindeki çocukların sosyal hayata katılamama sonucunda daha da dezavantajlı duruma düştüğünü, buna bağlı olarak da sosyal dışlanma ile karşı karşıya gelebildiklerine işaret ediyor. ^{100, 101, 102}

Ders dışı etkinliklerin çok popüler olduğu Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde, kültür-sanata erişimin özellikle düşük gelirli ailelerde kısıtlı olduğu görülüyor. Çocuk ve gençlerin sanat atölyelerine erişimde yaşadıkları zorluklar ile çocuklar ve ailelerinin tutumları, ABD’de Wallace Vakfı tarafından 2010 yılında yayımlanmış bir raporda ele alınıyor. Rapor, ABD’nin 7 farklı şehrinde düşük gelirli ve kültür-sanata erişimi nispeten kısıtlı olan 151 çocuk ve 73 anne veya bakım veren ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanıyor. Kanada’da 2001-2004 yılları arasında ulusal çapta yürütülen bir proje de ailelerin sanat atölyelerine katılımını belirleyen program özelliklerini inceliyor. Buna göre atölye programının sahip olması gereken temel özellikler aşağıdaki gibi sıralanıyor:

100 Fredricks, J. A., & Simpkins, S. D. (2012). Promoting positive youth development through organized after-school activities: Taking a closer look at participation of ethnic minority youth. *Child Development Perspectives*, 6, 280-287.

101 Dawes, N. P., Modecki, K. L., Gonzales, N., Dumka, L., & Millsap, R. (2015). Mexican-origin youth participation in extracurricular activities: Predicting trajectories of involvement from 7th to 12th Grade. *Journal of youth and adolescence*, 44, 2172-2188.)

102 Eriksson, L., Welander, J., & Granlund, M. (2007). Participation in everyday school activities for children with and without disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19, 485-502.

- 1) Ailelerin yaşadıkları çevrede bulunması,
- 2) Ücretsiz olması ve tercihen ulaşım, yemek ve malzeme masraflarının karşılanması,
- 3) Uygun zamanlarda sunulması,
- 4) Güven duyulan bir kurumda yer alması. ^{103, 104}

a. Ailelerin Gözünden Katılımı Etkileyen Unsurlar

Çocukların sanat atölyelerine katılmalarında **ailelerin tutumları** da belirleyici. Wallace Vakfı'nın raporuna göre, düşük gelirli ailelerdeki yaygın bir görüş, kültür-sanat etkinliklerinin okul başarısı için faydalı olamayacağı ve uzun vadede mesleki bir beceri kazandıramayacağı yönünde. Dolayısıyla çocukların sanat etkinliklerine katılmamaları bu aileler için kaygı unsuru oluşturmuyor. Bunun yanı sıra sanat atölyeleri, yetenek temelli görülüyor. Bu algıyı değiştirmek üzere ailelere çocuklarının sanat yoluyla planlama, zaman yönetimi, özgüven, kendini tanıma, sebat etme gibi beceriler öğrenebilecekleri konusunda bilgilendirici çalışmalar ve girişimler yapmak, farkındalık yaratan seminerler ve faaliyetler düzenlemek önem taşıyor.

Aileler, çocuklarının programa düzenli katılımını sağlayan başlıca unsuru atölyedeki **olumlu öğrenme atmosferi** olarak tanımlıyor. Atölye yürütücülerinin çocuklarla kurduğu sıcak ama aynı zamanda disiplinli ilişki, düzenli katılımda fark yaratan bir özellik olarak öne çıkıyor. Bu durum, atölye yürütücüsü seçiminde sanatsal yetkinlik kadar çocuklarla çalışma deneyimi, isteği ve yetkinliğini de dikkate almanın önemine işaret ediyor.

¹⁰³ Wright, R., John, L., & Sheel, J. (2007). Lessons learned from the National Arts and Youth Demonstration Project: Longitudinal study of a Canadian after-school program. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 48-58.

¹⁰⁴ Montgomery, D., Rogovin, P., & Persaud, N. (2013). Something to say: Success principles for afterschool arts programs from urban youth and other experts. *Wallace Vakfı Raporu*. Erişim adresi <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/Something-to-Say-Success-Principles-for-Afterschool-Arts-Programs.pdf>

Kanada'da 2001-2004 arasında ulusal çapta yürütülen bir sanat ve gençlik projesi düşük gelirli, kültür-sanat etkinliklerine erişimi kısıtlı, farklı kültürlerden gelen çocuk ve gençlere ulaşmayı hedefledi.¹⁰⁵ Ülkedeki etnik çeşitlilik dikkate alınarak atölyelere katılması beklenen çocuklarla benzer kültürel ve etnik özelliklere sahip, çocukların oturdukları bölgelere yakın yerlerde yaşayan sanatçılarla çalışmaya öncelik verildi. Bunun yanı sıra yürütücülerle yapılan eğitim toplantılarında kapsayıcılık, çokkültürlülüğe duyarlılık ve etkin atölye yönetimi gibi konular ele alındı. Çocukların dokuz ay süren atölyelerin yaklaşık yüzde 85'ine düzenli şekilde katılım göstermeleri bu yaklaşımın olumlu etkilerine işaret ediyor.

2013 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen bir çalışmada, sanat etkinliklerine gösterilen düşük ilginin nedenleri sorulduğunda, yakın çevrede bu tür programlar sunan kuruluşların bulunmaması ailelerin %54,5'i tarafından dile getirilirken, ekonomik sebepler (%39) ve çocukların isteksizliği de (%11) diğer nedenler arasında yer aldı.¹⁰⁶ Sözü edilen bu çalışmada, sanatsal etkinliklere erişimde ailenin sosyoekonomik düzeyinin de belirleyici bir rol oynadığı görüldü. Sanatsal faaliyetleri sunan kuruluşları bildiğini belirten aile oranı alt ve orta SES grubunda %4 ve %13 dolayında iken, üst SES grubunda bu oran %37 olarak belirlendi. Aynı çalışmada, aileler sanatsal faaliyetlerin çoğunlukla okul kursları aracılığıyla yürütülmekte olduğunu, bunu belediye gibi kamu kurumları ve özel kursların izlediğini dile getirdi.

105 Wright, R., John, L., & Sheel, J. (2007). Lessons learned from the National Arts and Youth Demonstration Project: Longitudinal study of a Canadian after-school program. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 48-58.

106 Özge Üstünel, A. & İlden Koçkar, A. (2017). Çocuklar okul dışında neler yapıyor? İstanbul'da yaşayan 6-11 yaş grubu çocukların okul dışı faaliyetlere erişimi ve katılımı. *Türkiyede ve Dünyada Çocuk Üniversitesi Uygulamaları içinde*, (ss. 33-49). İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Bu bulgular, dünyada ve Türkiye’de çocuklara yönelik sanat etkinliklerine katılımın düşüklüğüne ve katılımındaki eşitsizliğe işaret ediyor.

Alternatif atölye uygulamalarına bir örnek **Hareketli Eğlence Minibüsleridir**.¹⁰⁷ ABD’nin Iowa eyaletindeki Boise şehrinde yoksulluk, çocuk suç oranı ve toplu taşımaya ulaşmanın zor olduğu mahallelere belediye tarafından okul sonrası saatlerde ve hafta sonlarında Hareketli Eğlence Minibüsleri gönderiliyor. Bu minibüsler ile çocuklar ve gençlere sanat ve eğlence ekipmanları getiriliyor ve etkinlikler düzenleniyor. Bu uygulamanın bir diğer dikkat çeken yanı, ailelere doğru beslenme ve sağlık hakkında bilgilendirmelerin yapılması ve çocuklara sağlıklı atıştırma önerileri sunulması.

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen **Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇOGEM)** Sultanbeyli’de hizmet veriyor. Bu merkez, sosyal uyum çalışmalarında farkındalık çalışmalarına yer vermek, önyargıları kırmak ve etkileşimi desteklemek açısından önemli bir yer tutuyor. 6-15 yaş arasındaki çocuklar için faaliyet gösteren merkez, Suriyeli mülteci çocukların kültürel kimliklerini korumalarını sağlayarak sosyal uyum ile eğitim süreçlerini güçlendirmeyi, okul terki riskini azaltmayı amaçlıyor. Bu amaçla yürüttüğü eğitsel etkinlikler arasında 4-6 yaş arasındaki Türkiyeli ve Suriyeli çocuklar için ücretsiz anasınıfı hizmeti, okullaştırma adı altında 12 yaşından sonra okulu bırakma riski olan çocukları ve ailelerini okula devam etmeye ikna çalışmaları ile eğitime destek amaçlı yakalama dersleri bulunuyor.

¹⁰⁷ Daha fazla bilgi için: <https://www.cityofboise.org/departments/parks-and-recreation/activities-classes-and-sports/youth-programs/mobile-recreation/>

Sultanbeyli’de yaşayan Türkiyeli çocuklar ile bu ilçedeki mülteci çocuklar arasındaki etkileşimi artırmak, kültürlerarası iletişimi mümkün kılmak için gerçekleştirilen sanatsal, kültürel ve sportif etkinlikler de bulunuyor. Sanat öğretmenleriyle yürütülen çalışmalar arasında drama, ebru, kil, vitray, geri dönüşüm, ritim atölyesi çalışmaları yer alıyor. Sosyal uyum ve kaynaştırma amaçlı yürütülen atölyelerden biri olan “Birlikte Yaşamak Atölyesi” çocukların bir araya gelerek yaratıcı okuma tekniğiyle hem kitap okumayı ve canlandırmalar yapmayı hem de hikâyeler hakkında eleştirel düşünmeyi öğrenmelerini amaçlıyor. Bu atölyelerin bir kısmı, okullara gidilerek haftada bir gün, okul saatleri içerisinde gerçekleştiriliyor. Bir kısım atölyeler ise dış mekân aktiviteleri olarak gerçekleştiriliyor. Parklara yapılan gezilerde çocukların doğada grup oyunları oynayarak işbirliği ve grup aidiyeti duygusunu geliştirmeleri amaçlanıyor. Anne ve çocuğunun birlikte katıldığı sanat atölyeleri de düzenleniyor. ÇOGEM’in ileriye yönelik en önemli sanat projesi hedefleri arasında mülteci ve Türkiyeli çocukları bir araya getirecek bir koro ve bir tiyatro grubu kurmak bulunuyor.

Çocuk Karavanı projesi, Sultanbeyli Belediyesi, Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı ve Penny Appeal’ın ortaklığında hayata geçirildi. Dayanıklı malzemelerden üretilmiş bir konteyner içerisinde hizmet veren Çocuk Karavanı projesinin başlıca amacı, İstanbul’un ulaşılması güç bölgelerinde yaşayan Suriyeli mülteci çocukların Türkiye’deki günlük hayata hazırlanmalarını sağlamak.

Çocuk Karavanı konteyneri içerisinde yer alan aktivite alanında oyun temelli eğitimler ile çocuklara okul dışındaki saatlerde dil eğitimi veriliyor, çevrelerindeki kültürü öğrenebilecekleri çizgi filmler ve çocuk belgeselleri gösteriliyor ve yaşam becerileri kazanabilecekleri oyunlar ile sanat atölyeleri sunuluyor. Çocuklar ve ailelerine sağlık, hijyen gibi konularda bilgilendirmeler yapılıyor ve gerekli psikolojik destek hizmetleri sunuluyor. Mülteci çocuklar ve ailelerinin çeşitli kültürel etkinliklerde yerel halk ile bir araya gelmesi ve sosyal uyumun sağlanması da amaçlanıyor.

b. Çocukların Gözünden Katılımı Etkileyen Unsurlar

Sadece sanat atölyesi değil, herhangi bir etkinlikte çocukların motivasyonunu belirleyen en önemli iki etmen etkinliğin içeriğine ilişkin olumlu beklentiye sahip olmaları ve etkinlikte başarılı olma beklentisine sahip olmaları.¹⁰⁸ Program içeriğini heyecan verici bulup kendisinin de başarılı olacağına inanan bir çocuğun atölyeye katılma ve devam etme motivasyonu yüksek oluyor. Çocuklar için bir etkinlikte başarılı olmak ise eğlenmekten kendini özgürce ve rahatça ifade edebilmeye, iyi bir iş ortaya çıkarmaktan akranları arasında sosyal statü ve beğeni kazanmaya dek farklı anlamlara gelebiliyor.

Altıncı bölümde ayrıntılı şekilde ele alındığı gibi, İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı'nda gerçekleştirilen atölyelere katılan gençlere bir sanat atölyesinden beklentileri sorulduğunda kendilerini geliştirmek, bir sanatçı ile çalışma fırsatı yakalamak, yeni arkadaşlıklar edinmek, sanatla uğraşarak rahatlamak ve eğlenmek yanıtları öne çıkıyor.

¹⁰⁸ Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual Review of Psychology*, 53, 109-132.

Yurtdışında çocuklar ve gençler ile yapılan görüşmelerde de sanat atölyelerine ilgi ve düzenli katılımı benzer unsurların etkilediği bulunuyor.¹⁰⁹ Bu unsurlar, **atölye içeriği, yaparak öğrenmek ve sunmak ve yeni arkadaşlar edinmek** olarak sıralanıyor.

1) Atölye içeriği: Çocuklarla yapılan görüşmeler “sanat atölyesi” ifadesinin çoğunlukla okula benzer bir ortamda gerçekleşen resim-çizim derslerini çağrıştırdığını gösteriyor. Bu programların sıkıcı ve küçük çocuklara yönelik olduğuna dair önyargılar katılıma önemli bir engel teşkil ediyor. Oysa pek çok çocuk, tiyatro-film yapımcılığı ve sahne-kostüm-maske tasarımı gibi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri ve yeni beceriler edinecekleri içerikleri heyecan verici bulduğunu dile getiriyor.

Atölye içeriğinin çocuklara ve gençlere hitap eden bir yanının olması çok önemli, çünkü günümüzde sanat atölyelerine alternatif çocukları cezbedici pek çok “rakip” etkinlik bulunuyor. Bu etkinliklerin başında bir önceki bölümde sunulmuş olduğu gibi TV seyretmek, Facebook’ta vakit geçirmek, arkadaşlarla bir arada olmak, sosyal medyada video seyretmek, dışarı çıkıp gezmek gibi etkinlikler yer alıyor. Ayrıca, ergenliğe geçiş (10-13 yaş), çocukların akran gruplarına uyum sağlamayı önemsedikleri, sosyal kimlik geliştirdikleri bir dönem olduğundan bu yaş grubundaki çocuklar, belli etkinliklere katılmaya karar verirken akran grubunun normlarını dikkate alıyor. Arkadaşlarının çoğu sanat etkinliklerine katılmayan bir çocuk, sosyal açıdan daha az risk taşıyan bir seçim yaparak sanat etkinliklerinden uzak kalmayı tercih edebiliyor. Bu bağlamda, özellikle de erkek çocuklar sanat etkinliklerini sosyal norm ve sosyal statü ile bağdaştırmayıp bu etkinliklerde beceriksiz olarak görülme ve sosyal açıdan damgalanma gibi riskler algılıyor.

¹⁰⁹ Montgomery, D., Rogovin, P., & Persaud, N. (2013). Something to say: Success principles for afterschool arts programs from urban youth and other experts. *Wallace Vakfı Raporu*. Erişim adresi <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/Something-to-Say-Success-Principles-for-Afterschool-Arts-Programs.pdf>

Özetle, çocuğun atölye içeriğini kendisiyle ilgili görmemesi, yaratıcılığını ortaya koymasına olanak sağlayan program örneklerinden yoksun olması, sosyal risk almak istememesi katılımı ve devamlılığı engelleyen en temel psikolojik etmenler olarak sayılabilir.

2) Yapararak öğrenmek ve sunmak: Çocuklar atölye çalışmalarına devamlılık konusunda önemli bir diğer unsurun yaparak ve deneyimleyerek öğrenmek olduğunu dile getiriyor. Çocuklar özgün bir şekilde kendilerini ifade edebilecekleri, kendi seçimlerini ve kararlarını yansıtan işler yapmak istediklerini bildiriyor. Tüm bunlar özerkliğin gelişiminde büyük rol oynuyor. Psikoloji alanında yapılan çalışmalar, çocuklar ve gençlerin özerkliğini destekleyici tutumun, bir diğer deyişle yetişkinlerin çocuğun ilgisini, tercihlerini veya niyetini anlamaya ilişkin sorular sormasının çocukta kontrol algısı, özgüven ve yetkinlik hissini güçlendirdiğine işaret ediyor.¹¹⁰ Bu bağlamda, atölyedeki yaratıcılık sürecinde çocukların kendi görüşlerini paylaşabilmesi atölyeye devamlılığı etkileyen unsurların başında yer alıyor.

Pek çok çocuk, atölye çalışmalarında üstünde çalıştıkları projeyi halka açık bir gösteri ile sunmayı heyecan verici bulduğunu söylüyor. Bu gibi gösterilerin onları yapabileceklerinin en iyisini yapmaya teşvik eden bir faktör olduğunu belirtiyorlar. Çocuklar bu yaşlarda değerlendirilme kaygısı duysa da, kendi becerilerini ve yapabildiklerini sergileme hedefi ilgilerini artırıyor, enerjilerini ellerindeki işe vermelerini kolaylaştırıyor, karşılaştıkları zorluklara rağmen onları çaba sarf etmeye teşvik ediyor. Halka açık bu gösteriler, çocukların üretkenliğini ve potansiyelini ortaya koymanın yanında başarı ve özgüvenlerini perçinliyor.

¹¹⁰ Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2014). Autonomy and need satisfaction in close relationships: Relationships motivation theory. *Human motivation and interpersonal relationships* içinde (ss. 53-73). Springer, Dordrecht.

3) Yeni arkadaşlar edinmek: Akran grubunun öneminin arttığı yaşlarda çocuklar, bu gibi atölyeleri kendileri ile benzer ilgilere sahip başka çocuklarla bir araya gelme ve yeni arkadaşlıklar kurma fırsatı yarattığı için tercih ettiklerini dile getiriyor. Aynı zamanda çocuklar, kendilerini korkusuzca ve alay edilme endişesi yaşamadan rahatça ortaya koymak istediklerini, yani kendilerini duygusal olarak güvende hissetmek istediklerini ifade ediyor.

Sonuç olarak çocukların programlardan beklentileri, raporun yedinci bölümünde ele alınan nitelikli sanat atölyelerinde olması gereken unsurlar ile de büyük ölçüde örtüşüyor. Çocukların erişim ve düzenli katılım için motivasyon düzeylerini etkileyen tüm bu unsurlar, öz-belirleme kuramının öne sürdüğü üç temel ihtiyaca da karşılık geliyor¹¹¹: Yakın ve destekleyici ilişkiler, özerklik (kişinin ilgileri doğrultusunda seçimler yapabilmesi) ve kendini başarılı hissetme ihtiyacı. Bu ihtiyaçların sosyal çevre tarafından fark edilip büyük ölçüde karşılanması iyi olma halini ve motivasyon düzeyini artırıyor. Çocukların bu temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaları ve potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri büyük ölçüde katıldıkları atölyedeki yetişkinler ve akranlarından aldıkları destekle mümkün oluyor.

¹¹¹ Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.

6 VAKA ANALİZİ: İKSV ALT KAT ATÖLYE ÇALIŞMALARI

Bu bölümde İKSV bünyesinde çocuk ve gençlerin kültür ve sanat etkinliklerine erişim ve katılım imkânlarını artırmak amacıyla kurulan İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı'nda gerçekleştirilen *Çocuklar ve Gençler Sanatçılarla Üretiyor, Birlikte Güçlü Sesler Korosu* ve *İstanbul Masalları Yazım ve Anlatım Atölyesi* isimli atölyeler inceleniyor.

İstanbul Kalkınma Ajansı'nın (İSTKA) desteğiyle hayata geçirilen İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı'nda, kültür-sanat etkinliklerine erişimi artırmak ve kültürel çeşitliliği desteklemek amacıyla çocuklar ve gençlere yönelik yaratıcı atölye çalışmaları gerçekleştiriliyor. Mart 2019'da başlayan atölyeler kapsamında, İstanbul'un çeşitli bölgelerinden kültür-sanata erişimi kısıtlı çocuklar ve gençlere müzik, film, güncel sanat, tasarım, edebiyat, dans gibi çeşitli alanlarda yaratıcılıklarını geliştirme imkânı sağlanıyor. Atölyeler için sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim birimleri ve okullarla işbirlikleri geliştiriliyor.

Rapor araştırması kapsamında bu atölyelerde yer alan çocuklar ve gençler, aileleri ve atölye yürütücüleri ile bireysel ve grup olarak görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerde bir önceki bölümde ele alınan pek çok ilke dile getirildi. Sunulan alıntılar, atölye katılımcıları ve yürütücülerinin kendi ifadeleri ile bu ilkeleri birinci ağızdan yansıtıyor.

6 1 ÇOCUKLAR VE GENÇLER SANATÇILARLA ÜRETİYOR

Çocuklar ve Gençler Sanatçılarla Üretiyor, İstanbul'da yaşayan sanatçılarla gençleri, katılımcı bir sanat projesi gerçekleştirmek üzere bir araya getiren bir atölye çalışması. Nisan-Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışma, Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde resim eğitimi almış olan ve kolektif çalışmaya pratiklerinde yer veren sanatçı Volkan Aslan tarafından tasarlandı ve yürütüldü. Atölye kapsamında hazırlanan kısa filmler, 16. İstanbul Bienali'nin açılış haftasında, Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF) Büyükkada İDO İskeleyi'nde bulunan teknesinde sergilendi.

Atölye çalışmasına, Fatih Atatürk Çağdaş Yaşam Çok Programlı Anadolu Lisesi, İstanbul Atatürk Anadolu Lisesi ve Özel Getronagan Ermeni Lisesi'nden 15-18 yaşları arasındaki 20 genç katıldı. 12 hafta süren bu atölye çalışmasının verimliliğini artırmak ve katılımcıların etkileşimini canlı tutabilmek adına atölyenin kapasitesi, 20 kişi ile sınırlı tutuldu.

Çocuklar ve Gençler Sanatçılarla Üretiyor atölyesi, gençlere hem daha yönlü ve sorgulayıcı düşünmelerini sağlayan bir zemin hazırlamayı, hem de birlikte fikir geliştirip bir iş üretme imkânı yaratmayı hedefledi. Atölye yürütücüsü Volkan Aslan, atölyeye katılan gençlere evde, sokakta, yolda rastladıkları nesnelere, gündelik malzemelerin hatta telefonla çekebilecekleri videonun bir forma dönüşebileceğine, hatta iki taşı yapıştırmak dahi bir konu anlatabileceklerine dair farkındalık kazandırmayı amaçladığını da ifade ediyor.

Bu hedeflere yönelik olarak atölyenin ilk yarısında gençler, kavramsal sanatın anlatım diliyle tanışıp malzeme ile olan ilişkisini öğrendi. İKSV arşivinde bulunan dialardan çeşitli sanatçıların eserlerini ve İKSV Nejat Eczacıbaşı Binası içinde bulunan sanat eserlerini inceleyerek bu işler hakkında düşünme ve tartışma fırsatı buldular. Gençlerin bu süreçte sorgulamayı öğrendikleri, **“baktıkları bir eserde A4 kağıdının üzerinde bir taş gördüklerinde, sanatçı bunu niye koydu? Ne var acaba?”** gibi sorular sormaya başladıkları atölye yürütücüsü Volkan Aslan tarafından gözlemlendi.

Çocuklar ve gençlerin sanatsal ifadenin sadece tüketicisi değil, üreticisi olmalarını da amaçlayan bu atölyede gençler, dördüncü haftadan sonra birlikte bir iş üretmeye başladı. 16. İstanbul Bienali'nin başlığı olan *Yedinci Kıta* fikrinden yola çıkarak bir eser ortaya koymak için gerekli tüm hazırlık ve uygulama aşamalarını deneyimlediler. İnsanın doğaya verdiği zarar hakkında bir iş geliştirmeye karar veren gençlerin ilk aklına gelen fikrin plastik boş şişelerden bir heykel yapmak olduğunu belirten atölye yürütücüsü, gençleri **“çöp kullanmadan çöp anlatmaları”** konusunda cesaretlendirdiğini dile getiriyor: **“Çöpü çöpsüz anlatmak gibi, başka türlü düşünmeyi öğrenmelerini istiyordum. Örneğin ‘sandalyeyi artık sandalye olarak değil de bunun üstüne çıkar merdiven yaparım, ters çevirir, bir bez gererim ve çadır yaparım, yan yatırır sörf yaparım, yani ben bununla neler yapabilirim?’ gibi soyut düşünme becerileri kazanmalarını istiyordum.”**

Volkan Aslan, gençlerin eser üretme sürecine plastik şişelerden ağaç yaparak başladıklarını, sonraki haftalarda birbirlerinin fikirlerini geliştirdiklerini ve bir pastayı parçalayıp tüketme fikri üzerine bir video çektiklerini bildirdi. Pek çok soyut düşünme egzersizi yaptıklarını, örneğin dünya baskılı polyester bir topun yanına bıçak koyunca, bıçağı dünyaya saplayınca ya da topu ikiye bölüp bıçağı saplayınca esere ne gibi farklı anlamlar yüklenebileceği gibi konuları tartıştıklarını, kendisinin sadece “**yol gösterici ve dinleyici**” bir rol oynadığını, katılan gençlerin “**birbirlerinin zihinlerini açarak**” kendilerini geliştirdiklerini sözlerine ekledi.

Atölyenin sonunda atölyeye katılan 17 gençle yapılan 3 odak grup görüşmesinde, bu programı seçmelerinde rol oynayan unsurlar, atölyenin ortamı ve işleyişi, atölye yürütücüsü ile olan ilişkileri ve buradan edindikleri kazanımlara dair görüşleri soruldu.

Pek çoğu resim, fotoğraf, tiyatro, dans, müzik gibi farklı sanat dalları ile ilgilenen gençler bu atölyeyi okulun yaptığı duyuru sayesinde öğrendiklerini dile getirdi. Bu atölyeye **kendilerini geliştirmek için** gelmeyi seçtiklerini ve bir **sanatçı ile çalışma fırsatı** yakalamanın onları heyecanlandırıldığını belirttiler. **Yeni arkadaşlıklar edinmek** gençlerin dile getirdikleri bir diğer ortak unsur oldu. Son olarak, her görüşmede en az bir katılımcı dersler dışında **sanatla uğraşarak rahatlama ve eğlenme beklentisi** ile atölyeye geldiğini ifade etti. Görüşmeye katılan gençler atölyeye ellerinden geldiğince düzenli bir şekilde katılmaya çalıştıklarını, ancak sınav haftaları, deneme sınavları, spor turnuvası gibi nedenlerden dolayı bazı haftalar devamsızlık yaptıklarını dile getirdiler.

“İşlerini profesyonelce yapan bir yer olduğu için çok ilgimi çekti. İçinde bulunduğum da iyi ki buna karar vermişim diyorum.”

“Kendim için bir fırsat olarak gördüm. İleride öne çıkarabilecek bir şey yapabilirim belki diye düşündüm. Hem de arkadaşlık edinmek adına.”

“Ben zaten resim yapmayı seviyorum, yeni arkadaşlıklar edinmek, yeni çevre geliştirmek için bir yoldur diye düşündüm.”

“Bir sanatçıdan ders almak çok etkileyici.”

“Sergileri gezmeyi seviyorum. Okuldaki hocamız sergileri yorumlayacağımızı söylediğinde heyecanlanmıştım.”

Atölye ortamının samimi, rahat ve zevkli ama aynı zamanda ciddi ve yapılandırılmış olduğuna dair görüş birliği içinde olan gençler, atölyede kendilerini ifade ederken güvende hissettiklerini, grup içindeki fikir paylaşımlarının saygı ile dinlendiğini, her birinin ortaya koyduğu fikri geliştirip ortak bir fikir yaratma çabası içinde olduklarını dile getirdi. Ayrıca, atölyeyi kaliteli vakit geçirdikleri bir ortam olarak tanımlayıp buraya gelmeseler, vakitlerini uyuyarak ya da film seyrederek geçirebileceklerinden bahsettiler.

“Rahat bir ortamdı.”

“İlk haftalardaki tanışma aşaması ve kil çalışması çok zevkliydi. Fikir aşaması, sergileri yorumlama da çok zevkliydi. Modeli ortaya koyma aşaması da eğlenceli ve rahatlatıcı oluyor. Okuldaki derslerden sonra buraya gelmeyi ipte çekiyorum.”

“Bir fikir atıyoruz, başkası onun üstüne fikir atıyor. Kavga, çatışma olmuyor. Dalga geçilecek ya da kötümser bakılacak bir durum olmuyor.”

“Buraya gelmeseydim bu samimi ortamı kaçırdırdım.”

“Eğlenceliydi, zaman nasıl geçti anlayamadım.”

“Ortam daha ciddiymiş, daha detaylıymış. Ben daha laylaylom olabileceğini düşünmüştüm.”

“Burada kimsenin birbirini yargılamaması ve farklı gözle bakmaması çok güzel.”

“Çok saygılıydı. Herkes burada eğlence ve çalışma için olduğundan konuşmalar da gelişkindi.”

“Aslında dinimiz, dilimiz, ırkımız farklı olarak burada hep birlikteyiz ve burada yaptığımız tek şey sanat.”

“Bu atölye ortamı aile gibi bizi içine aldı.”

Çalışmalarda resmi ve hiyerarşik olmayan bir alan yaratıldığını ve öğrenme sürecini sahiplenme fırsatını deneyimlediklerini belirten gençler, planlama ve karar verme süreçlerine dahil olarak belli bir kontrol hissi edindiklerini ortak görüş olarak ifade etti.

“Biz genelde ne istersek onu yaptık ama bu istediğimizi yapma hususu çok karmaşık ve düzensiz bir hale gelmedi.”

“Yeteneğe bağlı bir şey yapmadık. Hocamız isterseniz çizik atabilirsiniz ya da isterseniz resim yapabilirsiniz demişti. İstedüğimizi yaptığımız için zorlanmadık.”

“Hep fikirlerimiz soruldu, fikirlerimize yönelik bir şeyler yaptık. Mesela, ‘Bunu mu yapalım şunu mu yapalım, nasıl bir eser ortaya çıkarmak istersiniz?’ gibi.”

“Devamlı bir şeyler hayal ediyoruz, farklı bir şekilde düşünmeye çalışıyoruz, normal hayata biraz ara veriyoruz.”

“Birisi ilk fikri verdi, daha sonra hep farklı fikirler ortaya atıldı. Ama ilk fikrini ortaya atan da hiçbir zaman ‘Neden bu böyle değişti?’ demedi. Hatta kendi fikrini de değiştirdi.”

“Aslında biz de fikirlerin değişken olmasını istiyorduk.”

Atölye yürütücüsünün süreci kolaylaştıran, düzeni sağlayan, yol gösteren ve destekleyici olduğu konusunda hemfikir olan gençler, atölye süresince yürütücünün onları hep dinlemiş olduğunu ve her fikre değer verdiğini hissettiklerini dile getirdiler.

“Karşımdaki sanki hoca değildi, çok samimiydi. Bu çok mutlu edici. Başka yerlerde o otoriteyi hissediyoruz, ama burası öyle değil.”

“Hepimizi ciddiye alıp rahat hissettiriyor. Baskı altında hissetmiyoruz.”

“Kendi isteklerimizi olabilecek çerçeveye sokup bu yolda nasıl yapabilirsiniz gibi, öyle gitti her şey. Onun için bence çok iyi yönlendirdi.”

“Belki olur diye fikrimi söylüyorum, beni yönlendirir diye.”

Atölyeden kazanımları konusunda gençler tarafından dört ortak tema dile getirildi:

- 1) Yaratıcılık, soyut düşünme ve kavramsal sanata ilişkin farkındalık,
- 2) Kendini ifade becerisini geliştirme,
- 3) Akademik baskıdan uzaklaşıp rahatlama,
- 4) Rol modelleri benimseme ve yetişkin kimliğini planlama.

1) Yaratıcılık, Soyut Düşünme ve Kavramsal Sanata İlişkin Farkındalık: Gençler, etrafa daha dikkatli bakmayı, gördüklerini değişik bakış açılarıyla değerlendirmeyi, özgün bir iş ortaya çıkarma sürecini öğrendiklerini ve eser yorumlama becerisi kazandıklarını düşündüklerini belirttiler. Yaratma sürecinde, planlama, yaratma, sunma ve üzerine düşünme döngüsünü yaşadıklarını dile getirdiler.

“Kavramsal sanata karşı önyargılıydim. Daha fazla bilgi sahibi oldum, o kadar saçma gelmiyor artık, gayet mantıklı bir şeymiş.”

“Mesela normal bir cama bile farklı bir şekilde bakabildim.”

“Birisi merdivendeki resmin tanklardan yapılmış bir çiçek olduğunu söyledi. Yakından bakınca bunun bir tank olduğunu fark ettim. O zaman dedim ki, gerçekten etrafa dikkatli bir şekilde bakmıyoruz, yakınımızda olan şeyleri göremiyoruz. Daha sonra ben etrafa daha dikkatli bir şekilde bakmaya başladım. Burası bana böyle bir şey kattı. Hatta kattığı en güzel şeylerden bir tanesi olabilir.”

“Burada hayal gücümün çok fazla geliştiğini düşünüyorum.”

“Grupça yorumladık ve böyle bir toprak parçasından mesela göçü çıkartmayı falan, çok şey öğrendim.”

“Mesela ben de kendi fikrime bakıp bazı yönlerinin eksik ve yanlış olduğunu fark ettim ve kendi fikrimi de değiştirdim.”

2) Kendini İfade Becerisi: Gençler, ortaya atılan farklı fikirlere ilişkin sorular sormanın, birbirlerinin düşüncelerini sorgulamanın kendilerini daha iyi ifade etmek için bir fırsat yarattığını dile getirdi. Birbirlerine anlayış ve empati göstermenin yanı sıra süreç içinde kendi bakış açılarının da değişebileceğini deneyimlediklerini bildirdiler.

“Fikir paylaşmayı öğrendik. Daha önce daha çekimserdik. Ben çok utangaç biriydim buraya gelmeden önce.”

“Mesela burada hocamızın farklı bakış açılarına bakışı kadar rahat olmadığımı fark ettim. Ama şu an kesinlikle bu daha çok gelişti.”

3) **Akademik Baskıdan Uzaklaşım Rahatlama:** Atölyeyi hem gündelik hem de akademik stresten kaçabilecekleri bir yer olarak tanımlayan gençler, atölye mekânına gelince mutlu olduklarını, rahatladıklarını ve eğlendiklerini bildirdiler.

“Buraya gelmek benim için rahatlama gibi de oldu. Akademik anlamda o kadar çok yarış atı konumuna geliyoruz ki...”

“Benim de burada kafam rahatladı. İKSV Alt Kat’a gelince aslında bazı şeyleri düşünmüyordum. Telefonu bir köşeye bırakıp sanatla uğraştım.”

“Ben sınavlara hazırlanıyorum, bayağı stresliydim. Buradan çıkıp dershaneye gidiyordum akşamları. Hocalar da diyordu, sende bir değişiklik var, daha bir mutlusun diye. Buradan mutlu ayrılıyordum çünkü.”

“Bazı şeylerden çok yoksunuz, düşünmekten bile aciziz. Buraya gelince kendimize zaman ayırıyorduk, bir şeyleri düşünüyorduk. O yüzden çok keyifliydi.”

4) **Rol Modelleri Benimseme, Yetişkin Kimliğine İlişkin Planlama:** Ergenlik döneminde, farklı rollerle ilgili deneyimlere sahip olmak kimlik duygusunun oluşumu için bir başlangıç teşkil ediyor. Gençler İKSV’deki farklı festival ekipleriyle tanışmak, atölyeye davet edilen sanatçılarla konuşmak gibi deneyimlerin onlar için çok etkileyici olduğunu ve gelecek planları arasında sanat kariyerini de düşünmeye başladıklarını dile getiriyorlar.

“Ben en çok İstanbul Bienali ekibinin beş kişi olduğunu öğrendiğimde şaşırmıştım. Buradaki onca işle o kadar çok uğraşıyorlar ve o kadar çok mutlular ve o kadar çok severek yapıyorlar ki...”

“Kendini bilen, işini bilen iyi insanlarla tanışmayı kaçırdım buraya gelmeseydim.”

“Buraya iki tane sanatçı gelmişti, onların eserleri yayınlanacaktı ve onların hayatlarını görmüş oldum.”

“Siz de üniversiteli olduğunuzda katılırsınız dedi Volkan Hoca. O çok güzeldi. Bienalin bir parçası olmayı, bir iş olarak ya da bir hobi olarak ben de isterim.”

“Burada açık pozisyonlar olabiliyormuş. Ben mesela Film Festivali’nde, yaşım tuttuğu sürece çalışmak istiyorum, açık pozisyon olursa.”

“Sadece hobi olarak yaparım diye düşünüyordum ama daha aktif olarak yapabileceğimi fark ettim. Kendimi daha çok geliştirdim. Meslek olarak düşünebilirim.”

6 2 BİRLİKTE GÜÇLÜ SESLER KOROSU

İKSV Alt Kat'ta müziğin evrensel dili aracılığıyla çocukların yaşamlarına dokunabilecek ve sosyal uyumlarını güçlendirecek bir koro projesi gerçekleştirildi. Koro şefi Zeynep Eren Kovankaya yönetiminde, görme engelli çocuklar ile işaret dili araştırmacısı el koreografi Buket Ela Demirel ve ritim eğitmeni İpek Aktaşlı yönetiminde işitme engelli çocuklar, normal gelişen akranları ile bir araya gelerek *Birlikte Güçlü Sesler Korosu*'nu hayata geçirdiler. Bu koro projesi için Beyoğlu, Fatih ve Edirnekapı ilçelerinde yaşayan, normal gelişim gösteren ancak maddi imkânları sınırlı çocuklara ücretsiz müzik eğitimi veren Barış İçin Müzik Vakfı ile işbirliği yapıldı. Şarkıların eşzamanlı olarak hem Türkçe hem Türk işaret dili ile söylendiği bu koro çalışmasında, farklı gelişimsel özelliklere sahip çocukların birlikte müzik yaparak eğlenmeleri, iletişim becerilerini ve özgüvenlerini güçlendirmeleri hedeflendi. Engelli çocukların müzik aracılığıyla topluma kazandırılmasını da amaçlayan bu koro çalışması, kaynaştırma yaklaşımı ile kapsayıcılığa ve kapsayıcı eğitime örnek bir uygulama oldu.

El Sistema bünyesindeki Beyaz Eller Korosu'ndan¹¹² ilham alınarak tasarlanan bu koro atölyesinde, görme engelli çocuklar ve Barış İçin Müzik Vakfı'ndan katılan çocuklar koro şefi ile çalışarak şarkıları seslendirdi. İşitme engelli çocuklar ise el koreografi ve ritim eğitmeni eşliğinde çalışarak el koreografisi/ beden dili ile koroya katıldı ve şarkıları işaret dili ile söyledi. Koro çalışmaları haftada bir gün olmak üzere Şubat-Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirildi. İlk dört çalışmayı ayrı yürüten görme ve işitme engelli çocuklar, repertuvardaki her bir parçayı öğrendikten sonra önce ayda bir, daha sonraki süreçte ise daha sık olmak üzere toplam sekiz ortak prova yaptı. Barış İçin Müzik Vakfı'ndan 10 çocuk koro çalışmalarına son iki ayda katılarak görme engelli çocuklarla bir araya geldi. Bu çocuklardan biri işaret dili ile şarkı söylemeye olan ilgisini ifade ederek işitme engelli grubun tüm provalarına katıldı.

¹¹² Daha fazla bilgi için: <http://www.corodemanosblancas.org/index.php/es/trayectoria/>

Korodaki görme engelli grup, yaşları 12-15 arasında değişen ve Parıltı Görmeyen Çocuklara Destek Derneği'nden gelen 11 çocuktan oluştu. Bu grupta 10'u tamamen görme engelli, 1'i az görmekte olan çocuk bulunuyordu. Görme engelli grupta ilk defa şarkı söyleyen çocukların yanı sıra müzik eğitimi almış, org, piyano, keman çalabilen çocuklar da yer aldı.

İşitme engelli grup ise, işitme engelliler okullarından, derneklerinden ve vakıflarından gelen, yaşları 5 ile 15 arasında değişen 17 çocuktan oluştu. Koklear implant kullanan bir çocuk ve ebeveynleri işitme engelli olan ancak kendisi işiten, buna rağmen Türk işaret dili ile iletişim kuran bir öğrenci dışında grubun kalanı tamamen işitme engelli çocuklardan oluşuyordu. Atölye, işitme engelli gruptaki tüm çocukların ilk koro deneyimi oldu.

Koronun repertuarı seçilirken, şarkılar

- 1) müzikal açıdan zenginlik,
- 2) çocukların beğenisi,
- 3) seyircinin eşlik edebilmesi için bilinirlik ve
- 4) işaret diline çevrileceği için çok fazla mecazi anlam taşımama kriterleri göz önüne alınarak seçildi.

Son seçim kriterine ilişkin olarak eğitimciler, sağır kültürüne duyarlı çevirinin önemini vurgulayarak, “İşitme engellilerle bir proje yapıyorsa, anadillerini doğru bir şekilde sergileyebilmeleri için kelime kelime çeviri asla yapılmamalı. Dilbilgisi konusuna çok hassas davranılmalı” ifadesini kullanarak şarkı sözlerinin anlamına göre çeviri yapılması gerektiğinin altını çizdiler.

Görme engelli çocukların provaları, öncelikli olarak nefes egzersizleri ve esneme hareketleriyle başlayıp, ses alıştırmaları ile şarkı söyleme teknikleri ile ilerledi. Koro şefi Zeynep Eren Kovankaya, son beş yıldır aldığı tüm koro şefliği eğitimlerinde konuşmadan ve mimik kullanmadan kendini sadece elleriyle nasıl ifade edebileceğini öğrendiğini, ancak görme engelli çocuklardan oluşan bir grup ile çalışırken tüm ses ve beden içeren egzersizleri en ince detayına dek konuşarak çocuklara anlattığını ifade etti. Tempo algısını ise alkışlayarak, parmak şaklatarak, piyano eşliğinde ya da çocuklarla birlikte şarkı söyleyerek çalıştıklarını ekledi. Koro şefi, görme engelli çocuklarla nota okumak yerine kulaktan parça çalışıldığı için mekânda bir piyano bulunmasını ve örnek koroların dinlenmesine olanak sağlayan iyi bir hoparlörü eğitim için önemli unsurlar olarak tanımladı. Korodaki görme engelli çocuklar, bir ay içerisinde iki parçanın deşifresini tamamladı. Geri kalan tüm eserlerin de aynı hızla öğrenildiğini bildiren Zeynep Eren Kovankaya, son ayda sadece ayrıntıları çalışılarak tüm repertuarın konsere hazır bir hale geldiğini bildirdi. Koro şefi, çocukların motivasyon seviyesinin atölye boyunca ilk günkü kadar yüksek olduğunu ve birlikte alınan provaların olabildiğince verimli geçtiğini dile getirdi.

İşitme engelli çocukların provalarında, çocuklara Türkçe işaret dili ve sanat eğitimi bir arada verildi. Genel olarak, provalar dört başlık altında ilerledi:

1) İçeriği anlamaları için çocuklara şarkıda geçen Türkçe kelimelerin ve dilbilgisinin anlatılması,

2) Şarkıların içeriklerine göre coğrafya, fen bilimleri konularında bilgilendirme yapılması (Ritim eğitmeni İpek Aktaşlı, “Örneğin, **Mavi Gezegen şarkısını anlatmak için bazen coğrafya dersi vermemiz de gerekti. Gezegen nedir? Yıldız nedir? Dünya nedir? Masmavi ne demek? Bunları anlatmamız gerekti. Bu yüzden sadece şarkı çevirisi yapmadık, çok güzel bir eğitim de aldılar.**” diyerek koro çalışmasının çocukları çok yönlü geliştirme potansiyeline işaret etti),

3) Şarkıların Türkçe işaret dilindeki çevirileri ile prova yapılması, ezber çalışmaları ve tekrarlar,

4) Şarkının Türkçe işaret dili çevirisinin müzik ile provası.

İşitme engelli çocuklar her bir parçayı yaklaşık bir ay içinde öğrenerek Haziran ayındaki konsere dek repertuvardaki dört parçayı söyleyecek yetkinliğe ulaştı.

“**Müzik sadece kulağımızla duyduğumuz şey değildir, aynı zamanda titreşimdir. Aslında baktığımız zaman evrende her şey titreşimden oluşur**” diyen Buket Ela Demirel, çocukların titreşimi hissedecekleri bir ses sistemiyle prova yapmanın önemini vurguladı. İşitme engelli çocukların müzikteki ritmi sevdiklerini ve bu ritmi hissetmek için bas seslere ihtiyaçları olduğunu dile getiren eğitmenler, provalara önce piyano ile başladıklarını, daha sonra hoparlör ile de titreşimi vermeye çalıştıklarını bildirdiler. “**Müzik çalışmalarında işitme engelli çocuklara titreşimi, ritmi vermek çok önemli**” diyerek hissedilen titreşimi arttırmak için piyanoya ek olarak başka bir enstrüman daha kullanılmasının altını çizdiler.

Görme ve işitme engelli çocukların bir araya geldikleri provalarda, eğitimciler müziğin çocuklara iletişim için bambaşka bir kanal yaratabildiğini ve ortak bir duygu üzerinden ilişki kurabildiklerini gözlemledi. Çocuklar, eğitimciler aracılığı ile de birbirleriyle iletişim kurma çabası gösterdi. Görme engelli bazı çocuklar prova molalarında işitme engelli çocuklara işaret dili ile isimlerini söylemek için eğitimcilerden yardım istedi. İşitme engelli çocuklar da bazı görme engelli çocukların niçin gözlük taktıklarına dair eğitimcileri aracılığıyla sorular sordu. Görme engelli çocukların bu sorulara, “**Tamamen artistlik olsun diye**” veya “**gözüm kayıyor**” diye cevaplar verdiklerini bildiren koro eğitimcileri, provalar dışında da çocukların bir araya gelebilecekleri sosyal fırsatlar yaratmanın iki grup arasındaki etkileşimi artırabileceğini vurguladı.

Şef Zeynep Eren Kovankaya, Barış İçin Müzik Vakfı’ndan gelen çocukların görme engelli grupla, özellikle ilk provalarda yaptıkları grup etkinlikleri ile hızlıca kaynaştıklarını, takım çalışması hissini ise en çok konsere çıkmadan hemen önceki haftalarda yoğunlaştığını ifade etti. Koro şefi, vakıftan gelen çocuklara dair olarak “**Sosyal becerilerinin geliştiği, yardımsever olmanın önemini daha derin olarak anladıkları bir süreç yaşadıklarına inanıyorum.**” diyerek gözlemlerini paylaştı.

Beş ay devam eden çalışmalarının ardından koro, 47. İstanbul Müzik Festivali kapsamında 29 Haziran 2019'da Zorlu PSM Amfi'de ücretsiz bir mini konser verdi. Koro şefi ve eğitimciler konser öncesinde tüm çocuklara **“yaptığımı görsünler özgüveni”** geldiğini dile getirdi. Ritim eğitimcisi İpek Aktaşlı'nın ifade ettiği gibi, bu konserde **“engelli çocuklar engellerin nasıl kaldırılacağını”** büyük bir başarıyla gösterdi. Koro şefi de koroyu festivallere dahil etmeyi, hatta İngilizce şarkılar da ekleyerek repertuarlarını genişletmeyi hayal ettiğini bildirdi.

Koro atölyesinin son haftalarına doğru yapılan iki odak grup toplantısında görme engelli on çocuğun velisinden görüş ve değerlendirmeleri alındı. Veliler, çocuklarının koro çalışmasına her hafta ilgi ve heyecanla düzenli olarak geldiklerini, tüm süreç boyunca en fazla bir defa kişisel nedenlerden dolayı çalışmalarını kaçırmış olduklarını dile getirdi.

Bu koro çalışmasını ilk duyduklarında işitme ve görme engelli çocuklar ile gören-duyan çocukların bir arada şarkı söyleme fikrinden çok etkilendiklerini bildiren veliler, çocuklarının ise **“Onlar duymuyor, biz görmüyoruz, nasıl anlaşacağız?”** diyerek şaşkınlıkla tepki verdiklerini paylaştı. Velilerin bir kısmı çocuklarının sosyalleşmesi, farklı engelli gruplarla bir araya gelmesi ve **“sosyal paydaya hakkaniyetle katılması”** beklentisiyle, bir diğer grup veli ise çocuklarının bireysel gelişimi, özellikle de şarkı söyleme becerisinin gelişmesi için koro çalışmasına katıldıklarını bildirdiler.

Veliler arasında koro çalışmasının çocuklarına,

1) Müzik eğitimi,

2) Tiklerinin azalması,

3) Sosyalleşme ve gruba aidiyet hissi,

4) Özgüven ve

5) Farkındalık açısından büyük katkı sağladığına dair görüş birliği oluştu.

Müzik eğitimi adına, veliler çocuklarının daha anlaşılır ve güzel şarkı söylediklerini, ses tonlarını ayırt etmeyi öğrendiklerini, diyafram nefesi uyguladıklarını hatta ailelerine bu nefes tekniğini öğrettiklerini bildirdiler.

“Mesela TV’de bir şarkı duyduğunda, ‘Tiz yaptı işte, tiz ses çıkarttı’ diyor. ‘Sen daha dün gittin nasıl anladın tiz sesi’ diyorum. Bazen de okulda birisi bir şey söylüyor, ‘Anne hiç güzel söylemedi detone oldu’ diyor.”

“Oğlum bana ‘Şarkı söylemekle ilgili hiçbir şey bilmiyormuşuz’ dedi.”

“En büyük artısı nasıl söyleyeceğini öğrenmek. Müzik zaten beynin dansıdır.”

Her iki odak görüşmesinde veliler, çocuklarındaki sallanma ya da gözlerini ovuşturma gibi tiklerin provalarda önemli derecede azaldığını paylaştı. Koro şefi şarkı söylenirken duruşa çok önem verdiği için çocukların da artık daha dik durmaya başladıklarını eklediler. Bir veli, koronun çocuklara “**toplumda dik durmak**” konusunda dahi kazanım sağladığına dikkat çekti.

Üçüncü olarak, tüm veliler atölyede çok keyifli bir arkadaşlık ortamı olduğuna dikkat çektiler ve koro çalışmasının çocuklarını sosyal açıdan geliştirdiğini dile getirdiler. Hep birlikte sahneye çıkacakları için çocukların çok heyecan duyduğunu bildiren veliler, koro çalışmasının **“grup ruhu”** yarattığını, birlikte çalışma, seslerini birbirlerine göre ayarlama disiplini kazandırdığını da eklediler. **“İnsan içine girmesi kadar güzel bir şey yok”** diyen bir veli de, bu gibi çalışmaların toplumla engelli çocuklar arasındaki bağı güçlendiren yanına dikkati çekti. İşitme engelli çocuklarla kaynaşmaya ilişkin olarak veliler, çocuklarının işaret dili öğrenmeye başladıklarını ve işitme engelli çocuklara en azından isimlerini söylemeye çalıştıklarını bildirdiler. Son olarak, gören çocuklarla kör çocukların spor gibi toplu etkinlikler yapmakta zorlandıkları, ancak koro çalışmasının bu bağlamda daha birleştirici bir özelliği olduğu vurgulandı.

Veliler tarafından koro çalışmasının çocuklara özgüven kazandırdığı ve kendilerine olan güvenleri arttıkça çocukların daha cesaretli hareket etmeye başladıkları ifade edildi. Bir veli, kızının çok sinirli bir yapısı olduğunu, ancak hem koro arkadaşları hem de koro şefinin tavrıyla ve düzenli nefes egzersizleriyle süreç içerisinde kızının sakinleştiğini belirtti.

“Kızım 23 Nisan’da sahneye çıkacaktı, önce çok korktu ‘Anne ne yapacağım, ne edeceğim’ diye. Ben dedim, ‘Senders alıyorsun, şöyle duracaksın, böyle yapacaksın.’ Kendine daha çok güvenerek çıktı en azından sahneye. Orada da fark etti herkes, çok alkışlandı, sesin ne kadar güzelmiş, sesini kullanmayı ne güzel öğrenmişsin denince çok mutlu oldu.”

Son olarak, her iki odak görüşmesinde de veliler **“Kendinden başka bir engelin de var olduğunun farkına varıyor.”** diyerek çocuklarının kimlik gelişimlerine ilişkin paylaşımlarda bulundu.

Korodaki görme engelli çocuklarla yapılan iki odak grup görüşmesinde, tüm çocuklar koro çalışmasından çok memnun olduklarını, şimdiye dek katıldıkları en iyi koro deneyimi olduğunu bildirdiler. Seçilen şarkıları söylemekten ve nefes egzersizleri yapmaktan çok memnun olduklarını, daha güzel ve rahat şarkı söyleyebildiklerini, beraber şarkı söylemenin onlara tüm günün yorgunluğunu unutturduğunu ve daha mutlu hissettiklerini dile getirdiler. Tüm çocuklar koro çalışmasına konserden sonra da devam etme konusunda hemfikirdiler.

“Ben hep diyordum ki, ilk hafta gider bir bakarım nasıl bir şey olacak. Ona göre ya giderim ya gitmem diyordum. Bu kadar güzel olacağını düşünmemiştim.”

“23 Nisan’da sahneye çıkıp türkü söylemek ister misin denmişti, ben de tamam demiştim. İki arkadaş bağlama çalmıştı ve ben de türkü söylemişim, gerçekten çok güzel olmuştu. Bir ay önce oldu. Çok keyif aldım, çok güzeldi. Bu koroya katılmasaydım birçok şeyi öğrenemezdim, mesela diyafram nefesi gibi. Bunu bilmeden söylerdim ve nefes nefese kalabilirdim.”

“Daha önce okulda bir koroya katılmışım ama sesim o zamanlar daha farklı çıkıyordu. Buna katıldım, şimdi sesim geldi.”

“Ben buraya gelmeden önce mesela moralim bozursa bile o süre boyunca pozitif olabiliyorum ve çıktıktan sonra da pozitif kalabiliyorum.”

Çocuklar derslerin yoğun olduğu haftalarda, hafta içi okuldan sonra gelmenin, özellikle de uzakta oturanlar için, o akşam ders çalışmaya fırsat vermediğini, dolayısıyla hafta sonu gelmeyi tercih ettiklerini belirttiler.

“Çoğumuzun okulu tam gün, dinlenmeden, eve uğramadan buraya geliyorduk. Buranın neşesi bize yetiyordu ama o gün ders çalışmıyorduk. Şimdi cumartesi olması iyi oldu.”

Koro çalışma ortamını çok olumlu bulan tüm çocuklar koro şefinin de hiyerarşik bir duruştan kaçındığı, çok ilgili ve anlayışlı olduğu, sürekli cesaretlendirici ve destekleyici olduğu konusunda görüş birliği içindeydi. Bir arada şarkılar söyleyerek **“birlikten kuvvet doğar”** hissini yaşadıkları bir çocuk tarafından dile getirildi. Bir diğer çocuk da **“Konserde ayaklarım titreyebilir ama birimiz unutsa diğeri tamamlar diye düşünüyorum.”** diyerek grup çalışmasına olan güvenini ortaya koydu. Tüm çocuklar, çalışmalarda hem eğlenceli vakit geçirdiklerini, hem de seslerini daha doğru açmak ve ayarlamak için yeni teknikler öğrendiklerini, konser verme hedefinin ise onları çok heyecanlandırıldığını dile getirdiler.

“En çok hoşuma giden şey hep birlikte, yani görsek de görmesek de veya herhangi bir engelimiz de olsa bir araya gelip bir şey için çalışmak, bu beni çok mutlu ediyor.”

“Güzel olmasının sebebi bence sevgi olması, ilgi olması. Herkesle, gerekirse ton düzeltmek için tek tek ilgilenilmesi çok güzel. Sözlerle anlatmak bile imkânsız, çok güzel.”

“Beklentilerimden daha iyi ve daha disiplinli bir çalışma. Ama disiplin derken bu çok sıkı bir şey değil yani.”

Özet olarak, tüm çocuklar için koro çalışmaları hem eğlenip rahatladıkları hem de yeni beceriler edindikleri, kapsayıcı bir eğitim yaklaşımına sahip bir atölye oldu. Atölye sonunda yer alan konser ile çocuklar hem profesyonel bir etkinlikte sahne alma deneyimi yaşadı, hem de yaşadıkları bu özel deneyimi konsere davet edilen aileleri ve arkadaşlarıyla paylaşma fırsatını yakaladı.

“Burada sesimizi güzelleştirmeye çalışıyoruz ve eğlenceli zaman geçirmeye çalışıyoruz. Benim ilk baştaki hayalim şuydu – yani hayalim demeyeyim de beklentim şuydu: şarkılar söyleyeceğiz, konser yapacağız, sesimizi düzeltereğiz. Ama bu kadar değilmiş. Şimdi, müzik tarzında bir aktivite olduğunda biz profesyonel şekilde çalıştık diyebileceğiz.”

6 3 İSTANBUL MASALLARI YAZIM VE ANLATIM ATÖLYESİ

İstanbul Masalları Yazım ve Anlatım Atölyesi, tiyatro oyunculuğu ile yaratıcı drama liderliği üzerine eğitim alan ve yaklaşık yirmi üç yıldır profesyonel olarak çocuklarla çalışmalar yürüten Deniz Soruklu Evren tarafından geliştirildi ve yürütüldü.

İstanbul Masalları atölyesinde, çocukların İstanbul'a farklı bir gözle bakabilmeleri, hem şehirle hem de birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmeleri ve yaşadıkları yerlere ilişkin masallar, hikâyeler oluşturup anlatmaları amaçlandı. Atölye sonunda çocukların kendi anlatımlarıyla ortaya çıkan masallardan bir seçkiyi içeren özel bir kitap yayımlanacak ve 13 Kasım-1 Aralık 2019 tarihlerinde düzenlenecek 23. İstanbul Tiyatro Festivali kapsamında gerçekleştirilecek "Masal Sahnesi" etkinliğinde, çocuklar masallarını festival izleyicileriyle paylaşma fırsatı bulacak.

7-9 ve 10-13 olmak üzere iki farklı yaş grubu ile gerçekleştirilen ve her biri on iki hafta süren İstanbul Masalları atölyelerine farklı semtler ve okullardan aralarında mültecilerin de bulunduğu 36 çocuk katıldı.¹¹³ 7-9 yaş grubunda iki, 10-13 yaş grubunda ise bir görme engeli olan çocuk yer aldı.

113 Atölyelere Türk Kızılayı Bağcılar Toplum Merkezi, Tarlabası Toplum Merkezi, Hayata Destek Derneği, Parıltı Görmeyen Çocuklara Destek Derneği, Çimenev Bilim ve Sanat Merkezi ile Beyoğlu ve Şişli'de bulunan okullardan çocuklar katıldı. Temelinde çoğulculuğu barındıran bu atölyelerde, toplam 15 Suriyeli mülteci çocuk, Tarlabası, Kurtuluş, Bağcılar, Şişli, Bakırköy gibi İstanbul'un farklı mahallelerinde yaşayan ve içlerinde Roman, Ermeni, Kürt etnik gruplarına da mensup 21 Türkiyeli çocuk ile bir araya geldi.

Farklı kültürlerden gelen, farklı diller konuşan, az gören veya hiç görmeyen çocukların hem kaynaşması hem de masal anlatma ve yazma becerilerinin desteklenmesi için bu atölyede müzik, resim, dans, ritim ve drama gibi farklı sanat dalları çeşitli oyun etkinlikleri ile bir araya getirildi. Bu atölye kapsamında bir gezi de düzenlendi. Yüzyıllardır pek çok farklı kültürü barındırmış olan Karaköy, Haliç, Eminönü, Kasımpaşa, Beyoğlu, Şişhane gibi semtlerdeki tarihi mekânlar ve bu mekânların hikâyeleri paylaşılarak çocukların İstanbul ile yeniden tanışmaları ve geçmiş ile bugün arasında bağlar kurabilmeleri hedeflendi.

Atölye çalışmaları, çocuklara ortak bir zemin sağlayacak oyun, resim ve ritim çalışmalarının yanı sıra müzikle ve bedenle masal anlatmaya yönelik doğaçlama ve canlandırma etkinlikleri ile yürütüldü. Atölye yürütücüsünün her hafta anlattığı masalları dinleyen çocuklar atölyenin ilerleyen haftalarında resimler çizerek kurgu, karakter, zaman ve mekân yaratmaya; hayallerindeki masalları anlatmaya başladı. Atölyenin en önemli özelliklerinden biri *bağ kurma* kavramını güçlendirmek üzere hem grup oyunlarında hem de hikâye ve resimlerinde renkli ipler kullanmayı gerektiren etkinliklerdi. Örneğin, çember çalışmasında her çocuk ismini söylerken ipin bir ucunu tutup bir başka arkadaşına ipin diğer ucunu vermesiyle tüm çocuklar birbirlerine bağlandı. Bu görünen iplerle kurulan bağlar 12 hafta boyunca çocuklar arasında kurulan görünmez bağlara temel hazırladı.

Atölye sonrasında yapılan bir değerlendirme toplantısında, **“Belki birbirlerini bilen ama birbirlerine teğet geçen çocukların *İstanbul Masalları*’nda tanışıp birleşmek için buluştuklarını”** dile getiren Deniz Soruklu Evren’e göre, atölyedeki oyun-drama-masal etkinliklerinden çocuklar pek çok kazanım sağlayabiliyor. Bu kazanımlar arasında, çocukların hem birbirlerini dinleme ve anlama hem de kendilerini ve hayal dünyalarını özgürce ifade etme becerilerini geliştirmek yer alıyor. Ayrıca, çocuklarda merak uyandıran, soru sorduran, karakterlerin farklı özelliklerini düşündüren, hatta belli çıkmazlar içeren masallar seçtiğini belirten Evren, çocuklara sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmaya dikkat ediyor. Atölyedeki çalışma ve oyunları, çocukların planlama yapmalarına, belli kararlara ortak olmalarına –masal sahnesinde hangi masalı anlatacağını seçmek gibi– fırsat sağlayacak şekilde kurguladığını da dile getiriyor.

Mülteci çocukların grupta kabul görme deneyimini yaşamaları ise atölye çalışmalarının bir diğer önemli boyutu. Evren’e göre kısıtlı imkânlarla yaşayan mülteci çocuklar için masal atölyesi, varoluşlarını keşfetmek için bir alan yaratıyor. İstanbul Masalları atölyesine katılan iki Suriyeli mülteci çocuğun hafta içinde tekstil sektöründe çalıştığına dikkat çeken atölye yürütücüsü, hafta sonunda masal atölyesine geldiklerinde aidiyet hissiyatı yaşayabildiklerinin, özgün kimliklerine bürünme fırsatı yakaladıklarının altını çiziyor. Görme engelli çocuklarla atölyede etkileşim içinde olmanın hem kendisine hem de gruptaki diğer çocuklara kullandıkları dil konusunda büyük farkındalık kazandırdığını dile getiren atölye yürütücüsü, tüm çocukların kısa sürede birbirleri ile kaynaştıklarını ve arkadaşlıklar geliştirdiklerini belirtiyor.

Atölye sonunda bir kitap çıkarma hedefinin çocuklara sorumluluk duygusu aşıladığını ve disiplinli bir çalışma bilincini geliştirdiğini de ekleyen Evren, masal kitabının “**sembolik bir çıktı**” olduğunu belirtiyor. Bu hedefe giden süreçte, çocukların evde anne-babalarına, dede ve ninelerine masallar sormalarını, atölyede öğrendikleri bir oyunu evde kardeşlerine öğretmelerini, başta az konuşan çocukların grupta daha fazla söz almalarını, alay edilme tehdidinden uzaklaşarak fikirlerini paylaşmaya başlamalarını atölyenin diğer kazanımları olarak tanımlıyor. Evren, masal sahnesinde tüm çocukların birlikte olacaklarını, ancak sahnede her çocuğun masalını anlatmasını mecbur tutmadığını, isteyen çocukların masallarını anlatacaklarını, anlatmayanların ise müzik ve ritim ile sahneyi paylaşacaklarını dile getiriyor. Daha önceki deneyimlerine dayanarak, ilk başta masallarını anlatmaya çekinen çocukların sahnede isteyebildiklerini ve onların da içlerinden gelerek paylaşım yapabildiklerini gözlemliyor.

12 haftalık atölyenin sonunda çocuklarla yapılan bireysel ve toplu görüşmelerde, 7-9 yaş grubundaki çocuklar katıldıkları bu atölyede en çok “Deniz Öğretmen”i, oyun oynamayı, iplerle resimler yapmayı, masal ve hikâye dinlemeyi sevdiklerini söylerken 10-13 yaş grubundaki çocuklar ise çıkmış oldukları geziyi, kendi karakterlerini yaratmayı, birbirinden farklı masallar dinlemeyi ve resim çizip oyun oynamayı atölyenin en sevdikleri yanları olarak paylaştılar.

“Deniz Öğretmen’in masalları...”

“Öğretmenleri ve hikâye yazmayı ve oyun oynamayı çok sevdim, çok eğlendim.”

“Çok eğlenceli. Saçmalıyorsun yani. Saçmalamak denmiyor ama aslında. Aklına ne gelirse yazabiliyorsun, dönebiliyorsun. Çok, çok iyi geliyor.”

“Şarkılar ve iplerle yaptığımız şeyler çok hoşuma gitti.”

“Aklından geçenleri resim olarak kâğıda döküyorsun. İşte ben onu seviyorum.”

“Benim için en güzel şey geziye çıktığımız gün oldu. Burada şarkı söylediğimiz günü unutamıyorum, oyunlar oynadık. Burada resim yapabildiğimi gördüm. Gözlerim açıldı burada.”

“Resim çizdik, kendimizi masalda hissettik.”

Atölyede şimdiye dek bilmedikleri, daha önce yapmadıkları neleri deneyimledikleri sorulduğunda, çocuklar pek çok yeni hikâye duyduklarını ve yeni oyunlar öğrendiklerini, ilk defa bir masal yazdıklarını dile getirdiler. Atölye gezisinde daha önce görmüş oldukları yerlere gitmiş olsalar bile bu yerlere ilişkin yeni hikâyeler öğrenmenin onları şaşırttığını ve çok hoşlarına gittiğini söylediler.

“Deniz öğretmen her ülkeden, gittiği yerlerden masallar anlattı, hepsi birbirinden çok alakasız şeyler olsa bile birbirine bağlayacak konular bularak masallar yazdık.”

“Masalı nasıl seveceğimizi... Masalın öyle boş bir şey olmadığını öğrendim. Çünkü okuması keyif verici bir şey. Hem anneler tarafından da kullanılıyor mesela, okuyorsun, çocuk uyuyor. Birincisi, okumayı çok geliştirirsin ikincisi, çocukların hoşuna gider.”

“Burada öğrendiğimiz oyunları kardeşimle evde oynuyoruz. O sekiz yaşında, burada açtığımız şarkıları da indiriyoruz, evde açıyoruz. Okuldakilere de nasıl ritim tuttuğumuzu gösteriyorum.”

“İlk kez masal yazdım. Normalde hiç masal yazmazdım, böyle sanatsal şeyler falan...”

“Hikâye yazdık, meditasyon müziğiyle çizdik.”

“Mesela düşündüğümüzü en başta kalıp olarak yazıp sonra detaylar eklemeyi...”

“Hayal gücümün kapısını hep açık bırakıyorum artık.”

Çocuklar atölye sonunda yazdıkları hikâye ile masalları bir kitap olarak basılacağı ve başkaları tarafından okunacağı için çok heyecan duyduklarını dile getirdiler.

“Böyle kitabım çıkacak ya, koşa koşa giderim eve. Koşa koşa gidip kitabı göstermek istiyorum. Sanki o masalı ben yazmamışım gibi baştan okumak isterim.”

“Mesela kitabımın çıkacağını söylediğim zaman öğretmenim ‘Bana da getirirsin.’ dedi.”

Çocuklar atölye boyunca arkadaşlıklar geliştirdiklerini, buradaki çocuklarla bir arada olmaktan keyif aldıklarını ve hep beraber çok eğlendiklerini ifade ettiler. Görme engeli olan çocuklardan biri ilk önce atölyeye gelmek istemediğini, böyle yerlerde utandığını ancak atölyede onu oyunlarına davet eden diğer iki çocukla çok iyi arkadaş olup “arkadaş sayesinde” geldiğini bildirdi.

“İlk haftalar birbirimizi tanıdık, oyunlar oynadık, bağlarımızı kurduk.”

“Biz onunla [mülteci arkadaşı] çok iyi anlaşıyoruz. O bana yardım ediyor, biz ona yardım ediyoruz.”

“Bence değişiklik oldu yani. Hep normal, yani nasıl desem hep yanımızda olan kişilerden farklı kişilerle olmak farklıydı.”

“Benim açımdan iyi bir şey. Bayağı arkadaş edindim.”

Tüm çocuklar atölye yürütücüsünün onları çok eğlendirdiğini ve anlattığı masalları çok sevdiklerini dile getirdiler.

“Öğretmen demek biraz garip geliyor. Bir şey öğretmiyor, bir şey yaşatıyor.”

Toplam 10 çocuğun velisi ile yapılan iki odak grup görüşmesi, atölyeye gelen kimi çocukların hem kitap okuyup yazmayı hem de resim yapmayı sevdiğini, kimilerinin ise kitap okuma ve yazı yazmaya isteksiz olmalarına rağmen bir kitabın yazarı olacakları söylendiği için atölyeye ilgi gösterdiğini ortaya koydu. Çocuğunun yazı yazmayı sevmediğini belirten veliler, özellikle de oyunlar yoluyla çocuklarının atölyeyi çok sevdiğini ve masallarını yazdıklarını bildirdiler. Yaşça daha küçük olan çocukların anneleri, “**sorunun aslında yazmada değil oturmada**” olduğunu dile getirirken, atölyedeki etkinliklerin şarkılar, oyunlar ve resimler ile çeşitlendirilmesinin çocukları rahatlatan bir yönü olduğunu altını çizdiler. Bu sayede çocukların oturup yazmayı çok içten gelerek yapmasalar da atölyeyi sevip sorumluluk kazandıklarını ve masal kitabına katkıda bulduklarını belirttiler.

Görüşmeye katılan tüm veliler, çocuklarının atölyeye gelmeyi “görev” ya da “mecburi bir kurs” olarak gibi görmediklerini, atölyeye çok severek geldiklerini ve “**bir iş yapıyor, başarıyor havası**” içinde olduklarını vurguladılar.

“Eğlenerek bir şeyler yaptıkları için onların çok hoşuna gidiyor. Sanki daha çok da öğreniyorlar.”

“Çocuklara zaten oyun şeklinde bir şeyler öğretildiği için mutlular.”

“Bugün gelmek istemedi ama içeri girince dünyaları değişiyor, kapıdan içeri girene kadar...”

“Oğlum buranın oyunlarını çok seviyor. Hatta evde kardeşine ‘Bak bunları oynadık.’ deyip gösteriyor. Bu oyunları evde kardeşiyle birlikte deniyorlar.”

“Gezinin çok eğlenceli olduğunu söyledi ve gözlemlediklerini hikâyesine yazacağını söyledi.”

Ailelere atölyenin çocuklarına sağladığı katkılar sorulduğunda verilen cevapların üç temaya işaret ettiği görüldü:

1) Özgüven

“Kızımda –biraz da göremediği için– ben yapamam, edemem duygusu var. Mesela önceden hiçbir şey anlatmıyordu ama burada bir şeyler yazınca, kitap yazınca artık daha çok şey anlatmaya başladı. Bir şey yapıyoruz, başarıyoruz hissiyatından dolayı büyük bir gurur var. Özellikle öğretmeninden de olumlu dönüşler alınca kendine daha çok güvendiğini söyleyebilirim.”

“Özgüven bir tık daha arttı, zaten en büyük problemimiz oydu. Burada hikâyenin nasıl bir şey olduğunu da daha iyi anladılar. Hikâyenin nasıl yazılacağını... Hayal dünyası gelişti. Artık bize kendi kurduğu bir hikâyeyi anlatıyor.”

“Oğlum küçük hikâyeler yazıyordu ama artık kitap yazıyorum havasında. O güven geldi ona; bence bu kursla alakalı bir şey. Çünkü ondan önce kitap yazma gibi değil de hikâyeler, anı defteri falan diyordu şimdi ‘kitap yazma’ sözleri başladı.”

“Yazı yazıyoruz, yazar olacağız diye anlatıyor.”

“Kitapta hikâyesi çıkacağı için epey heyecanlı; ben bu kadar heyecanlı olacağını beklemiyordum.”

2) Farklılıklarla buluşmak

“Günümüzde çocuklar çok fazla sokağa çıkmadıkları için birbirleri ile temas edemiyorlar. Böyle etkinlikler gerçekten bir fırsat onlar için. En önemli konu o yani. Çok farklı kesimlerden, çok farklı inanışlardan çocukların birbirini tanınması, bence en önemli etkisi bu.”

3) Ortak bir çalışma içinde arkadaşlık ve grup çalışması deneyimlemek

“Biz beraber bir iş yaptık diyecekler. Sonunda ne çıkacağı önemli değil, bir şey çıkacak ama onların çıkardığı bir şey olacak.”

“Aslında yapılamayacak gibi görünen bir şeyin yapılabilir olduğunu görüyorlar.”

“Oğlum %90 görmüyor; bir gözü hiç görmüyor, diğeri çok az görüyor. Aslında isteksiz gelmişti, zorla getirmiş gibi olduk; ilk gün dersten çıkmak istedi. Ama ondan sonraki haftalar bizi hep kendisi zorlayarak getirdi. Çocuklar onu ilk günden benimsediler. Buradaki arkadaş ortamı ve öğretmenleri çok etkili oldu bence.”

“Benim çocuğumun önceden engelli arkadaşı yoktu. Mesela burada bir bayanın [görme engeli olan] oğluyla benim oğlum çok iyi kaynaştı ve hatta gelmediği zaman neden gelmedi diyor. Oğlum herkes ile arkadaşlık yapmaz. Konuşur ama çok samimi olmaz. Onunla çok samimi oldular, eve gelince onu arıyor.”

“Oğlum buraya %50 arkadaşı için geliyor diyebilirim. Bir de burada bizim evde oynamadığımız, bilmediğimiz değişik oyunlar oynuyorlar. Eve dönünce bunları da oynuyoruz. Mesela bir gün dedesine gitmiştik, dedesine bile öğretti o oyunu.”

Atölye sonlandığında, atölyenin yürütücülüğünü üstlenen Deniz Soruklu Evren, katılımcı çocukların aileleriyle uzman psikolog eşliğinde buluşarak deneyim paylaşımında bulundu ve bu atölyelerde yaratılan iyileştirici etkinin çocuğun okulda ve evde geçirdiği zamanlarda da sürdürülebilmesi için görüşlerini paylaştı.

6 4 ÇOCUKLAR İÇİN İKSV KİTAPLARI

2017 yılında, *iyi bir komşu* temalı 15. İstanbul Bienali kapsamında, İKSV tarafından Bernard van Leer Vakfı'nın desteğiyle ilk defa bir çocuk kitabı projesi gerçekleştirildi. ***Opti ile Pesi: Komşuluk Şarkısı*** başlıklı kitapta, bienal mekânlarını ve sergilenen eserleri konu edinen bir hikâyenin yanında aktivite önerilerine de yer verildi. Bienal kitabının devamı niteliğinde, yine Bernard van Leer Vakfı'nın desteğiyle 4. İstanbul Tasarım Bienali, 47. İstanbul Müzik Festivali, 26. İstanbul Caz Festivali, 16. İstanbul Bienali ve 23. İstanbul Tiyatro Festivali kapsamında da çocuk kitapları Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere üç dilde yayımlandı. Kitapların Arapçası özellikle Suriyeli mülteci çocuklara ulaşmada kolaylaştırıcı bir rol oynuyor. Kitaplar ilgili festival ve bienal mekânlarıyla anlaşmalı kitabevlerinden ücretsiz olarak temin edilebiliyor. Çocuk kitaplarıyla bağlantılı olarak, festival ve bienal mekânlarının yanı sıra İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı'nda çeşitli atölye çalışmaları ve okuma etkinlikleri düzenleniyor.

İKSV çocuk kitaplarının ilki olarak diğer kitapların hazırlığı için de öncü bir rol üstlenen *Opti ile Pesi: Komşuluk Şarkısı*'na dair görüş ve izlenim alınması için Kasım 2017'de bir anket düzenlendi. Kitap, yaşı 20 ile 67 arasında değişen ve %89'u kadın olan 125 katılımcı tarafından değerlendirildi. Katılımcıların %93'ü üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahipti.

Anket sorularını cevaplayan ailelerin %55'i kitabı kızıyla, %41'i ise oğluyla okuduğunu belirtti. Yaş gruplarına göre dağılıma bakıldığında, kitabı 2-3 yaş grubunda ve okul öncesi dönemde (4-5 yaş) çocuğu ile okuyan ailelerin oranı benzer düzeyde bulundu. Tüm katılımcıların yaklaşık üçte biri kitabı 2-3 yaş grubundaki çocuğuyla, bir diğer üçte biri ise kitabı okul öncesi dönemdeki çocuğuyla birlikte okuduğunu dile getirdi. Geri kalan %40 oranındaki katılımcı, okul döneminde (6 yaş ve üzeri) çocuğu olan ailelerdi. Ailelerin %72'si gibi büyük bir oranı çocuklarıyla kitabı bienali gezdikten sonra okuduklarını bildirdi. Ailelerin %15'i kitabı, bienali hem gezmeden önce hem de gezdikten sonra okuduklarını belirtirken, %12'si ise sadece bienali gezmeden önce baktıklarını bildirdi.

“Çok başarılı bir kitap; kızım yeni okumaya başladı ve kendisi okudu. İlk okuduğu kitap oldu ve çok sevdi, hem içerik hem çizim olarak çok beğendi.”

“Birkaç hikâye daha olabilirdi. Bienalin eserlerini bizzat vurgulayan küçük hikâyeler gibi... Ya da bir yapıtın ortaya çıkma hikâyesinin anlatılması gibi...”

“Kızım iki yaşında olduğundan bienali gezemedi ancak buna rağmen kitabı elimizden bırakamıyoruz, içindeki şarkıları yunuslarla beraber söylüyor.”

“Çocuğum henüz konuşamıyor fakat söylediklerimi tekrar ve taklit ediyor. Görsel olarak kitap çok işimize yaradı.”

Bienali gezdikten sonra kitabı okuyan çocukların büyük çoğunluğu sergide gördükleri işleri kitapta fark etti. Aileler, okul öncesi ve okul dönemindeki çocukların %70'inin sergide gördükleri işlerin hemen hemen hepsini kitapta fark ettiklerini, 2-3 yaş grubundaki çocukların ise yaklaşık üçte birinin sergide gördükleri eserlerin nerdeyse tamamını kitapta fark ettiklerini bildirdi. Gözlemlenen bu fark çocukların farklı gelişimsel becerileri göz önüne alındığında beklenen düzeyde.

Ankete katılan aileler, çocuklarının kitaptaki hikâyeye gösterdikleri ilgi düzeyini de değerlendirdi. Erken çocukluk (2-3 yaş) ve okul öncesi (4-5 yaş) dönemde çocuğu olan ailelerinin %85'i ve okul döneminde (6 yaş ve üstü) çocuğu olan ailelerin %75'i çocuklarının hikâyeyi oldukça ilgi uyandırıcı bulduğunu bildirdi. Her yaş grubundaki çocuğun kitaba gösterdiği ilgi düzeyinin benzer şekilde yüksek olduğunu gösteren sonuçlar, kitabın farklı gelişimsel dönemlere hitap edebilen unsurları içerdiğine işaret ediyor.

“Biz şehir dışından bienali ziyarete gelen anne-oğul olarak Opti ve Pesi tarafından karşılanmış olduk; hoşumuza gitti. İlk kez bienal gezen bir çocuğa elinde tuttuğu kitap destek oldu. Bütün yaş gruplarına hitap etmek hedeflendiğinden içerik hakkında yorum yapmak zor. Teşekkür ederiz.”

“Yeğenim bir buçuk yaşında henüz konuşmuyor, ama çok keyifle resimlere baktık ve hikâyeyi dinledi.”

“Çocuğum bir yaşında olduğu için yukarıdaki maddeleri henüz tam anlamıyla algılayamıyor ancak kitabı inanılmaz sevdi, aldığı günden itibaren elinden düşürmedi. Kedi ve köpekleri, tanıdığı hayvanları konuşturuyor kendi dilinin yettiği kadarıyla... Diğer aldığımız masal kitaplarından daha farklı olduğu için daha farklı bir yaklaşımı olduğunu düşünüyorum.”

“Çocuğum henüz 21 aylık. Bienal kitabını o kadar sevdi ki uyumadan önce uyku kitaplarımız arasına girdi. Çok teşekkürler.”

Erken çocukluk ve okul öncesi dönemde çocuğu olan ailelerin en az %75'i bienal kitabına çocuklarının isteği üzerine sık sık tekrar baktıklarını bildirirken, bu oran 6 yağ ve üzeri grupta çocuğu olan ailelerde yaklaşık %60'ı olarak belirlendi. Ankete katılan ailelerin %90 gibi çok büyük bir çoğunluğu kitabı okurken ya da kitap hakkında konuşurken çocuklarıyla yeni kelimeler kullandıklarını bildirdi. En sık kullanılan kelimeler “bienal”, “optimist”, “pesimist”, “küratör” ve “eser” olarak belirlendi. Ankete katılan ailelerin %60'ı çocuklarının da konuşurken “bienal” ve/veya “İstanbul Bienali” kelimelerini kullanmaya başladıklarını bildirdi. Bunun yanı sıra bienali ziyaret eden ve kitabı okuyan çocukların üçte birinin sözcük dağarcığına “eser” ve “labirent” kelimeleri kazandırıldı. Aileler, çocukların yaklaşık %20'sinin “optimist”, “pesimist”, “güncel sanat” ve “küratör” kelimelerini kullandıklarını da ekledi.

Erken çocukluk döneminde (2-3 yağ) çocuğu olan ailelerin kitaba ve kitabın değerlendirilmesine azımsanmayacak derecede ilgi gösterdiği görülüyor. Kültür- sanat etkinliklerinde bu yağ grubundaki çocuk ve ailelere yönelik materyallerin eksikliği dikkate alındığında kitabın alandaki ihtiyacı karşılayabilen önemli bir katkı sağladığı görülüyor.

Dil gelişiminin çocuğun okula hazırlığı, akademik başarısı ve çevresindeki yetişkinler ve akranlarıyla kurduğu sosyal ilişkiler üzerinde oynadığı olumlu rol göz önüne alındığında, kitabın bir diğer önemli katkısının çocuğun kelime dağarcığına yeni kelimeler kazandırmak olduğu görülüyor. Kitabı aileleri ile okuyan pek çok çocuk, günlük hayatta pek sık kullanılmayan *bienal*, *küratör*, *eser* gibi kelimeleri ilk defa duyuyor, hatta konuşurken bu kelimeleri kullanmaya başlıyor. Aileler kitap başlığında yer alan yeni kelimelerin de çocuklarının en hızlı öğrendikleri yeni kelimeler olduğunu bildiriyor.

7 BİR YOL HARİTASI: SANAT ATÖLYELERİ İÇİN TEMEL İLKELER

Çocuklar ve gençlerin serbest zamanlarında gerçekleştirdikleri sanatsal etkinlikler gelişimlerine pek çok açıdan olumlu katkılar sunar. Ancak bu olumlu katkılar, büyük ölçüde çocukların atölye çalışmalarına hem düzenli hem de ilgi ve keyif duyarak katılmalarına ve kendilerini yaptıkları işe vermelerine bağlıdır. Bu olumlu öğrenme ve etkileşim ortamını ise yüksek nitelikli atölyeler sağlayabilir.¹¹⁴ Bu yüzden, sanat atölyelerine erişimi artıracak planlamalar yapılırken program kalitesine ilişkin değerlendirme ve düzenlemelerin de ihmal edilmemesi gerekir.

Farklı sanat dallarında atölyeler sunan kurumlarda yapılan gözlemler ve vaka analizleri, yöneticiler, atölye yürütücüleri ve katılımcı çocuklar ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, anket uygulamaları, program müfredatları ile stratejik planların incelenmesi sonucunda seçkin sanat programlarını başarılı kılan temel ve ortak kalite ilkeleri belirlendi.^{115, 116, 117, 118, 119}

Bu bölümde, sanat atölyeleri sunan programların kalite göstergelerini belirleyen ilkeler anlatılıyor. Bu ilkeler, tek seferlik atölyeler için geçerli olabileceği gibi, özellikle uzun soluklu atölyeler içeren programların kalitesini geliştirmek için de yol gösterici.

114 Bohnert, A., Fredricks, J., & Randall, E. (2010). Capturing unique dimensions of youth organized activity involvement: Theoretical and methodological considerations. *Review of Educational Research*, 80, 576-610.

115 McClanahan, W.S., & Hartmann, T. A. (2017). Raising the barre and stretching the canvas: Implementing high-quality arts programming in a national youth serving organization. Wallace Vakfı Raporu. Erişim adresi <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/Raising-the-Barre-Report.pdf>

116 Montgomery, D., Rogovin, P., & Persaud, N. (2013). Something to say: Success principles for afterschool arts programs from urban youth and other experts. *Wallace Vakfı Raporu*. Erişim adresi <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/Something-to-Say-Success-Principles-for-Afterschool-Arts-Programs.pdf>

117 McClanahan, W. S., & Hartmann, T. A. (2018). Designing for engagement: The experiences of tweens in the boys & girls clubs' youth arts initiative. Wallace Vakfı Raporu. Erişim adresi <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/pages/designing-for-engagement-the-experiences-of-tweens-in-the-boys-and-girls-clubs%E2%80%99-youth-arts-initiative.aspx>

118 Peterson, T. K., Fowler, S., Partner, F., & Dunham, L. T. F. (2013). Creating the recent force field: A growing infrastructure for quality afterschool and summer learning opportunities. *Expanding and Opportunities*. Erişim adresi https://www.expandinglearning.org/sites/default/files/em_articles/6_creatingtherecent.pdf

119 Wright, R. (2007). A conceptual and methodological framework for designing and evaluating community-based after-school art programs. *International Journal of Cultural Policy*, 13, 123-132.

Başarılı Programların On Temel Kalite Göstergesi

1. Profesyonel atölye yürütücüleri
2. Atölye ortamındaki olumlu ilişkiler
3. Atölye kültürünün yüksek beklentiler ve yaratıcı ifadeye saygı içermesi
4. Çocuklara sunulan liderlik fırsatları
3. Mekânın fiziksel ve duygusal olarak güvende hissettirmesi
4. Mekânın çocuklara ilham vermesi
7. Ekipman/teknoloji kullanımını ile yaratıcı projeler geliştirilmesi
8. Seyirciye açık gösteriler
9. Program yöneticilerinin etkin yönetimi
10. Program paydaşlarının destek ağı

1. Profesyonel Atölye Yürütücüleri

Kültür-sanat atölyelerinin bir sanatçı veya alanının uzmanları tarafından yürütülmesi atölyenin başarısını artırır.

- Çocuk ve gençlerle çalışma isteği ve becerilerinin olmasının yanı sıra, atölye yürütücüsünün kendi alanında profesyonel olması, hem teknik bilgisi ile hem de yaratıcı sürece ilişkin farkındalığı ile çocukları etkin bir şekilde destekler. Yaratıcı sürecin **düşünme, planlama, üretme, sunma, tekrar düşünme döngüsüne** ilişkin yol gösterici rol oynar.
- Alanında uzman olarak algılanması, çocukların atölye yürütücüsüne hayranlıkla karışık sevgi ve saygı duymalarını sağlar. Yürütücünün koyduğu yüksek standart ve beklentileri karşılamak, çocuklarda motivasyonu artıran bir unsurdur.
- Katılımcıların kendi çalışmaları ile bir sanatçının çalışmaları arasındaki ilişkiyi görmeleri, öğrenme deneyimlerini zenginleştirici olur.

2. Atölye Ortamındaki Olumlu İlişkiler

Atölye yürütücüsünün destekleyici tutumu ve çocukların akranları ile arkadaşlık kurma fırsatlarına sahip olmaları, atölye ortamında olumlu ilişkiler geliştirmelerine olanak verir.

a) Atölye Yürütücüsünün Destekleyici Tutumu

- Atölye yürütücülerinin bilgi ve deneyimlerini paylaşmaları, çocukları dinleyip cesaretlendirmeleri, çocukların yaratıcılıklarına inanıp fikirlerine saygı duymaları ve birlikte iş yapmaktan aldıkları keyfi yansıtmaları, zorlayıcı süreçlerde rehberlik etmeleri, çocuklarda güven duygusunu geliştirir. Bu güven hissinden faydalanarak, çocuklar daha rahat keşiflerde bulunup, öğrenmeye, kendini ifade etmeye heves duyar.

- Diğer çocuklardan daha iyi olmayı değil, her seferinde kendini geliştirmeyi vurgulayan atölye yürütücüleri, hataları da öğrenmenin vazgeçilmez bir parçası olarak tanımlar, çocuklara hatalarından ve zorluklardan öğrenme fırsatları yaratır. Çocukların sadece başarılarını değil, çabalarını da takdir eder. Kendini geliştirmenin önemi hakkında konuşmak çocuklarda “gelişimci zihniyet” oluşmasına katkıda bulunur. Bir diğer deyişle, çocuklar gösterdikleri çaba ile becerilerinin değişebileceğine ve gelişebileceğine inanmaya başlar. Yapılan araştırmalar, gelişimci zihniyete sahip çocukların daha iyimser olduklarına ve hedeflerine ulaşmak için daha fazla çalıştıklarına işaret ediyor.¹²⁰

¹²⁰ Reis, H. T., Collins, W. A., & Berscheid, E. (2000). The relationship context of human behavior and development. *Psychological Bulletin*, 126, 844–872

b) Atölye Ortamında Çocukların Birbirleriyle Olan İlişkileri

- Çocukların birbirlerini tanıma fırsatına sahip olmaları ve ortak ilgilerini keşfetmeleri arkadaşlık bağları kurabilmelerini kolaylaştırır.
- Gruba aidiyet ve kabul görme ihtiyaçlarını karşılamak için işbirliği gerektiren takım çalışması etkinliklerine yer vermek, atölye esnasında gerek başarı gerek hata deneyimlerinde çocukların birbirlerine takdir, saygı ve destek göstermelerini cesaretlendirmek önem taşır.

3. Atölye Kültürünün Yüksek Beklentiler ve Yaratıcı İfadeye Saygı İçermesi

Başarılı programlarda, atölye yürütücüleri çocuklardan yüksek beklentilere sahiptir ve çocukların bu beklentileri yerine getirebileceklerine inandıklarını sık sık dile getirirler.

- Her yürütücü atölyesindeki etkinlikler ile çocuklara kazandırmayı amaçladığı sanatsal ve sosyal becerileri baştan tanımlanır. Bu becerileri kazandırmak için programdaki etkinlikler belli bir sırada, çocukların aktif katılımıyla ve her aşamada belli bir öğrenme hedefine odaklanarak gerçekleştirilir.
- Yürütücülerin çocuklardan yüksek beklentileri vardır. Bu beklentileri algılayan çocukların da kendilerine olan güvenleri ve yetkinlik duyguları yükselir.
- Davranış beklentileri program broşürlerinde, duvarlara asılan posterlerde yer alır. En sık kullanılan mesajlar arasında “çok çalış”, “pes etme, yardım iste”, “yaptığın her şeyde %100 çaba göster”, “ekipteki herkesi tanı”, “kendine güven” bulunur.
- Çocukların her birinin fikirlerine ve işlerine saygı gösterilir. Bu tutum başta atölye yürütücüleri tarafından gruba örnek olacak şekilde yansıtılır.

Atölye Ortamında Olumlu İlişki Kültürü

Destek

1. Çocukların zayıf değil güçlü yönlerine odaklanın.
2. Gruptaki çocuklar arasındaki ilişkileri geliştirin.
3. Birbirlerini desteklemeleri için onları cesaretlendirin.
4. Birbirine yardımcı olabilecek çocukları eşleştirin.

Çaba

5. Başarı için yetenekten çok çaba göstermenin önemini hatırlatın.
6. Hata ve başarısızlıkları büyüme fırsatı olarak tanımlayın.
7. Çaba gösteren çocukları takdir edin.

Hedefler

8. Çocukların hedeflerini sorun, gerektiğinde hatırlatın.
9. Çocukların ileriye yönelik düşünüp, bu hayalleri için şu anda çalışmalarını cesaretlendirin.

Düşünceler

10. Yapmak istemedikleri ya da onlara zor gelen şeyleri farklı düşünmelerini sağlayın.

Duygular

11. Öğrencileri heyecanlandıran kıvılcımları keşfetmeye çalışın.
12. Öğrencilerin heyecan kıvılcımları ile öğrenme sürecini canlandırın.
13. Çocukların gelişimlerini izleyip takdir edin.

(Kent Pekel, 2016. Search Institute)

3. Mekânın Fiziksel ve Duygusal Olarak Güvende Hissettirmesi

Örnek gösterilen programların bir diğer önemli özelliği, atölye çalışmalarının gerçekleştirildiği mekânların çocuklara sadece fiziksel değil duygusal açıdan da güvenlik sağlamasıdır.

- Sanat atölyeleri, çocukların iç dünyalarını ve fikirlerini hayal güçleriyle harmanlayarak yaratıcı işler ortaya koydukları bir ortamdır. Bu yaratım ve paylaşım süreci, çocukların atölyedeki akranları ve yetişkinler tarafından değerlendirildikleri, sosyal bir riski göze aldıkları süreçtir.
- Duygusal açıdan güven veren mekân, grup içindeki paylaşımların saygı ile dinlenmesi anlamına gelir ve grup içinde paylaşım ile ilgili kuralları vardır. Bu kurallara ilişkin kararlar birlikte alınır.

4. Mekânın Çocuklara İlham Vermesi

Başarılı programlarda atölye mekânı yaratıcılık, üretkenlik ve başarıya değer verildiğini yansıtan özelliklere sahiptir.

- Atölyeye katılan çocukların işleri mekânda sergilenir.
- Çocukların ve gençlerin ufkunu genişletmek için yeni yerler, yeni deneyimler ve yeni kişilerle buluşturmak hedeflenir (örneğin müzik atölyesine katılan çocukların bir konsere gitmesi, atölyede misafir sanatçı ağırlanması, özellikle lise dönemindeki öğrencilere yönelik kariyer planlaması için üniversite kampüsü, eğitim ve kariyer fuarı gezileri).

5. Yaratıcılık ve Hayal Gücüne Öncelik Vermek

Çocuklar bir örneğe bakarak ya da atölye yürütücüsünün dikte ettiği işleri takip ederek bir iş çıkarmaktan çok, araştırma yaparak ve fikir alışverişinde bulunarak orijinal bir iş yaratır (örneğin şarkı sözleri, dans koreografisi, dijital bir illüstrasyon).

- Çocuklardan bir fikir veya proje geliştirmeleri beklenir.
- Sanatsal yaratma sürecinde, planlama, yaratma, sunma, üzerine düşünme, sorunlarla karşılaşıldığında çözümler üretme gibi aşamalardan geçmek çocuklarda yetkinlik hissini geliştirmesine katkıda bulunur.

Marwen, ABD'nin Şikago şehrinde çocuklara ve gençlere ücretsiz sanat atölyeleri sunan bir programdır. Programda 6. sınıftan 12. sınıfa dek farklı yaş gruplarından düşük gelirli ailelerin çocuklarına görsel sanatlar alanında resim, heykel, kil, fotoğraf, tasarım ve animasyon gibi atölyeler sunuluyor. Çocuklar ve gençlerin ihtiyacı olan özgür ve yaratıcı düşünme ihtiyacını atölye ortamında karşılamayı amaçlayan program, çocukların kimlik gelişimi, özgüven ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirecek pek çok fırsat sağlıyor.¹²¹

Programdaki yaratıcılığı kısıtlandıran belli başlı ders başlıkları ve içerikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Analog ve Dijital Kolaj: Çocuklar farklı resim ve fotoğraflardan kendi özgün yaratımları ile bir kolaj yapıp, bunları Photoshop ile dijital kolaja çevirmeyi öğrenir.

Dijital Karakter Tasarımı: Çocuklar kendi karakterlerini çizer ve üç boyutlu programlar ile karakterlerine hayat verir.

Portre Stüdyosu: Çocuklar, ailelerinin ve arkadaşlarının portre fotoğraflarını çekmeyi öğrenir.

Kısa Animasyonlar: Çocuklar, Photoshop ve After Effects gibi yazılımlar kullanarak kısa animasyonlar yapmasını öğrenir. Önce bir karakter yaratan çocuklar, daha sonra ses, renk ve kısa bir senaryo ile kendi görsel hikâyelerini yaratır.

Kaleminden Piksele – Karakter Tasarımı: Çocuklar hayal ettikleri karakteri önce kalemle kâğıda döker, karakter daha sonra Photoshop ile dijital ortamda hayata geçirilir.

Karikatür Çizme Teknikleri: Çocuklar kendi karikatür karakterlerini yaratır ve karakterlerin bir hikâyesini yazar.

Atıktan Heykel: Çocuklar topladıkları atık malzemeler ile heykeller yapar.

Dev Heykeller: Çocuklar alçı, boya gibi malzemeler ile günlük hayatta en sevdikleri objeleri normal boyutlarından çok daha büyük yapmayı deneyimler.

6. Katılımcılara Liderlik Fırsatları Sunmak

Katılımcılar bazı karar süreçlerine dahil edilebilir, problemleri çözmek için işbirliği yapılabilir, hatta liderlik rolü almalarına imkân tanınır.

- Katılımcılar ilgi alanları içinde seçimler yapıp kararlar verebilir.
- Atölye yürütücüleri çocukların görüşlerini sorar, kendi başlarına karar verme fırsatları yaratır.
- Katılımcılardan belli konularda sorumluluk üstlenmeleri istenir.
- Çocuklar ve gençlerin içinde buldukları atölyenin içeriğinden bağımsız, başka rolleri de deneyimleme fırsatları olması önemlidir (örneğin teknik bir işin sorumluluğunu almak, atölye programı sunan kurumda sosyal bir organizasyonun düzenlenmesinde rol almak).

7. Ekipman ve Teknoloji Kullanımı ile Yaratıcı Projeler Geliştirmek

Değerlendirmelerde sanat ve teknolojiyi birleştiren atölyelerin çocuklar tarafından çok ilgi gördüğü ortaya çıkıyor. Yaratıcılığa alan açarken teknoloji kullanımını da entegre eden çalışmalar, günümüz dünyasında önem taşıyan becerilerin edinilmesine olanak sağlıyor.

- Sanat etkinliklerine katılımın nispeten düşük olduğu 14-18 yaş arasındaki gençlerde, yeni bir beceriyi uygulamalı olarak, yeni bir teknoloji veya ekipman kullanarak öğrenmenin motive edici olduğu görülüyor.
- Sanat ve teknolojiyi birleştiren çalışmalara kaynak ayırmanın zor olduğu durumlarda üniversiteler ile işbirlikleri geliştirilebilir.
- Bağış kampanyaları ile programların teknik altyapısı güçlendirilebilir.

ABD'nin Maryland eyaletinde bulunan Çokkültürlü Gençlik Merkezi'nde **Dijital Hikâye Anlatma / Video Prodüksiyonu** programı ile gençler kendi hikâyelerini görsel medya aracılığıyla anlatma deneyimi kazanıyorlar. Program üç aşamadan oluşuyor: prodüksiyon öncesi, prodüksiyon, paylaşma. İlk aşamada, gençler senaryo yazma ve yaratıcı yazarlık becerilerini geliştirme üzerinde çalışıyor. Prodüksiyon aşamasında, kameraları ile bir ekip olarak fotoğraf çekimleri yapılıyor. iMovie, Final Cut Pro X gibi programlar ile resimler dizilerek bir hikâye oluşturuluyor. Videonun bitmiş versiyonu sosyal medyada paylaşılıyor.

Müzik Prodüksiyonu programında gençler yaratıcı, kuramsal ve teknik atölyelere katılarak melodi, ritim, harmoni, şarkı aranjmanı gibi konularda bilgi ediniyor ve özgün müzik kompozisyonları yaratıyor. Adobe Audition gibi yazılım programları ile ses ve ritim parçalarını karıştırmayı, kayıt yapmayı öğreniyorlar.

ABD'nin Boston şehrinde gençler arasında artan suç oranına karşısında 1991 yılında ZUMIX¹²² isimli bir yaz programı başlatılıyor. Yirmi dört genç ile başlayan bu şarkı sözü yazma programı, gençlerin hayatlarını etkileyen konulara dair şarkı sözü yazarak kendilerini ifade etmelerini hedefliyor. Katılan gençler yalnızca şarkı sözü yazmak ile kalmayıp müzik-şarkı-dans içeren özgün bir performans ortaya koyuyor. ZUMIX program ekibi, müzisyen sanatçılar ve müzik teknolojileri alanındaki uzmanlardan oluşuyor. Programa yılda yaklaşık 1.000 genç katılıyor. Programdaki gençler festivaller, mahalle şenlikleri gibi etkinlikler ile 10.000 kişinin üstünde bir izleyici kitlesine gösteriler düzenleyip konserler veriyor.

8. Seyirciye Açık Gösteriler

Atölye çalışmasının sonunda seyirciye açık bir gösteri veya sunum yapılır.

- Seyirciye açık gösteriler, bir hedefe yönelik çalışma motivasyonu sağlarken çocukların tüm çalışmaları ve çabalarının takdir edilmesi ve seyirci içinde çocukların aileleri, arkadaşları, akranları, hatta medyanın olması heyecan verici ve motive edici, olumlu bir stres kaynağı olarak görülür.
- Yapılan vaka analizleri, çocukların yılsonu gösterilerinden kaygı duymadıklarını, kendilerini gerçek birer sanatçı olarak hissettiklerini, ortaya koydukları eserleri paylaşmanın, becerilerini sergilemenin onları heyecanlandıran, gurur veren yanını atölye deneyimlerinde en önemli buldukları unsurların başında geldiğini ortaya koymuştur.

- Eserleri sergilerken veya seyirci karşısında sahnede yer alırken bir hata yapmanın ve eleştiriye maruz kalmanın sosyal risk içeren bir yanı olduğu şüphesizdir. Ancak hata yapılırsa bile bunun nasıl düzeltebileceğini deneyimlemek kişisel gelişimin en önemli yanlarından biri olarak görülür.

- Başarılı programlar, her ne kadar seyirciye açık gösterileri önemsiyor olsalar da, eğitim yaklaşımları sonuç değil süreç odaklıdır.

9. Program Yöneticilerinin Etkin Kalite Yönetimi

Yapılan vaka analizleri, başarılı sanat atölyesi program yöneticilerinin sadece bir kısmının sanatçı olduğunu, ancak sanatçı olmayıp sanatsever başarılı yöneticilerin çoğunlukta olduğunu gösterir.

- Yöneticilerin en önemli sorumlulukları, programların görünürlüğü ve tanınırlığını sağlamak, atölye yürütücüsü sanatçılar ile düzenli iletişimde olmak, yürütücülerin ihtiyaçlarına duyarlı olarak onları desteklemek, programların içeriği, çeşitliliği hakkında planlamalar yapmak ve fon sağlamak olarak belirlenmiştir.

10. Program Paydaşlarının Destek Ağı Oluşturması

Finansal olarak atölyelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için farklı destekçilere ulaşmak amaçlanır.

- Atölye yöneticileri medya, özel sektör, sağlık sektörü gibi paydaşlar ile bağlantılar kurarak hem programlara ilişkin farkındalık yaratır ve programların görünürlüğünü artırır hem de finansal açıdan destek sağlayabilir.
- Bu gibi sanat atölye programlarının toplumda farklı kesimlere tanıtılması önerilir. Okullar ve dernekler dışında, belediyeye bağlı Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden, bölgenin sağlık sistemine kadar farklı paydaşlar ile bağlantılar kurmak, atölyelerden faydalanabilecek çocuk ve aileleri programlara yönlendirme kapasitesini geliştirir.
- Bir kurum içinde verilen sanat atölyelerinin, kurumun diğer birimleri tarafından farkındalığını ve bilinirliğini artırmak gerekir.
- Çocukların atölye çalışmalarını toplum hizmeti bağlamında değerlendirebilmek (örneğin, koronun bir huzurevinde konserler vermesi) faydalı olur.
- Yerel sanat ağı ile bağlantı içinde olmak önemlidir.

Latin Amerika Gençlik Merkezi'ndeki **Sanat ve Medya Evi**, buldukları şehirde faaliyet gösteren Ulusal Park Hizmetleri ile bağlantı kurarak çocuklara doğa ve çağdaş medya sanatlarını birleştiren projeler gerçekleştirme olanakları sunuyor. Çocuklar önce parklara giderek Ulusal Park Hizmetleri kaynaklarından faydalanıp araştırma ve buradaki yetkililerle görüşmeler yapıyor. Daha sonra öğrendikleri üzerine düşünüp bunları kendi izlenim ve değerlendirmelerinden süzerek kısa bir video prodüksiyonu aracılığıyla akranlarına sunuyor.

Zeytin Çekirdekleri Projesi¹²³, 2015 yılından beri Ayvalık Belediyesi'nin Ayvalık Kaymakamlığı, Boğaziçi Üniversitesi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Ayvalık okulları yönetimlerinin yanı sıra Zeytin Çekirdekleri Derneği gibi pek çok dernek, sivil toplum, esnaf ve özel sektör işbirliği ile gerçekleştirilen bir proje. Zeytin Çekirdekleri Projesi, El Sistema adı verilen, Venezuela'nın Gençlik ve Çocuk Orkestraları ve Koroları Ulusal Sistemi programından esinlenerek hayata geçiriliyor. Zeytin Çekirdekleri projesi kapsamında, Ayvalık ilçesindeki çocuklarla yaz tatilinde yaz kampı etkinlikleri ile, okul döneminde ise derslerden sonra ücretsiz müzik (yaylı çalgılar, ritim, koro), sanat, bilim ve spor atölyeleri gerçekleştiriliyor. Bugüne dek çocuklar tiyatro ve müzik çalışmalarını Ayvalık Sanat Fabrikası ve Boğaziçi Üniversitesi de dahil olmak üzere farklı mekânlarda sergileme fırsatı buldu.

8 ÖNERİLER

Raporda dile getirilen değerlendirme ve aşağıda sunulan önerilerin, Türkiye’de çocuklar ve gençler için sanat atölyeleri geliştiren veya bu alanda çalışmak isteyen tüm kurumların geleceğe yönelik planlarına katkı sağlaması hedefleniyor. Bu alanda geliştirilecek kültür politikaları stratejileri; işbirlikleri, erişim ve katılım, programlama ve mekân tasarımı başlıkları etrafında şekillendiriliyor.

Raporda değinilen ihtiyaçlar, çocuklar ve gençlerin beklentileri, nitelikli programların ilkeleri göz önüne alınarak, çocuklar ve gençlerin aktif olarak katılacağı sanat atölyelerinin geliştirilmesi ve uygulanması için somut öneriler aşağıda sıralanıyor.

8 1 İŞBİRLİKLERİ

- Sanat atölyeleri sunan kuruluşların kültür kurumlarıyla sürdürülebilir ortaklıklar tasarlamasıyla ilgi çekici disiplinlerarası programlar geliştirilebilir.
- Gençlik Merkezleri ile yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliklerinin geliştirilmesi, daha fazla çocuk, genç ve aileye ulaşılmasında önemli bir rol oynayabilir.
- Kurumlar arası işbirlikleriyle çocuk gelişimi uzmanı, eğitimciler ve sanat eğitmenleri için istihdam olanakları artırılabilir.
- Türkiye Ulusal Ajansı¹²⁴ aracılığıyla deneyimli danışmanlar ile çalışılması, kurumlar arası işbirliği protokolleri geliştirilmesi ve ilgili kurumlara teşvik edici destekler verilmesi mümkün olabilir.

¹²⁴ Avrupa Birliği’nin Erasmus+ Programı çatısındaki eğitim, gençlik ve spor hibelerinin yönetiminden sorumlu kamu kuruluşudur.

8 2 ERİŞİM VE KATILIM

- Yerelde vatandaşlara erişim konusunda etkili olan belediyeler bu alanda çalışmak isteyen kişi ve kurumları destekleyebilir. Belediyelerin konuya stratejik planlarında yer vermesi, bütçe ayırması ve faaliyetlere ilişkin değerlendirmeler yapması, programların etkisini güçlendirebilir ve katılımın artmasını sağlayabilir.

- Yerel yönetimlerin ihtiyaçları karşılayacak eylem planlarını geliştirebilmeleri için öncelikli olarak il veya ilçe bazında kültür-sanata erişimin en kısıtlı olduğu yerleri ve bunun nedenlerini belirlemesi gerekir.

- Atölyelere katılan çocuklara dair sayısal verilerin yanı sıra yaş grubu, cinsiyet, yaşadıkları mahalleler gibi bilgiler katılımcı çeşitliliğine ilişkin fikir verebilir.

- Sanat atölyelerini sunan kurumlara uzakta yaşayan aileler için mevcut programlara erişim ve ulaşım imkânları artırılabilir.

Okullar ile işbirliği yapılarak çocukların kendi okul binalarında derslerden sonra kültür-sanat atölyelerine katılmaları sağlanabilir.

Altyapısı yetersiz yerlerde mobil atölyeler tasarlanabilir.

Mevcut kurumlara erişimi kolaylaştırmak için Ulaşım Koordinasyon Merkezleri işbirliği ile bu kurumlara yakın noktalara otobüs durakları ekletilebilir.

- Çoğunlukla devlet okullarında öğrenim gören çocuklara ulaşmayı hedefleyen Çocuk Üniversitesi modelinin geliştirilmesi ve sayısının artırılmasıyla erişimdeki eşitsizliklerin azaltılması mümkün olabilir.

- Ailelere yönelik bilgilendirme ve görünürlük çalışmaları artırılabilir.

Okullar, müfredat dışı etkinliklerle ilgili velileri bilgilendirebilir.

Çocukların bu programlara kendi seçimleri ile katılmaları için tanıtım malzemelerinde atölyelerin eğlenceli, merak ve heyecan uyandıran özellikleri ile yeni arkadaşlıklar kurma fırsatları vurgulanabilir.

Deneme derslerine katılmaları, çocukların karar vermelerini kolaylaştırabilir. Deneme dersinde atölye yürütücüsünün çocukların aktif katılımını teşvik etmesi önerilir.

Daha önce herhangi bir atölyeye katılmamış çocukların, yaşlılarının atölye işlerini/performanslarını sergiledikleri etkinliklere davet edilmesi konuya ilgilerini artırabilir.

8 3 PROGRAMLAMA

- Sosyoekonomik eşitsizlikler dışında engellilik ve mülteci statüsünden dolayı erişimi kısıtlı olan çocuk ve gençleri de kapsayıcı, toplumdaki diğer çocuklarla kaynaştırıcı kültür-sanat uygulamaları geliştirilebilir. Bu alanda örnek uygulamalar artırılabilir ve tanıtılabilir.
- Üzerinde daha az çalışılan erken çocukluk dönemi (0-6 yaş) için kitap, masal okuma, müzik, dans, oyun ve hikâyeyi birleştiren etkinlikler gerçekleştirilebilir.
- Bilişsel ve sosyal açıdan daha yetkin olan 15-18 yaş grubuna yönelik film, animasyon, fotoğrafçılık, görsel ve dijital tasarım, yaratıcı yazarlık gibi farklı sanat dallarını bir araya getiren atölyelerde gençlere proje geliştirme deneyimi kazandırılabilir.

- Yeni programlar ve projeler, çocuk ve gençlerin ilgi alanlarına dair bilgi toplanarak ve popüler kültüre dair merakları göz önünde bulundurularak tasarlanabilir. Yeni medya sanatı, bilim ve spor odaklı tasarım atölyeleri özellikle erkek çocukların ilgisini çekme potansiyeline sahip olabilir.
- Çocuklar ve aileleri için ilgi çekici olan uygulamalı çocuk kütüphanesi modeli yaygınlaştırılabilir. 0-3 yaş için oyun odaları, 3-6 yaş için yayınlar ve oyun materyalleri tasarlanabilir.
- Kütüphanelerde yaratıcı atölyelerin gerçekleştirilmesi için çocuk gelişimi uzmanı, eğitimciler ve sanat eğitmenleri istihdam edilebilir.
- Atölyeler tasarlanırken sanat profesyonelleri, çocuk gelişimi uzmanları, psikologlar, eğitimciler ve sanat eğitmenlerinin işbirliği ile ortak çalışmalar yürütülebilir.
- Atölye yürütücülerinin mesleki gelişimleri için akran desteği ve gelişim programları düzenlenebilir.
- Atölyelere katılan çocukların gelişimlerine ilişkin periyodik izleme ve değerlendirme çalışmaları yürütülebilir.
- Raporda sunulan ilkeler ışığında atölye programlarında düzenli değerlendirme ve iyileştirmeler yapılabilir.
- Atölye programlarına dair etki araştırmaları artırılabilir.

8 | **4** | **MEKÂN TASARIMI**

- Atölyelerin gerçekleştirileceği mekânlar tasarlanırken, özel ihtiyaçları bulunan çocuklar da göz önünde bulundurularak gerekli düzenlemeler yapılabilir.
- Belediyeler tarafından inşa edilen kültür merkezleri ve çok amaçlı salonlar, eğitimciler ve sanatçıların ihtiyaçlarına göre düzenlenerek atölyeler için daha uygun mekânlara dönüştürülebilir.
- Çocukların merak duygusunu koruyabilmek ve ilgisini canlı tutabilmek için mekânlar sonradan değişiklik yapılabilecek şekilde tasarlanabilir.
- Atölye mekânında, çocukların kendi ilgi alanlarını geliştirebileceği, asenkron çalışabileceği, mekânın tasarımında değişiklik yapabileceği ve malzemeye kolayca erişebileceği aktif bir özgürlük alanı yaratılabilir.

9 YAZAR HAKKINDA

Prof. Dr. Feyza Çorapçı, 2006 yılından bu yana Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünde öğretim üyesidir. Klinik psikoloji alanındaki yüksek lisans ve doktora derecelerini ABD'deki Purdue Üniversitesi'nden almıştır. Prof. Dr. Çorapçı, çalışmalarında çocukların sosyo-duygusal gelişimine katkıda bulunan bireysel, ailesel ve çevresel faktörleri araştırıyor. Çalışmalarının odağında risk altındaki çocuklara yönelik psiko-sosyal uygulamalar bulunuyor. İKSV'nin kültür ve sanat etkinliklerine erişim ve katılımı artırmak amacıyla kurduğu İKSV Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı projelerine akademik danışmanlık yapıyor. Prof. Dr. Çorapçı, İstanbul'un 0-3 yaş arası çocuklar ve ailelerine uygun bir kent haline gelmesine öncülük eden İstanbul95 programının da akademik kadrosunda bulunuyor.

İSTANBUL KÜLTÜR SANAT VAKFI (İKSV)

İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), kâr amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan bir kültür kurumu. 1973 yılından bu yana İstanbul'un kültür-sanat yaşamını zenginleştiren çalışmalar yürütüyor. Düzenli olarak İstanbul Müzik, Film, Tiyatro ve Caz Festivalleri, İstanbul Bienali, İstanbul Tasarım Bienali, Leyla Gencer Şan Yarışması ve Filmekimi'ni düzenleyen, yıl boyunca özel etkinlikler gerçekleştiren vakıf, Nejat Eczacıbaşı Binası'nda yer alan Salon İKSV'de farklı disiplinlerdeki etkinliklere ev sahipliği yapıyor ve İKSV Alt Kat'ta çocuklara ve gençlere yönelik yaratıcı bir etkinlik programı sunuyor.

Venedik Bienali'nde dönüşümlü olarak Uluslararası Mimarlık ve Sanat Sergilerindeki Türkiye Pavyonu'nun organizasyonunu üstlenen İKSV, festivallerinde sunduğu ödülleri, verdiği eser siparişleri, yer aldığı yerel ve uluslararası ortak yapımlar ve Fransa'daki Cité Internationale des Arts sanatçı atölyesinde yürüttüğü bir misafir sanatçı programının yanı sıra her yıl sunduğu Aydın Gün Teşvik Ödülü, Talât Sait Halman Çeviri Ödülü ve Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatro Teşvik Ödülü ile güncel kültür-sanat üretimini de destekliyor.

İKSV ayrıca kültür-sanat alanındaki tartışmaları zenginleştirmek, alanın farklı aktörlerinin bu tartışmalara katılımını artırmak ve geleceğin kültür politikalarının yaratım sürecine katkıda bulunmak amacıyla çalışmalar gerçekleştiriyor. Hem kent hem de ülke ölçeğinde kültür politikalarının oluşumunda etkin rol oynamak ve bu alandaki veri üretimine katkıda bulunmak üzere yürüttüğü araştırmalar doğrultusunda ise kültür politikaları raporları yayımlıyor. Farklı kurumlarla işbirliği içinde atölye çalışmaları, konferanslar ve sempozyumlar düzenleyen vakıf, bu etkinliklere eşlik eden yayınlar da hazırlıyor.

Avrupa Birliği'nin kültür politikalarının oluşumunda rol oynayan çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri yürüten İKSV, 2005 yılından bu yana EUROMED-Anna Lindh Vakfı Türkiye Ağı'nda yer alıyor. Kültür politikaları projeleri kapsamında ise çeşitli sivil toplum kuruluşları ile işbirlikleri geliştirmeye devam ediyor.

İKSV, 2018'den beri UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nun genel kurul üyeleri arasında yer alıyor.

www.iksv.org

İKSV'nin kültür politikaları çalışmaları kapsamında hazırlanan bu rapora ve daha önce yayımlanan aşağıdaki tüm raporlara iksv.org web sitesinden ve İKSV Kitaplık uygulamasından ulaşabilirsiniz.

Değerli katkıları için
teşekkür ederiz.

(Alfabetik sırayla)

Sevil Akaygün

Yiğit Aksakoğlu

İpek Aktaşlı

Volkan Aslan

Rukiye Canikli

Filiz Coşkun

Buket Ela Demirel

Didem Ermiş

Deniz Soruklu Evren

Zeynep Hayman

Zeynep Eren Kovankaya

Mehmet Mazak

Bige Örer

Rukiye Sinekoğlu

Adnan Yener

**Beyoğlu, Maltepe, Sarıyer,
Sultanbeyli Belediyeleri**

Yazar

Prof. Dr. Feyza Çorapçı

Proje Ekibi

Özlem Ece

Fazilet Mıstıkoğlu

Grafik Tasarım

Bülent Erkmen

Düzeltili

Erim Şerifoğlu

Baskı Öncesi Hazırlık

Barış Akkurt, BEK

Baskı

Ofset Yapımevi

*İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın
kültür politikaları çalışmaları
kapsamında hazırlanmıştır. Kaynak
göstermek kaydıyla doğrudan veya
dolaylı olarak kullanılabilir.*

Kültür Politikaları Çalışmaları
Departmanı ile ilgili daha fazla
bilgi için: [http://www.iksv.org/
tr/kultur-politikalari-calismalari/](http://www.iksv.org/tr/kultur-politikalari-calismalari/)
hakkında

© İstanbul Kültür Sanat Vakfı
Nejat Eczacıbaşı Binası
Sadi Konuralp Caddesi No: 5
Şişhane 34433 İstanbul
T: 0212 334 07 00 (pbx)
F: 0212 334 07 02
info@iksv.org
www.iksv.org

İstanbul, Ekim 2019

**İSTANBUL
KÜLTÜR
SANAT
VAKFI**

